

İSDAM
DÜŞÜNCE
DERGİSİ
Yıl 2 | Sayı 3 | 2022

SAVAŞLAR

NEDENLERİ, ETKİLERİ VE SONUÇLARI

SİBER SAVAŞLAR

• SİYASİ GÜÇ

TİCARİET

GÖÇ

İSTİHBARAT

STRATEJİ

ENGELLİLİK

HAKLI SAVAŞ

SAVAŞLAR

KENTLER

ETNİK DÜŞMANLIK

ERNEÇİ

İÇ

DENGELER

İSDAM

DÜŞÜNCE

DERGİSİ

Yıl 2 | Sayı 3 | 2022

İmtiyaz Sahibi

İstanbul Stratejik Düşünce ve Araştırma
Derneği (İSDAM)

Genel Yayın Yönetmeni

Abdullah Serenli

Yayın Koordinatörü / Editör

Turgay Ovalı

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Kudret Doğan

Yayın Kurulu

Mine Çatal, İdris Akarçeşme, Büşra Yıldırım,
Büşra Taşkan, Ferda Ankun, Birgül Karakaş,
M. Fatih Adak

Tashih

Büşra Kaya

Tasarım ve Uygulama

Alaaddin Şahin Tasarım Ofisi
(alaaddinsahin.com)

e-ISSN:

2822-4329

İstanbul Stratejik
Düşünce ve Araştırma
Merkezi (İSDAM), yerel
ve küresel ölçekli siyasi,
iktisadi ve içtimaî
konularda araştırmalar
yapmak, politika ve
stratejiler geliştirmek
amacıyla 2013 yılında
kurulmuştur.

isdam.org.tr

facebook.com/isdam.isdam

twitter.com/isdamTR

[youtube.com/channel/](https://youtube.com/channel/UCI2NtOT8iUA_JTX8dvporrA)

UCI2NtOT8iUA_JTX8dvporrA

Dergide yayınlanan yazılarda ileri
sürülen görüşler ve hukuki sorumluluk
yazara ait olup, İstanbul Stratejik
Düşünce ve Araştırma Derneği'ni
bağlamaz.

Nereden bakıldığına göre değişen kavramlar dünyasında savaşın müstesna bir yeri var. Üçüncü sayımız bu görelilik göz önüne alınarak hazırlandı. İnsanı hayvan analojisiyle açıklayan filozoflara bir katkı da bizden olsun istedik: “İnsan, maalesef savaşan bir hayvandır.”

Rusya’nın Ukrayna üzerindeki emelleri ve bunun sonucunda coğrafyamızın etrafında olanlara eklenen yeni bir savaş, bu sayımızda savaş konusunu ele almamızı gerektirdi. Zira şiarımız, sadırda olmayanın satırda yeri olmadığıdır.

Bu sayıda, her zamanki gibi toplum, siyaset ve ekonomi olmak üzere üç bölümde yirmi altı yazıyla karşınızdayız. Toplum bölümünde siber savaşlar, savaşın dönüşümü, savaşların şehirlere etkileri, engellilik nedeni olarak savaş olgusunu ele alan yazıların yanı sıra mitolojideki savaş tanrıları üzerinden kültürel bir değerlendirme ve savaşların edebiyatı şekillendirmesi ile ilgili ilginç yazılar bulacaksınız.

Savaşın oldukça siyasi bir olgu olması hasebiyle bu sayımızdaki siyaset bölümümüz de hacimli oldu. Bu bölümde hibrit savaşlardan iç savaşlara; haklı savaş teorisinden savaşın stratejisi ve mekânına, istihbarat ve sosyal medyanın önemine dair kuramsal ve eğitici yazılarla; güvenlik

açıyla siyasi savaşı birleştiren ve savaşın göçle olan ilişkisini kuran yazılar var. Bunların yanı sıra Ukrayna-Rusya savaşı, iç savaşla yoğrulmuş Somali ve etnik düşmanlığın köpürttüğü bir örnek olarak Bosna dramıyla ilgili somut sorunlara değinen yazılar da sizleri bekliyor. Dahası, savaşın tarihinin yazımında ülkelerin nasıl rölativist bir bakışa sahip olduğunu gösteren bir çalışma dimağınıza ayrı bir tat katacak.

Son olarak ekonomi bölümünde ticaret-savaş ilişkisini ele alan, savaşın ekonomiye ve çevreye olan etkilerini genel bir bakışla inceleyen ve Rusya-Ukrayna savaşının emtia, itibari para ve kripto paralara olan etkilerini araştırıp ortaya koyan harika yazılarla buluşacaksınız.

Kimin haklı olduğuna değil de kimin güçlü olduğuna karar veren savaş, politikanın topraklar, füzelerle, tüfeklerle, bombalarla, mermilerle devam ettirilmesinden ibaret. Zenginlerin çıkarıp yoksulların öldüğü savaşlarla biz ilgilenmesek bile savaş istenmeyen bir ot gibi dibimizde bitiyor.

Sayımızın literatüre önemli bir katkı sağlayacağını umuyor, siz değerli okuyucularımıza İSDAM ailesi olarak barış ve sağlık dolu günler diliyoruz.

- 8 | **Savaş Tanrıları:
Kültürler Arası Mitolojik Bir Okuma**
Büşra Taşkan
- 15 | **Savaşların Şehirlere Yapıcı ve Yıkıcı Etkileri**
Çiğdem Yavuz
- 19 | **Ukrayna Savaşı ve Akademinin Serencâmı**
Haluk Doğan
- 25 | **Savaş Görmüş Fakat Unutmamış Şehir
Saraybosna**
Mustafa Toprak
- 28 | **Savaşların Edebiyatı Şekillendirmesi:
Rus Örneği**
Turgay Ovalı
- 33 | **Muharebenin Dönüşümü:
Siber Savaşlar**
Erden Aracı
- 38 | **Savaş ve Engelliler**
Merve Durmuş
- 41 | **Savaşın Dönüşümü ve Müslümanlar**
Ali İhsan Kahraman

- 48 | **Rusya-Ukrayna Savaşı: Rulet Mi Matruşka Mı?**
Emrah Dokuzlu
- 54 | **Yeni Bir Savaş Konsepti Olarak: Hibrit Savaşlar**
Gaffar Türkoğlu
- 59 | **Barışla Kazanılan Harpler: İç Savaşlar**
Çağrı Koşak
- 63 | **Savaş, Stratejisi ve Mekânı**
Dilvin Özen
- 68 | **Savaşın ve Göçün Gölgesinde Somalililer**
Ebuzer Demirci

- 77** | **Devletlerin Bitmeyen Savaşı: İstihbarat “İstihbarat, Savaş ve Sosyal Medya İlişkisi”**
Enes Yörükoğlu
- 82** | **Haklı Savaş Teorisinin Kavramsal Altyapısı**
Furkan Fidan
- 86** | **Etnik Düşmanlığın Bir Sonucu: Bosna Trajedisi**
Nuran Pir
- 94** | **Savaş ve Göç**
Sümeyye Açıkgöz
- 98** | **Siyasi Savaş ve Milli Güvenlik Açığı: Türkiye Örneği**
Yağmur Durdağı Atan
- 102** | **Birinci Dünya Savaşı ve Tarih Yazımı: Alman, Rus ve Türk Perspektifine Dair Kısa Bir İnceleme**
Mansur Bakır
- 110** | **Kentsel Mekâna Yönelen Şiddet: Halep ve Kiev Örnekleri**
İbrahim Eseroğlu
- 118** | **Kentsel Dönüş(tür)üm ve Savaş: Kentsel Mekânın Savaş Sonrası Yeniden İnşası / Savaşa Maruz Kalan Günümüz Kentleri Üzerine Mülahazalar**
Jahida Ziyadeh
- 122** | **What happens in the background of WAR?**
Asif Saleheen

EKONOMİ

- 132** | **Ukrayna-Rusya Savaşı'nın Emtia, İtibari Para ve Kripto Paralara Etkisi**
İsmail Canöz
- 138** | **Savaşın Ticaretle İlişkisi Üzerine Bir Deneme**
Ahmet Ankaralıoğlu
- 141** | **Savaş-Ekonomi İlişkisi: Oldukça Genel Bir Bakış**
Cevdet Şahin
- 146** | **Savaşın Çevre Üzerindeki Etkileri**
Tuncay Halis

TOPLUM

**Savaş Tanrıları:
Kültürler Arası Mitolojik Bir Okuma**
Büşra Taşkan

Savaşların Şehirlere Yapıcı ve Yıkıcı Etkileri
Çiğdem Yavuz

Ukrayna Savaşı ve Akademinin Serencâmı
Haluk Doğan

**Savaş Görmüş Fakat Unutmamış Şehir
Saraybosna**
Mustafa Toprak

**Savaşların Edebiyatı Şekillendirmesi:
Rus Örneği**
Turgay Ovalı

**Muharebenin Dönüşümü:
Siber Savaşlar**
Erden Aracı

Savaş ve Engelliler
Merve Durmuş

Savaşın Dönüşümü ve Müslümanlar
Ali İhsan Kahraman

Savaş Tanrıları: Kültürler Arası Mitolojik Bir Okuma

Büşra Taşkan

Din ve Tanrılar

Din, insanın kendini anlaması bilme- si çabası içerisinde kendinden üstün olan bir kudrete veya bir kutsala kar- şı gayretidir. Bir diğer anlamda din, insan topluluğunun sahip olduğu iman, inanç, ibadet ve ahlaki kuralla- rın bütünüdür. Varlığımız ve benliğimiz her zaman kendimizden üstün bir varlığa güvenme ihtiyacı içinde olmuştur. Bu yüzden insanlık tari- hinden günümüze kadar din, hak ve batıl olarak her zaman hayatımızda olmuştur. (Tümer, 1986: 230).

Tarihsel bağlamda baktığımız din ol- gusu en ilkelinden en uygarına kadar hemen hemen her toplumun vazge- çilmez bir unsuru haline gelmiştir. İnsanın fitratında var olan dinin, en belirgin ve temel belirleyicisi tanrıdır. Tanrı algısı, her dinde farklılık göster- se de genel olarak ortak özellikleri yüce ve üstün olan bir varlığa ya da birkaç varlığa aynı anda inanma üze- rinde kurulu olduğu tespit edilmiştir. İnsan akıllı ve irade sahibi olsa da bazen olaylar ve durumlar karşısın- da aciz kalır ve kendini bilen insanın içinde olduğu bu arzudan kurtula- bilmesi için kendince bir çıkış yolu arar. Kendisini çaresizlikten çıkaran, koruyup kollayan, himaye etmesini isteyen bir güce bağlanır. Her şeye

egemen olan ve sonsuz bir güce sahip olan varlığa kendini teslim ederek maddi âlemden manevi âleme doğru huzurlu bir yolculuk yapmak ister (Cilacı, 1989, 16-17).

Toplumların ve kültürlerinin oluşmasında din önemli rol oynamıştır. Antik medeniyetlerin tanrılarını kabul edip benimsemeleri ya da belirli tanrılarını diğerlerinden ayırarak folklorik olarak kültlerini ve mitolojilerini oluşturdukları görülmektedir. Zamanının ihtiyaçları, yaşam biçimleri kendi tanrı ve tanrıçalarını biçimlendirmiş ve inanç sistemlerini yapılandırmıştır. Böylece farklı kimlikler oluşmuş, birbirlerini etkilemiş ve tanrılarını üstün tutma çabası içinde bir pantheon oluşturmuşlardır.

Tanrı, tanrılar ve tanrıçaların belirlenmesi aynı zamanda o toplum hakkındaki yaşam biçimini, coğrafi konumunu, ekonomik yapısını ve gelişmişlik düzeyini de bize sunmaktadır. İnançlar ve mitolojik efsaneler incelendiğinde deniz kenarında yaşayanların deniz tanrıları, tarım ve çiftçilikle uğraşanların bereket tanrıları, savaşçı bir kimliği olanın savaş tanrıları vardır. Tanrıların önemli olması ya da unutulması ya da başka bir tanrının oluşması ihtiyaca göre şekillenmekte ve değişmektedir.

Mitoloji

Mit, eski zamanlardan gelen söylenice demektir. Mit kavramının genel olarak bir tanımını yapmak oldukça zordur ama genel inanış kutsallıkla ilişkili olduğudur. Mitoloji, mitleri yani söylenceleri inceleyen bilim dalı olarak karşımıza çıkar (Özarslan, 1994: 58). “Mitoloji, evreni ve insanın varlığını düş gücü ile oluşturulan kutsal modeller yoluyla anlamlandırma tarzının ürünleridir. Her milletin, milli tefekkürünün, milli psikolojisinin, kendine has özelliklerinin ilk kaynağı mitolojidir. Geniş manada mitoloji, dünyayı algılama sistemi olup bu algılamayı sistemleştiren dünya görüşüdür (Ulutürk, 2012: 877)”.

Eski Çağ insanları, doğayı ve yaratılışı anlayıp yorumlama isteklerinden dolayı inanç ile ilgili vurguları her zaman ön planda olmuştur. Mitler efsanelerle birlikte benzer özelliktedirler, toplumların yaşayış tarzlarını, inanışlarını, kültürlerini ve tarihi olayları hakkında bize oldukça önemli kaynaklar sunmuşlardır (Özarslan, 1994: 58).

Eski Çağda Savaş Tanrılarının Roller

Dini inançlar ve kutsallar insanların yönetilmesinde her zaman etkili bir rol oynamıştır. Eski çağda krallıklar

ve iktidarlar, güçlerini ve kaynaklarını Tanrılardan aldıklarını, her türlü eylemlerinin Tanrılarının destekleri ile gerçekleştiğini halklarına benimsetmişlerdir. Tanrı inançlarını dini ritüellerle destekleyip törenler yapmışlardır. Dini ritüeller inanışlar ve ibadetler tanrılarıyla iletişim yolu olmuştur. Sadece ahiret hayatı değil dünya için isteklerini ve arzularını tanrılara iletmeleri, dünya düzenini ve huzurunu istemeleri de oldukça önemliydi. Özellikle kralların savaşçı sınıfından olması ve siyasi hayatın arkasında savaşın yatması, savaş tanrılarını oldukça önemli kılmaktaydı. Bazı eski çağ toplumlarında kral öldükten sonra tanrı kabul edilmekteydi. Tanrılaşan kralın genel olarak hastalık, düşman, kıtlık gibi olumsuz saldırılara karşı ülkelerini hala koruduklarına inanılırdı (Ünal, 2005, s. 104.)

Eski çağda insanlar her tanrının yer-yüzündeki suretlerini heykel olarak yapmışlardır. Tıpkı insanlar gibi erkek ya da kadın şeklinde yapılan savaş tanrısı heykellerinin en önemli özellikleri savaşların kazanılması ve kaybedilmesinin onların takdiriyle olmasıdır. Tanrılarının da kendileri gibi düşmanlarla savaştıklarını düşündükleri için onları savaş meydanlarına götürmüşlerdir. Tanrı inancı ve tanrıyla birlikte savaşma fikri ve

savaşta ölmek en büyük şeref mertebesi olarak görülmüştür. Savaş eğer olumsuz sonuçlanırsa tanrılarının kendilerini terk ettiği düşünülüp ülkede yas ilan edilmekteydi (İleri, 2015, s. 38.).

Çok tanrılı dini inanç sistemlerinde tanrıların hepsi önemlidir ancak içlerinde gücü ve kudreti veren savaş tanrısı diğer tanrılardan daha fazla önem arz etmektedir. Çünkü krallar ve iktidarlara verdiği güç halkın huzurunu ve rahatını desteklemekteydi. Savaş tanrılarının tapınaklarına silah, kılıç, mızrak gibi aletler bırakılarak onlara kurban adarlardı. Hayat tarzları ve din anlayışlarının yorum farklılıklarında savaş tanrılarının etkin ve önemli bir rol oynadığı çok bariz görülmektedir. Bu durumda eski toplumları etkileyen savaş tanrıları kimlerdir, hangi bölge ve medeniyetlerde ön planda tutulmuşlardır gibi sorular konuya daha kapsamlı bakmamıza yardımcı olacaktır.

Yunan İnanç Sistemi ve Savaş Tanrıları

Meşhur tarihçi Herodot'a göre bütün tanrıların soy zincirlerini düzenleyen ve yaratan Homeros ve Hesiodos'tur. Destanlarda adı geçen bazı tanrıların doğu kökenli tanrı inancına çok benzediği tarihçiler tarafından tespit

edilmiştir. Bazıları öz olarak Yunanlı değillerdi ve onlara şairler tarafından şekil verilmişti. Yunanlılar, tanrıların özelliklerini dönemindeki aristokratları örnek alarak tasarlamışlar ve aşağı sınıflara benimseterek Yunan tanrıları haline getirmişlerdir.

Dünyanın bir kaostan meydana geldiği felsefesine dayanan Yunan mitolojisinin baş tanrısı Zeus'tur ve diğer tanrıların en üstünü odur. Büyük tanrıların altısı erkek diğer altısı ise dişi tanrı olmak üzere toplam on ikidir. Zeus, Apollon, Ares, Hephaistos, Hermes ve Poseidon erkek; Athena, Aphrodite, Hestia, Artemis, Demeter ve Hera ise dişidir. Tanrı ve tanrıçaların haricinde Cehennem Tanrısı Hades ile Olympos'a sonradan dâhil olan Şarap Tanrısı Dionysos da vardır. (Can, 1994: 18).

Zeus'un oğlu Ares savaş tanrısı olarak kavga etmeyi ve savaşmayı çok severdi. Savaş esnasında aklını kullanmadığı için Zeus tarafından pek sevilmezdi. Bu yüzden kalplere kin verenin Ares olduğu kabul edilmekteydi. Ares savaşları sadece kendi keyfi ve arzularıyla yaratmıştır. Dost, düşman tanımayarak, yaralı ve ölü görmek en büyük zevklerinden biri olmuştur. Daha sonra adalet tanrıçasına bağı gelişmiş ve adaletli olmaya

karar vermiştir. (Can, 1994: 86). Ancak en büyük düşmanı savaş ve zeka tanrıçası ve bakire olan Athena'dır. Athena yunan mitolojisine göre bazen savaşa katılır ve haklının ve mağdurun yanında savaşırdı. Athena hangi tarafı tutarsa ve savaşırsa onların kazanılacağına inanılırdı.

Zeus'un kızı olan Artemis, ay ve av tanrıçası olarak gençlerin koruyucusu olarak görülürdü. Asıl şöhreti toprak ve bereketi simgelemesiydi. Bu özellik onun "Ana Tanrıça" olarak adlandırılmasına ve eski çağın bereket tanrıçalarının arasında yer almasını sağlamıştı. Artemis'in ünü ve şöhreti Mezopotamya'ya kadar gitmiş, Anadolu, Suriye, Lübnan, Filistin ve Ege adalarına kadar bütün Akdeniz kıyılarında çeşitli adlarla yayılmıştır (Erhat, 2010: 56).

Aşk ve savaş tanrısı olarak bilenen ve kökeni Mezopotamya'ya giden bir diğer tanrı Aphrodite'dir. Meşhur şair Hesiodos'un şiirlerinde bu tanrı Kıbrıs'ta doğmuş ve doğu kültürünü de etkilemiştir. Özellikle de Babil ve Asurluların savaşlarına da yardım ettiği bilinmektedir (Erhat ve Eyüpoğlu, 1977: 111) .

Mezopotamya İnanç Sistemi ve Savaş Tanrıları

Yunan yaratılış efsanesi incelendiğinde Mezopotamya mitolojisine ve yaratılış efsanesi hikayeleri arasında benzerlik olduğu görülmektedir. İki toplumun dünyanın yaratılışı üzerine oluşturduğu inanç sistemi ilk evrenin bir kargaşadan meydana gelmesi olmuştur. İlk yaratılış yer ve göktür. Tanrıların isimleri farklı olsa da Sümerliler de ve Yunanlılarla aynı görüşe sahip olmuşlardır.

“Ayrıca bu medeniyetlerde, savaşımlara tanrıların yön verdiği hayal edilmiştir. Mezopotamya panteonunda Enlil’in oğlu Ninurta’nın özellikleri Yunanlılarda Zeus’un oğlu olan Ares’e yüklenmiştir. Savaş tanrısı olan bu iki tanrıdan başka tanrıçalar da aynı görevi üstlenmişlerdir. Mezopotamya panteonunda savaşımlara yön veren tanrıçanın İştâr olduğu düşünülmüştür. Yunanlılar İştâr’ın bu özelliğini Athena ile Aphrodite’nin görevleri arasına eklemişlerdir.”(Uncu, 2011, 92).

Mezopotamya’nın inanç sisteminin batı dünyasının önemli bir parçası olan Yunan dinini etkilediği açık bir şekilde izah edilmiştir. Kültür ve inanç yönünden doğudan batıya bir ilerleme söz konusu olmuştur. Anadolu ve Suriye-Filistin bu akışa köprü niteliğinde olmuştur.

Bereketli topraklara sahip olan Mezopotamya bölgesinde ülkenin düzenini sağlamak için sınıfsal bir yapıya gidilmiştir. Ruhban sınıfı mensupları toprakları elinde tutarak otoriteyi sağlamak istemişler ve kent devletlerini oluşturmuşlardı. Sümer kentlerinde çok tanrılı coğrafi yapısında her şehir tanrılarından birini baş tanrı olarak seçmekteydiler ve ülkeyi organize işleri baş tanrının yönetiminde düzenlenirdi (Demirci, 2013, s. 19-20). Eski çağ Mezopotamyası’nda da savaş tanrıları savaş meydanlarına götürülürdü.

Sümer dininde dişi tanrıçalar önemli bir rol üstlenmişlerdir. Bu tanrıçaların en meşhur olanı Aşk ve Savaş Tanrıçası İnanna’dır. İnanna Sümer kadınlarının izledikleri ve görmek istedikleri bütün güzel özellikleri toplamıştır. Bereket ve çoğalmanın en önemli sembolü haline gelerek onun aşkıyla insanların doğayı yenileme ve çoğalma gücü bulmuşlardır. “Tanrıça göğe ve yere egemen olup, tanrıların en üstünü olan Enlil’e istediğini yaptırmayı, Enki’yi aldatmayı başarmıştır” (Çığ, 2008: 13-14). İnanna, sanat ve edebi eserlerde savaş tanrısı olarak geçmektedir. Silahlı ve kanatlı olarak resmedilmiştir. Hatalık ve savaş tanrısı olarak bilinen başka bir tanrı da Erra’dır. Evlerde ve mabetlerde ço-

“Ayrıca bu medeniyetlerde, savaşlara tanrıların yön verdiği hayal edilmiştir. Mezopotamya panteonunda Enlil’in oğlu Ninurta’nın özellikleri Yunanlılarda Zeus’un oğlu olan Ares’e yüklenmiştir. Savaş tanrısı olan bu iki tanrıdan başka tanrıçalar da aynı görevi üstlenmişlerdir. Mezopotamya panteonunda savaşlara yön veren tanrıçanın İştâr olduğu düşünülmüştür. Yunanlılar İştâr’ın bu özelliğini Athena ile Aphrodite’nin görevleri arasına eklemişlerdir.”(Uncu, 2011, 92).

ğunlukla ondan kurtulmak için muska ve tabletler bulundurulmuştur.

Hitit İnanç Sistemi ve Savaş Tanrıları

Bin tanrılı olarak anılan Hitit toplumu birçok kültürel öğeyi kendilerinden Anadolu’da bulunan önceki toplumlardan almışlardır. Hitit dini gerek kendi içinde gerek başka toplumların kültürlerini içine almış ve korumuştur. Sayısız dini geleneğin sentezi olarak görülmektedir. Mezopotamya

kültürü ile de benzerlik gösteren Hitit kaynakları, bazı dini kavramları ve mitolojik eserlerinde dini bir yapılanma ve benzerlik göstermektedir.

Aynı zamanda bin tanrılı halk olarak bilinmesi onların dini hoşgörü ve saygılarıyla da ilişkili olmuştur. Dindar bir toplum yapısına sahip olan Hititler fetihle ele geçirdikleri yerlerin tanrılarına bile saygı gösterip kendi tanrı inançlarına eklemeler yapmıştır. Krallar da öldükten sonra tanrılar gibi anılmışlardır.

Hititler birçok doğa ve doğaüstü olayları tanrılara bağlamaktadırlar. Tanrı ve tanrıçalarına insan şeklini vererek resmetmektedirler. Tanrılar canı isterse ülkeyi terk edebiliyor ve bir süre çalışmayabiliyorlardı. Ancak tanrının gitmesi ona bağlı özelliklerin de gitmesi demekti yani doğa olaylarından çok fazla etkilenebiliyorlardı.

Hitit Devleti’nin panteonuna göre en önemli tanrı Fırtına tanrısıydı. Göğün fırtına tanrısı, ülkedeki savaşlardan sorumludurlar ve ulusun askeri geleceğiyle yakından ilgilenmişlerdir. Askeri başarılar, iktidarlar ve kralların arkasında genel olarak Fırtına tanrısı yer almaktadır. Metinlerde genel olarak sıralama Fırtına tanrısıyla başlar ve savaşlarda meydanlarda aktif ola-

rak rol oynarlar. Kadeş anlaşmasına göre Mısır'ın Güneş Tanrısı ile Hatti'nin Fırtına Tanrısı iki ülke için sonsuza kadar beraber anılmaktadırlar (Alp, 2002).

Sonuç

Eski çağlardan mitler, düşünceler ve mitolojiler bize kalan bir miras niteliği taşımaktadır. Savaş tanrıları gibi birçok türde tanrılar ve kahramanlar bulunmaktadır. Onların düşünce yapılarını anlamak, yorumlamak ve değerlendirmek gereklidir. Mitler toplumdan topluma farklılık göstermiş olsa da insan özünde kendinden üstün bir varlığa inanma gayretinde oluşu hep devam etmiştir. İnsanlar tarihinde tanrıya ulaşma mertebesinde bulunmuş ve günümüzde de bu mertebeye ulaşma arzusu devam etmektedir. Savaş olgusunun tanrılaşmakla ilgili bir olgu olduğu ele aldığımız kültürler arası mitolojik yolculuğumuzdan çıkan ilginç bir sonuçtur. Mitolojinin savaş tanrıları, iktidar hırsıyla yanıp tutuşan figürlerdir. Antropomorfik tanrı algılayışının ürünleri olarak da insanların durumunu yansıtmaktadırlar. İstisnai olanlarının ise bizim topraklarımızda, Anadolu'da Hititler adıyla tezahür etmesinden alacağımız dersler olsa gerektir.

KAYNAKÇA

- Tümer, G. (1986). Çeşitli Yönleriyle Din, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt: 28, s. 213-267.
- Ebu'l A'la Mevdudi, Kuran'a Göre Dört Terim, Çev. Osman Cilacı, İstanbul 1989, 16-17.
- ÖZARSLAN, Metin (1994). "Mitoloji Üzerine Tartışmalar", Milli Folklor, 3(24), ss. 58-59.
- Ulutürk, Muammer (2012). "Tarihi, Dini, Kültürel Bağlamda Mitoloji ve Modern Kültür Ürünlerinin Mitolojiye Dönüşümü", Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri dergisi, c.1, s. 1, s. 877.
- Ahmet Ünal, Hititler Devrinde Anadolu III, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2005, s. 104.
- Trevor Bryce, Hitit Savaşçıları MÖ 1650-1200, çev. Esin İleri, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 38.
- Uncu, Ebru, ESKİ MEZOPOTAMYA VE YUNAN DÜNYASINDA DİN VE TANRILAR Yüksek Lisans Tezi, Tarih ABD Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Yusuf KILIÇ Haziran 2011, 117 Sayfa
- Erhat, A. (2010). Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi, 17. Baskı, İstanbul.
- Erhat, A., Eyüpoğlu S. (1977). Hesiodos Eseri ve Kaynakları, TTK Yay. , Ankara.
- Kürşat Demirci, Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş: Tanrılar, Ritüel, Tapınak, Ayı-şığı Kitapları, İstanbul 2013, s. 19-20
- Alp, S. (2002). Hitit Çağında Anadolu. Tübitak Yayınları. Ankara.

Savaşların Şehirlere Yapıcı ve Yıkıcı Etkileri

Çiğdem Yavuz

Savaşlar, insanlığın var olmasıyla birlikte ortaya çıkıp zamanla değişen, yöntem ve uygulama açısından farklılaşarak tüm hayatı kuşatan bir olgudur. İlk çağlardan imparatorluklara ve ulus-devlet anlayışından günümüze kadar savaşlar, top-

lumların doğal bir gerçekliği olmuştur. Hedefe giden yolda en etkin bir araç olarak kabul edilen savaş olgusu, bazen din ve değerler sistemlerini savunmada bazen de zenginlik amacıyla kullanılmıştır (Eker, 2015: 33).

Türk Dil Kurumuna göre savaş kelime anlamı olarak, devletlerin diplomatik ilişkilerini bırakarak giriştikleri silahlı mücadeledir (Türk Dil Kurumu, 2022). Bir başka anlayışa göre savaşlar politikanın başka araçlar ile devamı olarak görülmektedir (Clauzewitz, 1984: 35). En basit anlamıyla ise amaçların gerçekleştirilebilmesi için tarafların birbirlerine karşı kullandıkları güç ve şiddet halini ifade etmektedir (Akad, 2019:19).

Savaşların ortaya çıkış nedenleri ise çeşitlilik göstermektedir. İbn Haldun'a göre savaşların dört nedeni bulunmaktadır. Bunlar; öç alma duygusu, düşmanlık, Tanrı'ya ve dine hizmet ideolojisi ile devletlerin kendilerine karşı isyan edenlere ve itaat etmeyenlere karşı gerçekleştirdiği savunma olarak sıralanmaktadır (Haldun, 1989: 38). İbn Haldun haricinde pek çok düşünür de savaşlara ilişkin çeşitli nedenlerden bahsetmiştir. Örneğin; Wright, savaşların nedenlerini teknoloji, hukuk, sosyopolitik örgütlenme ve kültürel değerler başlıkları ile sınıflandırmaya çalışmıştır. Holsti ise savaş nedenlerinin zaman içinde değişeceğini belirtmiştir. Toprak kavgaları, din temelli sebepler, ulusların kurtuluşu, birleşme, sömürgecilik anlayışı, bölgesel hâkimiyet, müttefikleri koruma ve ticaret gibi sebeplerin savaşlara neden olabilecek diğer sebeplerdir (Yalçınkaya, 2008: 68). Günümüzde ise enerji kaynaklarına

sahip olma arzusu savaşlar için en önemli neden olarak sayılmaktadır. Buna ek olarak etnik ve dini temelli iç savaşlar da sıklıkla görülmektedir (Yılmaz, 2010: 3).

Tanımı ya da nedenleri ne olursa olsun toplumların savaş halinde olmasının yapıcı ve yıkıcı pek çok sonucu olmaktadır. Savaşların yıkıcı etkileri incelendiğinde insanların, hayvanların, çevrenin, kültürlerin ve en çok da şehirlerin zarar gördüğü bilinen bir gerçektir. Örnek olarak bakacak olursak yakın tarihimizde yaşanan Suriye İç Savaşı'nda pek çok kent hasar görmüş ve şehirler yok edilmiştir.

Ortadoğu coğrafyası, tarih boyunca kurulan ve insanlığın kaderine etki eden pek çok imparatorluğun doğduğu bir bölge olarak bilinmektedir. Bu nedenle dünya üzerinde hiçbir yerde olmayan kültürel bir miras birikimine sahip olmuştur. İslam dininin doğuşundan önce Ur, Uruk, Lagaş gibi şehir devletlerinin kurulduğu, ilk kanunların yazıldığı, Gılgamış, Yaratılış ve Tufan gibi destanların kaleme alındığı bölge olması sebebiyle Ortadoğu büyük önem arz etmiş ve etmeye devam etmektedir.

Suriye'de "Çölün Gelini" olarak adlandırılan Palmira Antik Kenti, M.Ö. 2000'li yıllardan 16. yüzyıla kadar Roma, Bizans ve Müslüman devletlere ticaret yolu olarak hizmet vermiş-

tir. Ticaret yolu olması sebebiyle pek çok kültürün kesişim noktası halini almış, özellikle Roma-Yunan ve Arami kültürünün izlerini günümüze kadar sürdürmüştür. Buna rağmen 2011'de yaşanan iç savaş sonrası bölge terör örgütü DAESH'in eline geçmiş ve alandan pek çok tarihi eser kaçırılmıştır. 2015 yılının Ağustos ayında ise antik kentte yer alan Baalşamin Tapınağı DAESH militanlarınca havaya uçurulmuş ve bölgeden sorumlu arkeolog Halid Esad infaz edilmiştir. Antik kentin doğalgaz yatakları sebebiyle önemli bir kaynak olması DAESH'in alana ilgisini arttırmış ve örgüte ekonomik kaynak sağlamıştır. Şehrin içerisinde yer alan antik tiyatroda Esad'ın askerlerinin toplu infazı ile kültürel mirasın terör örgütü üyelerince parçalanması görüntüleri tüm dünyada geniş yankı uyandırmıştır (Ercümen, 2016).

Yaşanan kültürel ve insani kıyım sonucunda pek çok Suriyeli ülkeyi terk etmiş ve dünyanın çeşitli yerlerine dağılmıştır. Bu durum tüm dünyada on yıldan fazla sürececek bir göç dramının yaşanmasına sebep olmuştur. Benzer bir durum Bosna İç Savaşında da yaşanmış, Osmanlı döneminden kalma ve kültürel miras olarak görülen "Mostar Köprüsü" Sırp ile Hırvat saldırılarında büyük hasar görmüş ve yıkılmıştır. Savaşın bitiminden sonra ise orijinaline sadık kalınarak ve aynı taşlar kullanılarak yeniden inşa edil-

miştir. Ancak bölgede yaşanan vahşet sonrasında halk asla eskisi gibi olamamıştır.

Savaşların yıkıcı etkilerine rağmen olumlu katkı sağladığı ve gelişime zemin hazırladığı yadsınamaz bir gerçektir. Örnek olarak bakıldığında İstanbul'un fethi esnasında Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet tarafından oluşturulan ordu, kullanılan ateşli silahlar ve askeri taktikler gelecekte yaşanacak savaşların değişmesine ve yeni stratejilerin geliştirilmesine ön ayak olmuştur. Fetih sonrasında Orta Çağ kapanmış yerine Yeni Çağ açılmıştır.

Daha geçmişe gidecek olursak "Bütün yollar Roma'ya çıkar" sözünün ne kadar haklı bir cümle olduğunu görürüz. Savaş stratejisi ve askeri gücü bakımından antik çağın en büyük imparatorluğu olan Roma, savaşlar sonucu kazandığı bölgelerde etkin bir ulaşım ağı kurarak ticaret yolları oluşturulmuştur. Yol yapım esnasında geliştirilen teknik bugünün yol inşası süreçlerine büyük katkı sağlamıştır. Romalıların Avrupa, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da açmış olduğu yolların bir kısmı günümüzde de ulusal ve uluslararası karayollarında kullanılmaktadır (BBC News, 2018).

Pek çok savaş görmüş ve dönemsel olarak Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarına başkentlik yapmış

olan İstanbul, her işgal sonrası küllerinden yeniden doğmuş ve mevcutta var olan kültürel mirasına zenginlik katmıştır. M.S. 4. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun genişlemesi ile birlikte İmparator Konstantin tarafından stratejik konumundan dolayı başkent ilan edilmiştir. Şehir altı yıl boyunca yeniden inşa edilerek surlar, tapınaklar, hamamlar, resmi binalar, saraylar ve hipodromlar yapılmıştır. Örnek olarak bakacak olursak Sultanhmet Meydanı Roma döneminde Septimus Severus tarafından Roma'daki Circus Maximus örnek alınarak inşa edilmiştir. Bölge hipodrom olarak anılmış, halk için çeşitli at yarışlarının ve eğlencelerin yapıldığı bir alan olmuştur. Bizans dönemi sürecinde de benzer anlayış sürdürülmüştür. İstanbul'un Osmanlılar tarafından alınmasından sonra ise alan "At Meydanı" olarak anılmış ve kullanılmıştır. Bizans dönemi eserlerinden olan Hagia Sophia kilisesi Osmanlı hâkimiyetinden sonra Aya-sofya adını alarak camiye dönüştürülmüş ve dini hizmetlerde kullanılmaya devam etmiştir. Roma dönemi inşa edilen surlar Bizans döneminde de genişletilmiş ve İstanbul'un Osmanlı mülkü olmasından sonra da önemini korumuştur. Roma döneminden kalan pek çok kültürel miras şehir ne kadar savaş görürse görsün zenginleşerek büyümüş ve günümüze aktarılmıştır.

Ana hatları ile bakıldığında savaşların, şehirleri olumsuz etkilediği gibi tarihe baktığımızda olumlu etkileyerek zenginleştirdiği durumlar olmuştur. Kelime anlamı bakımından savaşlar negatif bir anlam taşısa da kültürel mirasın ya da teknolojinin aktarımı konusunda da en etkili araç olduğu görülmektedir. Bu nedenle yıktığı kadar inşa ettiğini kabul etmek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akad, M. T. (2011). 20. Yüzyıl Savaşları. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- BBC News. (2018). Eski Uygarlıklar Modern Şehirlerin Oluşmasına Nasıl Yardım Etti?. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-45005487>, Erişim Tarihi: 25.04.2022.
- Clausewitz, C.V. (1984). Harp Üzerine, H. F. Çeliker (Çev.), Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Eker, S. (2015). "Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği". Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi, 2(1), s. 31-66.
- Ercümen. A. M. (2016). "Suriye İç Savaşında Yok Olan Kültürel Miras ve Uluslararası Hukuk". https://www.insamer.com/tr/suriye-ic-savasinda-yok-olan-kulturel-miras-ve-uluslararasi-hukuk_376.html, Erişim Tarihi: 25.04.2022.
- Haldun. İ. (1989). Mukaddime II. Z. K. Urgan (Çev.), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2022). Savaş. <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 25.04.2022.
- Yalçinkaya. H. (2008). Savaş. Ankara: İmge Kitabevi.

Ukrayna Savaşı ve Akademinin Serencâmi

Haluk Doğan

İnsanlık tarihinin belki de en kadim ve en çetin meselesidir savaş. Hangi toplumdan söz edersek edelim, insanlığın fikir tarihinin önemli bir nispette çatışma ve savaş meselesinin nasıl anlamlandırılacağı ve buna nasıl çâre bulunacağı gibi tartışmalar etrafında husûle geldiği malûmdur. Söz konusu tartışmalardan müteşekkil hacimli yazın külliyâtı, savaşın doğa durumunun ve insan doğasının menfî ve kavgacı niteliğinin tabîî bir tezahürü olduğu iddialarıyla, bunun toplumsal

kültürlerden, ideolojik davranışlardan yâhut ekonomik ve siyasî yapılardan neşet eden ve böylece sürekli tekrar eden gayritabîî veya ârızî bir vak'a olduğuna dâîr düşünceler arasında sarkaçlanır. Modern zamanlarda tüm bu kavrayış ve açıklama teşebbüslerinin merkezine ise iktidar yapıları ve daha açık bir ifâdeyle "ulus-devlet" oturur. Savaş kimilerine göre, siyâsetin bittiği yerde başlar; kimilerine göre ise siyâsetin başka araçlarla sürdürülmesinden ibârettir.

Yine bazıları savaşı bir üst otoritenin bulunmaması anlamında en önemli parçasını devletlerin teşkil ettiği uluslararası sistemin anarşik yapısının ve hâricî şartların bir neticesi olarak değerlendirirken, diğerleri savaşı böyle bir yapıdan (structure) ziyâde fâile (agency) yani devletin ve onu yönetenlerin dâhili fikrî dinamiği, tutumları ve stratejik kararlarına bağlar.

Savaşa dâir bahsi edilen kavramsal literatürü inceleyip değerlendirmek elbette bu yazının sınırları dışındadır. Bu yazı daha ziyâde, tüm bu tartışmaların oldukça sistematik bir hâlde kendini gösterdiği modern sosyal bilim câmiasında, savaşın ardındaki dinamiklerin açıklanması ve savaşa dâir tarih yazımının (historiografi) şekillenmesinde ideolojik pozisyonların tesirine odaklanacaktır.

Basit bir ifadeyle, modern akademinin iddiası, insanî meseleleri nesnel/objektif bir yaklaşımla ele almaktır. Post-pozitivist epistemolojiyle yani gerçeğin dil ve söylem zemininde inşâ olunduğuna dâir ilmî bir telakkiyle hareket ettiğini ve bilginin “göre(ce)li/rölativist” olduğunu beyân eden akademisyenler bile genel geçer değişkenlere odaklanmak sûretiyle bir nispette nesnel bir tahlil yaptıklarını îmâ ederler. Çünkü çalışmalarının “bilimsel” olduğunu kabul

ettirmek ve “sosyal bilim”in çerçevesini çizdiği kabul görmüş metodolojik araçlarla bu çalışmaları gerekçelendirmek durumunda olduklarını bilirler. Yine de çoğu zaman, hangi epistemolojik yaklaşımı benimserlerse benimsesinler, akademisyenler savaş gibi hassas ve yıkıcı bir olguyu açıklarken kendi ideolojik pozisyonlarını meşrûlaştıracak ve zıt ideolojik açıklamaları geçersiz kılacak bir çabaya girişirler.

Burada mesele karşı argümanların/fikirlerin çarpış(tırıl)masının ötesinde, en azından “sıradan” fertlere göre daha soğukkanlı davranması beklenen akademisyenlerin savaş gibi ciddi bir meselenin tartışılmasında duygusal reaksiyonlarla ve ideolojik angajmanlarla hareket etmesidir. Savaşa dâir kapsamlı ve derinlikli açıklamalar, suçun kendisine atfedileceği bir (düşman) fâil arayışının yâhut bir (dost) fâili savaşın sebebi olmaksızın masun kılacak bir çabanın kurbanı olur. Akademisyenler bu uğurda bazen kendilerini ait hissettikleri teorik ve doktriner yaklaşımları bile hiçe sayar ve bu anlamda bir çelişkiye düşerler. En fenâsı da onları savaşı çok yönlü bir açıklama getirmekten alıkoyan şahsîleştirmelere temayül etmeleri; başka bir deyişle âdeta birbirlerini savaşın suçlu tarafı olarak

kategorize edip itham etmek gâyesiyle bezenmiş bir “cadı avı”na teşebbüs etmeleridir.

Ukrayna Savaşı’nın Düşündürdükleri

2022 senesinin Şubat ayı sonunda başlayan ve içinde bulunduğumuz günlerde devam etmekte olan Rusya’nın Ukrayna’yı işgal teşebbüsüne ya da daha genel anlamda Rusya-Ukrayna Savaşı’na dâir Batı’da ve Türkiye’de öne çıkan akademik tartışmalar yukarıda bahsedilen çerçeve ile ilgili vaziyeti en bâriz hâliyle gözler önüne sermektedir. Savaşın tarafları Ukrayna ve Rusya olmaktan ziyâde aslında gâyet doğru bir şekilde ABD-NATO ve Rusya olarak belirlenir. Fakat bu savaşın sebeplerinin tahlil edilip açıklanması söz konusu oldu-

ğunda, akademisyenler ideolojik bir taraf tutma yarışına girerek birbirlerini “Batı” taraftarı yâhut “Rusya” taraftarı olmakla itham etmeye zemin oluşturan, birbiriyle çatışan zıt birer “tarih yazımı”na girişmektedir.

Söz konusu alternatif açıklamalardan ilki ve daha yaygın olanı, hâdiseyi Rusya’daki rejimin husûsiyetlerine ve daha da özelde Rusya devlet başkanı Vladimir Putin’in ve Rus politik elitlerinin emperyalist/genişlemeci tutumuna dayandırmaktadır. Öte yandan, Rus akademisyası başta olmak üzere Moskova’nın bu “askerî harekâtını” NATO’nun ve Avrupa Birliği’nin (AB) Doğu Avrupa’ya yönelik genişlemesi ile ilişkilendiren veya işgali Rus devletinin “millî güvenlik” endişelerine bir karşılık olarak başlat-

tığını iddia eden alternatif bir görüş de mevcuttur. Elbette burada politik-ideolojik “taraf”ların bu konuda kendi konumlarını ve davranışlarını meşrû gösterecek bir söylemi tercih etmeleri tabiidir. NATO, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Ukrayna yönetimlerine göre tek sorumlu Rusya’daki rejimin mâhiyeti ve onu idâre edenlerin işgalci tutumlarıdır; Rus seçkinlerine göre ise asıl muharrik daha önce “geleneksel nüfuz alanı” olarak ilan ettiği Doğu Avrupa’ya doğru genişleyen ve Ukrayna’yı NATO’ya ve AB’ye alma kararıyla Rusya’nın “evinin kapısının eşiğine” adım atmaya “cüret” eden ABD ve müttefikleridir.

Fakat daha ilginç, bu yazının asıl odağını teşkil ettiği üzere, soğukkanlı analizler yapması beklenen akademisyenlerin mensuplarının ekseriyetinin söz konusu ideoloji temelli açıklamaları benimseyen ve hatta teorik araçlarla (yeniden) üreten bir yaklaşım sergilemesi ve birbirlerini bu bağlamda itham etmeleridir.

Aslında dış politikaya ve daha özelde savaşın sebeplerine dâir en bilinen teoriler ve bu teorilerin odaklandığı ana değişkenler burada ihtiyaç duyulan entelektüel araçları da sağlar. Öyle ki, ilk paragrafta îmâ ettiğimiz

gibi, devlet davranışını açıklamaya ilişkin analitik yaklaşımlar en genel anlamda iki kategoriye ayrılır. Bunlardan biri uluslararası sistem düzeyinde (yapısal) haricî değişkenleri vurgularken (aussen politik yaklaşımlar), diğeri devletin dâhilindeki iç faktörlerin tesirine yani fâilin niteliğine odaklanır (inen politik yaklaşımlar). Yapısal analizleri öne çıkaranlar burada temel sâik olarak Rus hükûmetini oluşturan belirli şahıslardan ve onların fikrî temayüllerinden yâhut tutumlarından ziyâde uluslararası sistemin sevk ettiği rasyonel aksiyon ve devlet çıkarını işaret edecektir. Yani bu anlayışa göre Rusya’yı yönetenler mevcut politika yapıcılardan başkaları da olsa bunun pek bir hükmü olmadığı varsayılacak ve bu durumda bile aynı hâdisenin gerçekleşmesinin mümkün olduğu ileri sürülecektir. Öte yandan dâhili etkenleri vurgulayanlar savaşın yalnızca mezkûr liderin ve etrafındaki politika yapıcıların saldırgan tutumundan kaynaklandığını iddia edecektir.

Ukrayna savaşının “akademik” tahlilleri işte tam da bu böyle bir zeminde cereyan etmekte ve fakat tercih edilen analiz birimlerinin önemli bir nispette hâdiseye dâir ideolojik zıtlıkların bir yansıması olarak benimseniyor olduğu dikkat çekmektedir.

Nitekim yapısal tahlillerden hareketle “uluslararası güç dengeleri” ve “güvenlik ikilemi” gibi mefhumlarla başta NATO genişlemesi olmak üzere ABD ve müttefiklerinin Rusya’yı tahrik ettiğini söyleyenler diğer grup tarafından en ağır dille “Putin müdâfii” (Putin apologist) olmakla suçlanmaktadır. Öyle ki fâilin mesuliyetini örtbas ettikleri ve savaşı başlatanın bu eylemini meşrûlaştırdıkları şeklinde bir ithama maruz kalmaktadırlar. Öte yandan Putin yönetimini sebep (hatta hedef) gösteren açıklamaların sahipleri ise “yapısalcı” yorumlar yapan bazı akademisyenler tarafından salt ABD ve NATO yanlısı olmakla itham edilmektedir. Yani onlara göre savaştan sadece Putin idâresini sorumlu tutmak, uluslararası sistemin derinden işleyen yapısal dinamiklerini ve haricî muharrik olarak bilhassa ABD ve NATO politikasını görmezden gelmek demektir.

Söz konusu açıklamaları ideolojik taraflıktan uzak kalarak ve sadece daha iyi bir açıklama getirme gâyesiyle kavramsal-teorik tercihlerine bağlı olarak tafsîlatlandıranlar yok değildir. Onların hakkını teslim etmek gerekir. Fakat öyle görünüyor ki konuya ilişkin bu “entelektüel” ihtilafların büyük bir bölümü, savaşın açıklanmasında hangi değişkene

odaklanılması gerektiğine dâir “bilimsel” bir tartışmadan ziyâde ideolojik bir zıtlığın alâmetidir. Yani bu durum, ideolojik duruşların meseleyi açıklamada ne denli önemli bir rol oynadığını ve akademinin soğukkanlı olduğu varsayılan tabiatından uzak, daha duygusal-reaksiyoner tavırların mevzubahis olguyu anlamlandırmak noktasında kapsamlı bir kavrayışı gölgelediğini ve hatta engellediğini gösterir. Hâdise ile ilgili Türkiye’deki akademik tartışmalar ve bilhassa akademyanın “medya/twitter” şûbesinin serencâmı da Batı akademisinde olduğu gibi bu sonu gelmez kavganın ve karşılıklı ithamların tezahürleriyle doludur.

Sonuç Yerine

Siyâset bilimci Robert Cox’un meşhur sözü tam da burada zikredilmelidir: “Teori daima birilerine ve belli bir amaca hizmet etmek içindir” (theory is always for someone and for some purpose)¹. Tabii ki bu hakikat akademinin bizzat varlığını gerekçelendiren temel iddiasına ters düşer. Dolayısıyla her şeye rağmen akademisyenlerin hâdisenin dışında kalmaya çalışarak yapacağı açıklamalar sâyesinde Cox’un bahsini ettiği kâidenin yozlaştırıcı tesirini mümkün olduğunca törpüleyecek bir akliselim ve ferâsetle davranmaları beklenir.

Nitekim yukarıda bahsi geçen ve sanki zıtmış gibi aksettirilen iki yaklaşım, analitik düzeyde zorunlu olarak birbirini nakzetmek durumunda değildir. Aksine, daha derinlikli bir kavrayış ancak bunların mezcedilmesiyle mümkün hâle gelir. Sosyal bilimlerdeki yapı-fâil meselesinin (structure-agency problem) sınırlılıklarının aşılması ve tek boyutlu açıklamaların ötesine geçerek hem yapının ve hem fâilin, hem haricî ve hem dâhili değişkenlerin, hem maddî ve hem de gayri maddî etkenlerin aynı anda değerlendirilmesi elzemdir. Bu biraz da akademisyenin ideolojik gözlüklerini çıkarmaya ve duygularından arınmaya çalışmasıyla olacaktır. Aktüel bir savaşı sonlandırmaya yâhut müstakbel savaşları engellemeye yetmeyecek olsa bile, ideolojik kavgaların ötesine geçerek yapılacak ilmî açıklamalar hem bizlerin esaslı bir kavrayışa kavuşmasına hem de daha isâbetli ve bütünlüklü bir “tarih yazımı”nın imkânlarına kapı aralayacaktır. Değilse meşhur tarihçi Fernand Braudel’in yerinde söylemiyle bizlere hatırlattığı gibi; “hayat dev bir sorun, bir denklem, daha doğrusu kısmen birbirine bağlı, kısmen de bağımsız bir denklemler yumağı”ndan ibârettir; “bu denklemler çok karmaşık, sürprizlerle dolu ve çoğu zaman ‘kökleri’nin keşfedilemeyeceği”² bir

mâhiyet arz eder. En tahripkâr ve ıstıraplı hakikatlerden birini teşkil etmesi ve her ne kadar hayatın olağan akışına aykırı ve akıl dışı bir nitelik arz etse de yine de aslında her şeyi içine katan hayata mündemiç olması itibarıyla şüphesiz savaş da böyledir. Herhalde sosyal bilim camiasının akademik mensuplarına düşen, aynı insan, toplum ve hayat gibi savaşı da elden geldiğince anlamaya ve açıklamaya çalışmaktır; bulundukları mecrâda ona fuzûlî bir “cephe” daha açmak değil. Akademi kışkırtmanın değil yatıştırmanın yeri olmalıdır. Kim bilir, belki böylece her hâli ve boyutuyla kirli olan savaştan âzamî nispette kaçınmaya katkı sunmak ve çatışmaları körüklemek yerine çözümü destek olmak mümkün olur.

1 Cox, Robert. 1981. “Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory.” *Milliennium Journal of International Studies* 10 (2): 126-154, s. 128.

2 Gulbenkian Komisyonu. 2011 [1996]. *Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor*. (Çev. Şirin Tekeli). İstanbul: Metis, s. 11.

Savaş Görmüş Fakat Unutmamış Şehir Saraybosna

Mustafa Toprak

Alacağını almayı umanların yakıp yıktığı hırslarından yakıp yıktığı yerlerden geriye kalan şehirlerdir savaş görmüş şehirler. Kalbi kırılmış bir çocuğun ömür boyu unutamadığı bir burukluk gibi her an taptazedir yaşananlar. Herkes bir köşeye çekildiğinde hırsların, amaçların bekleme evresine geçti-

ği zamanları yaşar bu şehirler. Orada güç dengelerinin hiç eksik olmayacağı yeni bir kuşku çağı başlar. Artık tüm kurşun izleri, tüm enkazlar bir hatıradan öte ıssız bir tedirginliktir. Sanki savaşın uğultusu şehirde sessiz bir anlaşma gibi dolaşır. İnsanların bakışlarında yakalayabilirsiniz bu kuşku iklimini.

İşte Saraybosna da savaşın tüm izlerini sonuna kadar yaşamış şehirlerden biridir. 1 Mart 1992'den 14 Aralık 1995'e kadar süren savaşta yüz binden fazla insan hayatını kaybetti, iki milyona yakın insan göç etmek zorunda kaldı. Yoğun çatışmaların ablukanın olduğu Saraybosna'da bugün savaşın izleri her bir köşede canlılığını sürdürüyor. Şehirdeki evlerin önemli bir kısmında kurşun delikleri var. Üzerinden neredeyse otuz yıl geçmesine rağmen savaşın izlerinin silinmesini istemiyor insanlar. Çünkü yaşanan katliamların, acıların yeni kuşaklar tarafından da bilinmesini istiyorlar. Sırp Cumhuriyeti ordusunun 5 Şubat 1994'te başkent Saraybosna'da pazarda alışveriş yapan insanlara saldırması unutulmuyor. Havan topu saldırısıyla katledilen 111 sivil, her yıl aynı yerde anılıyor. "Pazaryeri Katliamı" hafızalarda tazeliğini koruyor. Şimdilerde de pazaryeri olarak kullanılan bu yerde saldırının izleri duruyor. Zeminde saplanan saldırı parçaları olduğu gibi bırakılmış.

Savaşın en büyük travmalarından biri de savaş zamanı katliama katılan insanların halen Saraybosna'da yaşamaya devam etmeleri. Sivil insanların katledilmesine yardım eden, bizzat katliamda silah kullanıp Boşnak halkı katleden Çetniklerin şehirde

normal hayatlarına devam etmeleri savaş mağdurlarının kalplerinde derin bir yara olarak duruyor. Eşi, kardeşi, abisi, ablası, amcası, yengesi öldürülmüş insanların bu acıları, katilleri ile aynı yerde yaşamak zorunda oldukları için kat kat artıyor. Şehirde en çok dikkat çeken şey ise hangi Boşnak ile konuşursanız konuşun bir şekilde savaştan mağdur olmuş bir taraf görüyorsunuz. Ya ailesinden birisi/birileri öldürülmüş ya yakınlarından yaralananlar olmuş ya da göç etmek zorunda kalan birileri olmuş. Söz açılıp bunları konuşmaya başladığınızda ise yüzlerinde derin bir hüznün beliriyor. Bu hüznün hikayeleri o kadar çok ki her yerde bir başkasına rastlamak mümkün. Biz de Ilıca bölgesinden Başçarşı'ya gitmek için bindiğimiz takside yine böyle bir hüznü hikayeye şahit olduk: Yaklaşık yarım saatlik yolu giderken bir yandan da sohbet etmek için iyi bir fırsat olduğunu düşünerek taksici ile konuşmaya başladık. Bosna Hersek – Türkiye ilişkileri üzerine konuştuktan sonra söz savaş dönemine geldi. Birçok insanın ailesinde kayıplar olduğunu düşünerek taksiciye sordum. Taksici Süleyman hüznü bir şekilde direksiyonun önünü gösterdi. Direksiyonun önünde şoförün yolu gördüğü yerde iki kimlik vardı. "İşte onlar benim annem babam, savaşta

şehit edildiler, her gün onların yüzünü göreyim, hatıralarını unutmayayım istiyorum.” dedi. Müsaade isteyip taksinin torpidosuna sıkıştırılmış iki kimliğin fotoğrafını çektim, onun gibi unutmamak için.

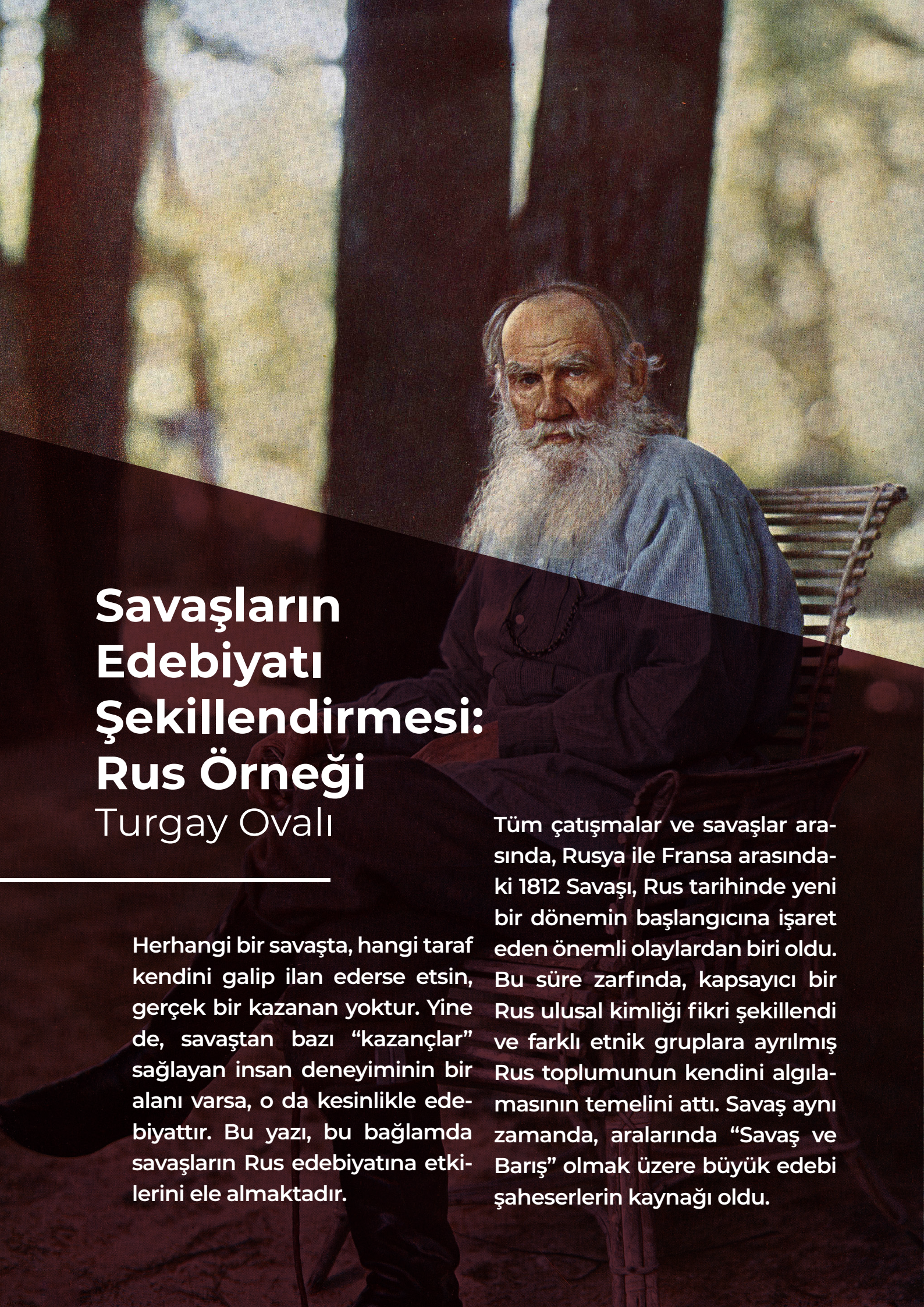
Savaş esnasında Saraybosna her bir taraftan kuşatılmıştı. Şehir ağır top atışlarıyla vuruluyor, keskin nişancılar ile insanlar katlediliyordu. Böyle bir ortamda Aliya İzzetbegoviç ve arkadaşları BM kontrolündeki Uluslararası Saraybosna Havalimanı'na bir tünel kazmaya karar verdi. 800 metre uzunluğundaki tünelin tamamlanması dört ay sürdü ve bu yaşam tüneline binlerce masum insan yaşama tutundu. Tünelin açılışının yıldönümlerinde her yıl tünelde törenler düzenleniyor ve savaşın karanlık günleri tekrar hatırlanıyor.

Dayton Barış Anlaşması ile sona eren savaştan sonra da travma olmaya devam eden meselelerden bir diğeri ise savaş zamanı döşenmiş mayınlar. Yerleri bilinmeyen bu mayınlar bugün hâlâ can almaya devam ediyor. Mayın temizleme uzmanları yıllardır çalışmalarına rağmen mayınlar yaklaşık iki bin insanın yaşamını yitirmesine sebep olmuş. Özellikle kırsal bölgelerde bulunan mayınlar dolayısıyla Saraybosna'da ve diğer şehirlerde in-

sanlar doğa yürüyüşlerinde belirlenen rotaların dışına çıkamıyor.

Şehirlerin hafızası çok güçlüdür. Yaşananlar üzerinden yıllar geçmesine rağmen ansızın size geçmiş fısıldar. Bir köşede kalmış acının, aslında tam olarak yüreğinizin ortasında kanayan bir yara olduğunu görürsünüz. Unutturulmaya çalışılır bazen yaşananlar fakat geride kalanlar yıkılmış gönüllerinden atmak istemezler bunu. Hayatlarının en kıymetlilerini toprağa koymuş insanlara hangi teselli ile gülcük dağıtabilirsiniz ki?

Savaş sonrası bu konuya eğilen birçok film yapıldı. Türkiye'den de yönetmenler filmler çekti Bosna hakkında. Nadim Güç tarafından çekilen ve dünyanın farklı yerlerindeki festivallerde ödüller alan “Dört Duvar Saraybosna” filminde, Saraybosna'da yaşamlarını devam ettiren insanların kalplerinde kalan sızılardan yansıması aktarıldı. Film adeta şu alt metni bize söylüyordu: Şehirlerin gördüğü savaşın izleri sadece duvarlardaki mermi izleri değildir, kalplerde açılmış boşluklar, gözlerden dökülen yaşlar en büyük izlerdir.

Savaşların Edebiyatı Şekillendirmesi: Rus Örneği Turgay Ovalı

Herhangi bir savaşta, hangi taraf kendini galip ilan ederse etsin, gerçek bir kazanan yoktur. Yine de, savaştan bazı “kazançlar” sağlayan insan deneyiminin bir alanı varsa, o da kesinlikle edebiyattır. Bu yazı, bu bağlamda savaşların Rus edebiyatına etkilerini ele almaktadır.

Tüm çatışmalar ve savaşlar arasında, Rusya ile Fransa arasındaki 1812 Savaşı, Rus tarihinde yeni bir dönemin başlangıcına işaret eden önemli olaylardan biri oldu. Bu süre zarfında, kapsayıcı bir Rus ulusal kimliği fikri şekillendi ve farklı etnik gruplara ayrılmış Rus toplumunun kendini algılamasının temelini attı. Savaş aynı zamanda, aralarında “Savaş ve Barış” olmak üzere büyük edebi şaheserlerin kaynağı oldu.

Her şeyden önce, Leo Tolstoy'un 1860'larda yayınlanan destansı romanı, zengin bir tarih ve kurgu etkileşimi aracılığıyla o döneme ilişkin kamuoyu algısını şekillendirdi. Savaşın ölçeği göz önüne alındığında eş benzeri görülmemiş bir durum söz konusuydu. 17. yüzyıldan beri ilk kez Rus İmparatorluğu topraklarında savaş yapılıyordu. Fransızlar, ulusun kalbi ve ruhu olan Moskova'yı ele geçirdi ve şehrin çoğunu yok etti. Doğal olarak, bu ulusal bir felaket olarak algılandı. Ülke büyük kayıplara uğramasına rağmen, Rus ordusu sonunda Avrupa'nın ve dolayısıyla dünyanın en güçlü rakibini yendi.

Rusya'da, 1812 Savaşı, büyük ölçüde, titanların çarpışması, iyi ile kötü arasındaki savaş olarak görülüyordu. Rusya'nın Fransız ordusuna karşı hayal edilemez zaferi, Tanrı'nın doğrudan müdahalesinin kanıtı olarak algılandı.

"Zamanımızın Bir Kahramanı" adlı eseriyle meşhur olan şair Mihail Lermontov, "Borodino" başlıklı ünlü dizisinde bunu şöyle anlatmıştı:

"Yalnızca Tanrı'nın iradesi olmasaydı,
Eski Moskova ayakta kalırdı!"

O zamanın Rus edebiyatı ve şiiri, cannavarca savaşı aktif olarak yorumladı ve analiz etti.

1804'te kendisini İmparator I. Napolyon ilan eden Rusya'nın bir numaralı düşmanı Napolyon Bonapart'ın imajı önemli değişiklikler geçirdi. Napolyon'un aynı ölçüde sevildiği, nefret edildiği, acındığı ve korkulduğu bir noktaya kadar, ünü dramatik bir şekilde gelişmişti. Dünyanın eski hükümdarı, sonunda insan kaderinin değişken doğasının ve yaşamın kırılabilirliğinin trajik bir sembolü haline geldi.

"Onun kahramanı Napolyon olduğunu biliyordu, ama o anda Napolyon ona, kendisi ile üzerinde bulutların uçuştığı o yüce sonsuz gökyüzü arasında geçen şeye kıyasla çok küçük, önemsiz bir yaratık gibi görünüyordu." Kont Andrei Bolkonsky, Savaş ve Barış'taki iç monoloğunda, o anda, başında duran kişi hakkında bunları söylüyordu.

Leo Tolstoy, "Savaş ve Barış"ta yerinde bir şekilde "Herkes kendi inançları için savaşıyordu, savaş olmazdı" diye yazdı. Aslında Rus yazar neden bahsettiğini gayet iyi biliyordu. 'Anna Karenina'nın yazarı, askerlik hizmetine büyük miktarlardaki borçlarını ödemesi gerektiği için girdi. 1851'de Tolstoy, 20. topçu tugayının 4. bataryasına bir öğrenci olarak atandı. Harekatın yoğun olduğu bir dönemde Kafkasya'da iki yıl geçirdi. Bu sıralarda Tolstoy, otobiyografik romanı olan

ve büyük bir başarı elde eden “Çocukluk”un ilk bölümünü yayınladı ve “Efendi ve Uşak” ve “Kazaklar” gibi diğer önemli eserlerin olay örgüsünü tasarladı.

1853'te Kırım Savaşı'nın patlak vermesiyle, gelecek vadeden romancı Tuna ordusuna transfer edildi ve Oltenița Savaşı ve Silistya Kuşatması'nda yer aldı. İki yıl sonra Tolstoy kendini Kırım'ın Sivastopol kentinde buldu. Kara Nehir'deki savaşta bir bölüğe komuta etti. Sivastopol kuşatması ve Malakoff Savaşı sırasında oradaydı.

Askerlik hayatının tüm zorluklarına rağmen Tolstoy savaşmaya ve yazmaya devam etti. Bu süre zarfında, Rus imparatoru II. Aleksandr'ın özellikle hayran olduğu dört ‘Sivastopol Serisi’nin ilkinin yazdı.

Birinci Dünya Savaşı ya da Rusya'daki adıyla Büyük Savaş adı gibi büyük bir yıkıma neden oldu, yüz binlerce insanın ölümüne sebebiyet verdi ve Rusya için gerçek bir felaket olduğunu kanıtladı. İnsanların umutlarını, hırslarını ve hayallerini yıktı. Rusya, yenilgiden kurtulamayan yaralı bir hayvan gibiydi.

Nobel ödüllü Boris Pasternak, birçok kişi tarafından 20. yüzyılın en dokunaklı, lirik ve güzel romanlarından biri olarak kabul edilen ‘Doktor Jivago’da

çalkantılı savaşı tasvir etti. Pasternak, yürekte yaptığı başyapıtında I. Dünya Savaşı'nın acımasız gerçekliğine ışık tuttu. Destansı roman, Bolşevikler altındaki yaşamın korkunç gerçeklerine odaklandı. Kitap, 1905 Rus Devrimi'ni, İç Savaşı ve 1917 Devrimi'ni ele alıyordu.

“Yarısı savaşla, gerisi devrimle tamamlandı. Savaş, yaşamın suni bir kesintisiydi, sanki varoluş bir süre ertelenebilirmiş gibi (ne saçmalık!). Devrim, çok uzun zamandır ertelenen bir iç çekiş gibi, kendi isteği dışında patladı. Herkes canlandı, yeniden doğdu, herkes dönüşümler, devrimler yaşadı. Hem bireysel, hem de kolektif.”

Yazarlar sadece cephedeki dehşeti kaydetmekle kalmadılar, savaşın her türden insan üzerindeki etkisini de yakaladılar.

Bir başka Nobel ödüllü yazar Mihail Şolohov, destanı ‘Ve Durgun Akardı Don’da, Birinci Dünya Savaşı ve Rus İç Savaşı sırasında Don Kazaklarının yaşamları hakkında büyük ölçekli bir tarihi drama anlatıyordu. Roman kan, öfke ve aksiyonla doluydu.

“Grigory, Avusturyalının bakışlarıyla karşılaştı. Ölüm dolu gözler ona baktı. Avusturyalı yavaşça dizlerini büküyordu, boğazında gurultulu bir

hırıltı uğulduyordu. Grigory gözlerini kırpıştırarak kılıcını salladı. Uzun çekişli bir darbe, kafatasını ikiye böldü. Avusturyalı düştü, sanki kayıyormuş gibi elleri yana sarktı; kafatasının yarısı kaldırım taşına hafifçe vurmuştu.”

Nazi Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne saldırısı 22 Haziran 1941'de sabah saat 4'te başladı. Savaş patlak verdiğinde, Rusya'nın en iyi şairlerinden Arseny Tarkovsky (ünlü sinemacı Andrei Tarkovsky'nin babası) kendini Moskova'da buldu ve burada diğer yazarlarla birlikte askeri eğitim gördü.

Tarkovski orduya katılmaya karardı, ancak devlet sağlık kurulu ona izin vermeyi reddetti. Sovyet Yazarlar Birliği'ne ondan fazla mektup yazarak savaş alanına gönderilmek için yalvardı. Tarkovski çok düşündükten sonra savaş muhabiri oldu.

1945'te, barışla geçen son güne, 21 Haziran 1941'e bir geri dönüş olan destansı dizesi '21 Haziran Cumartesi'yi yazdı.

Sovyetler Birliği, Nazileri yenerek büyük kayıplar verdi. Savaş sırasında en az 27 milyon kişi öldü. Sovyet yazar Vasily Grossman, başyapıtı “Yaşam ve Yazgı”da, karmaşık savaşın ve Sovyet totaliter sisteminin vahşetini anlattı.

Savaş hakkında sadece bir kitap okuyabilecek olsaydınız, muhtemelen bunu tavsiye ederdim. Grossman'ın başyapıtı, özgürlüğün hemen her yönü hakkındadır: düşünce, seçim ve eylem özgürlüğü. Büyük düşünmeye cesaret etti ve II. Dünya Savaşı'nın Sovyetler Birliği'nin tamamını nasıl etkilediğini gösteren ilk kişi oldu. Grossman, faşizm ve totaliterliğin aynı madalyonun iki yüzü olduğunu kanıtladı. 'Hayat ve Yazgı'da hem Nazi kamplarını hem de Stalin'in gulaglarını canlandırmaya cüret etti.

Hikâyenin merkezinde, II. Dünya Savaşı'nın can alıcı muharebesi olan Stalingrad Muharebesi yer alıyor. Tolstoy, 'Savaş ve Barış'ın bel kemiğini oluşturan Borodino Muharebesi sırasında ulusun nasıl sağlam bir kaya olarak birleştiğini gösterirken,

“Tahkimat inşa etmek için bir gece kaldı.

O benim ellerimde, kurtuluş umudumuz.

Geçmiş burnumda tütüyor; o zaman uyabilirdim

Bu savaşta yok olmaya mahkûm olanları.

Sokağın karşısındaki bir adam şöyle ağladığını duyardı,

“Şimdiye, buraya gel de ölüm seni pas geçsin.”

Grossman'a göre Büyük Vatanseverlik Savaşı, Rus halkının, savaşı kazanmak için ortak bir hedefte birleşmiş olmasına rağmen, Sovyet sisteminin korkunç suiistimallerine karşı nasıl birlik içinde duramadığını ortaya koydu. Grossman, totaliter devletin zulmü ve adaletsizliğine karşı kaybedilen bir savaşta savaşan karakterlerinin kaderine bir mercek koyuyordu. 'Hayat ve Yazgı', romanı okumamış olanlar için bile evrensel bir slogan haline geldi.

En etkili Rus şairlerinden biri olan Anna Ahmatova, siyasi huzursuzluğa yabancı değildi. 1917 Devrimi ve Leningrad Kuşatması olmak üzere iki dünya savaşından sağ çıktı.

Ölüm kuşları zirvede,
Leningrad'ı kim kurtaracak?
Sessiz ol - nefes alıyor,
Hâlâ yaşıyor, her şeyi duyuyor:
Baltık Denizi'nin dibinde nasıl da
Oğulları, uykularında inliyor.
Derinlerinden nasıl "Ekmek!" diye
haykırıyor,
Haykırışları gök kubbeye ulaşıyor.
Ama bu katı toprak acımasızdır.
Ve tüm pencerelerden baktığında
gördüğün ölümdür.
Ahmatova, tutuklanıp idam edilen
kocasını şair Nikolay Gumilev'in (bu
arada Ahmatova'nın oğlu da, Sovyet
karşıtı görüşleri nedeniyle Sibiryaya

sürgün edildi) kaderini acımasızca ezip geçen komünist rejimi asla desteklemedi. 'Ağıt' adlı ünlü şiiriyle mazlumların sesi olan Ahmatova, insanların faşizme karşı mücadelelerinde ne kadar manevi desteğe ihtiyaç duyduklarını biliyordu.

Savaş nedir? Veba nedir?
Biliriz ki bunlar da geçecekler,
Yargı günü bile geçti, görüyoruz
sonunu.

Ama hangimiz bu korkuyla başa
çıkabiliriz, bu –

Zamanın uçuşu adını almış terörle?

Rus şiirinin büyük hanımı, doğru açık
uçlu soruları nasıl soracağını herkes-
ten daha iyi biliyordu. Yurttaşına sa-
vaş açmış ideolojilerin ve totaliter
rejimlerin vatani savunmasız bıraktı-
ğını çok iyi anlıyordu.

Muharebenin Dönüşümü: Siber Savaşlar Erden Aracı

En sevdiğiniz arkadaşınızı, en beğendiğiniz kıyafetleri, sosyal medyada ne kadar zaman harcadığınızı ve bankada ne kadar paranızın olduğunu bilen ve bu bilgileri size karşı kullanmak için bir tuş ötede bekleyen düşmanlarınızın olduğu bir dünya hayal edin. Yolda yürürken, okulda ders dinlerken ve çok sevdiğiniz yatağınızda uyurken her daim sizi duyan iz-

leyen ve kaydeden bu düşman çok uzakta değil ceplerinizde, dizinizin üstünde ve salonda ünitenizin tam ortasında. Böyle bir sistemin içinde yaşamak çok distopik görünse de 2022 yılı George Orwell'in 1984'üne çok yakın. Vietnam, Japonya, Çanakkale gibi savaş meydanlarında yapılan topyekûn savaşların izleri daha taptaze iken günümüz postmodern dünyasında savaşlar artık cep telefonlarımızda, bilgisayar ve laptoplarımızda.

İnsanlık tarihinde taşla sopayla başlayan savaşlar, ateşli silahların icadıyla birlikte yok edicilik sınırlarını aşmış, insanlardan ziyade dünyaya da zarar vermeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında atom bombasının icadıyla, savaş tarihi yeniden yazılmaya başlanmış; insanın yarattığı yok edicilik, yine insanlığın en büyük düşmanı olmuştur. İki büyük dünya savaşının insanlığın özüne ve dünyaya verdiği zarar apaçık ortadayken savaş terimi bir kez daha evrim geçirerek 'insana doğrudan zarar vermeyen savaş en mübah savaştır' algısı ortaya çıkmıştır. Yirminci yüzyılın en büyük icatlarından bilgisayar ve internetin bulunmasıyla birlikte savaşlar ve insanlığın birbirine vermek istediği zararlar artık tank, tüfekten çok klavye ve monitör yoluyla yapılmaya başlanmıştır. Siber çağda yeni savaş paradigması, 'Siber Savaşlar' haline gelmiştir. İlk olarak askeri amaçlarla kullanılan bilgisayar, İkinci Dünya Savaşı sonrası ticari ve kişisel kullanıma da hazır hale gelmiştir. Bilgisayarlardan sonra internetin de icat edilmesiyle sadece Amerikan ordusunun değil tüm dünyanın erişimine açılan bu siber ağ insanlık tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. İnternet çağının başlamasıyla birlikte bu icatların yararlarının yanında kötüye kullanım da büyük oranda art-

mış ve bu sistemlere belirli amaçlarla zarar veren faaliyetler yürütülmüştür (Clarke & Knake, 2011:49).

Düşman olarak görülen hedeflerin bilgisayar kontrolü altındaki sistemlerine izinsiz ve gizli olarak internet üzerinden erişilmesine siber saldırı denilmektedir (Karakuş, 2013). Siber savaşların atası aslında bilgisayar korsanları yani hackerlıktır. Karşı tarafın kredi kartı ve iletişim bilgilerini ele geçirmek özel bilgilerini manipülasyon ve propaganda amacıyla üçüncü taraflarla paylaşmak amaçları taşıyan bilgisayar korsanları silah olarak virüs, Truva atı ve DDoS saldırılarını kullanmaktadır. Siber savaşlara göre daha küçük birimlere ve faaliyetlere sahip olan bilgisayar korsanları devletler arası siber savaşlara da ilham olmuştur. Özellikle internet ağının dünyayı çepeçevre sardığı 2000 sonrası dönemde askeri faaliyet alanı dışına çıkan siber savaşlar artık ticari bilgi aşırma, manipülasyon ve psikolojik üstünlük kurmaya yönelik uygulamalara geçmiştir.

Savaşların maliyetli birer olgu olduğu açıkça bilinmektedir. Öyle ki sadece İkinci Dünya Savaşı'nın maliyeti 1,5 trilyon dolar olduğu tahmin edilmektedir. Beşinci boyut savaş olarak tanımlanan siber savaş ise tek bir

tıkla klasik harpten daha fazla zarar vermektedir. Bununla ilgili olarak savaşların maliyetine ve stratejisine ilişkin ünlü askeri bilge ve filozof Sun Tzu; “Mükemmellik her savaşta çarpışarak kazanmak değildir. En iyi strateji savaşmadan kazanmaktır,” der (Tzu, 2018). Dijital çağda devletlerin askeri, ticari bilgilerinin çoğu sanal ortamlarda muhafaza edilmektedir. Bu kritik bilgiler rakip devletlerin eline geçtiği takdirde verilen zarar herhangi bir savaştan daha fazla olabilmektedir. Dünyanın ilk siber saldırı

bulunmuştur (Siber Güvenlik Raporu, 2012). Saldırı sonucu Estonya’da birçok kent bir hafta boyunca elektriksiz kalmıştır. Diğer bir savaş örneği olarak Amerika-Irak savaşında yaşananlar örnek verilebilir. Savaşta Iraklı askerlerin telsiz ve diğer iletişim araçlarıyla bağlantı kurması engellenmiştir. Ayrıca Iraklı üst düzey subayların e-posta adreslerine sızılarak teslim olmaları ve Bağdat’ı terk etmelerini içeren mailler atılmıştır (Bakır, 2013:5). Sadece askeri bilgilerin değil, sivil vatandaşların da bilgilerinin toplandığı siber ağda hedefler artık sadece devletler değil, vatandaşlar da olmuştur.

“Mükemmellik her savaşta çarpışarak kazanmak değildir. En iyi strateji savaşmadan kazanmaktır.”
Sun Tzu

rısı, Rusya ve Amerika arasında 1984 yılında olmuştur. Casus bir yazılımla Rus doğalgaz taşıma sistemine sızan Amerika, doğalgaz akışını aşırı derecede arttırarak boruda patlamaya sebep olmuş ve bu patlama o tarihe kadar dünya üzerinde nükleer olmayan en büyük patlama olarak tarihe geçmiştir. İlk siber savaş ise Estonya-Rusya arasında yaşanmış, Rus siber saldırganlar Estonya devletine 1 hafta boyunca elektronik saldırıda

E-devlet uygulamalarının artmasıyla birlikte vatandaşların kritik bilgileri de siber savaşın tehdidi altındadır. Devletlerin vatandaşlarına sunduğu önemli hizmetlerin artık elektronik ortamda yoğun olduğu açıktır. Günümüzde metropollerde güvenlik, toplu taşıma, sağlık gibi temel hizmetler siber altyapıyla hizmet vermektedir. Savaşın tehdidi altında olan bu hizmetler zarara uğratıldığı takdirde metropoller ve devletleri işlem yapamaz hale getirebilir. Buna İstanbul Yenibosna-Haciosman Metrosunda seyahat ederken metro sistemine yapılan siber bir saldırı ile metronun aşırı hız yapıp ölümlü bir

kazaya sebep olabileceği bir vakayı örnek verebiliriz. Saldırgan tarafların kim olduğunun ve sisteme ne kadar zarar verildiğinin bilinmediği bu saldırılarda, sonuçlar her zaman uzun zaman zarfında ortaya çıkmakta ve yahut saldırılar hiçbir zaman anlaşılamamaktadır.

Siber saldırılarda devletlerin kritik web sayfaları ve bilgilerinin yanında başkent ve metropoller de hedef haline gelmiştir. Siber bir saldırıyla kentin elektriği, suyu, doğal gazı ve web altyapısı kullanan tüm yapıları devre dışı bırakılmaktadır. Saldırıların gelebileceği noktalara örnek olarak kentlerdeki baraj kapaklarının açılması nükleer enerji santrallerine patlamaya yol açma ve sivil havacılık hizmetlerinde uçak kazalarına sebebiyet vermeyi örnek gösterebiliriz.

Karşı tarafın bilgilerini aşmak, sistemine sızmak ve kullanılmaz hale getirmeyi amaçlayan siber saldırıların bireysel boyuttan ziyade uluslararası savaş yöntemi haline gelmesiyle birlikte devletler siber savaşa karşı önlem almaya başlamış ve hatta siber savaş önleme, savunma orduları kurmuşlardır. Özellikle en çok siber saldırı alan ülkelerin ilk siber orduları kuran devletler olması şaşırtıcı değildir. Siber orduların kurulmasına

ilişkin olarak ilk adımı atan ülke olan Amerika Birleşik Devletleri'nin o dönemki başkanı Barack Obama siber savaşa ilişkin olarak; 'ülkemize yönelik siber tehdit, karşılaştığımız en ciddi ekonomik ve ulusal güvenlik sorunlarından biridir' demiştir. İlk siber orduyu kuran Amerika Birleşik Devletleri 2010 yılında 90 bin kişilik U.S Army Cyber Command adıyla bir siber savaş birimi oluşturmuştur. Siber tehditlere ve savaşa karşı önlem almak isteyen ülkemiz 2017 yılında Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumuna bağlı 13 bin kişiden oluşan bir siber ordu kurmuştur. Devletin tüm elektronik sistemlerini korumakla yükümlü bu ordu, siber dünyada 39 saniyede bir gerçekleşen siber saldırılara karşı ülkemizi savunmaktadır (Ulaştırma Bakanlığı, 2013). Ordunun sadece 2021 yılı içerisinde karşılaştığı saldırı sayısı 84.113'tür (Bakır, 2013).

Sonuç

Günümüzde en etkili ve en sinsi savaş biçimi olarak adlandırılan siber savaşlar insanlığın geleceğini tehdit etmektedir. Hemen hemen tüm kişisel bilgilerin ve devlet sırlarının elektronik ortamda bulunduğu siber ağlarda yaşanacak bir savaş olgusu siber savaşın yanında dijital yok oluşu da beraberinde getirebilir. Henüz dünya savaşlarının siber halini ya-

şamadığımız günümüzde, düşman tank tüfek ile değil direkt olarak internetten meydan okumaktadır. Siber savaşa karşı ordu kurmaya başlayan devletler, savaştan önce siber barış kavramını tartışmalıdır. Aksi taktirde akıllı süpürgelerimizin çıldırdığı, haberleşme uydularının üzerimize yağdığı bir dünya kaçınılmaz olacaktır.

KAYNAKÇA

BAKIR, Emre (2013). 5.Boyutta Savaş: Siber Savaşlar-II. Mayıs 26, 2013 tarihinde TÜBİTAKBİLGEM: <http://www.bilgiguvenligi.gov.tr/sibersavunma/5.-boyutta-savas-siber-savaslar-ii.html> adresinden alındı

CLARKE, R. A., & KNAKE, R. K. (2011). Siber Savaş. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.

İstanbul Bilgi Üniversitesi. (2012). Siber Güvenlik Raporu. İstanbul.

KARAKUŞ, C. (tarih yok). Kritik Alt Yapılara Siber Saldırı. Mart 24, 2013 tarihinde <http://ylt44.com/>: Kritik Alt Yapılara Siber Saldırı, <http://ylt44.com/bilimsel/siber.html> Cahit KARAKUŞ, İstanbul Kültür Üniversitesi,

T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı. (2013). Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve 2013- 2014 Eylem Planı.

Tzu, S. (2018). Savaş Sanatı. SALON YAYINLARI.

Savaş ve Engelliler

Merve Durmuş

Engellilik Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) tanımıyla “uygun bir iş temini, işte kalımı ve işinde ilerlemesi konusundaki beklentileri, kabul edilmiş fiziksel veya zihinsel bir özür sonucu, önemli ölçüde azalmış olan bir bireyi” ifade etmektedir. Türkiye’de 2005 yılında kabul edilen 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’da ise engelli “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini

çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi” olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla engelli bireyler toplumsal yaşama katılımda güçlük çeken ve günlük rutinlerini yerine getirmede destek alması gereken bireylerdir.

Engelli bireyleri bu denli toplumdan koparan nedenlerin başında ise savaş gelmektedir. Türkiye Sakatlar Derneği Adana Şube Başkanı Halis Kassap 2015 yılında Milliyet gazetesine verdiği bir demeçte şu ifadeleri kullanmıştır: “Son yıllarda ülkeler arasındaki savaşların yoğunluk kazanmasından dolayı dünyadaki engelli sayısında da hızlı bir artış var. 2003 yılında dünyada 680 milyon kişi engelli iken bu rakam 12 yıl sonra 2015 yılında 1 milyar 80 milyon kişiye yükseldi. 12 yılda yaşanan savaşlardan dolayı engelli sayısı yaklaşık neredeyse yüzde 50 artmış durumda. Bu nedenle buradan bütün dünyayı barışa davet ediyorum. Savaş hem öldürüyor hem süründürüyor. 7 milyar 284 milyon 283 bin kişilik dünya nüfusunda bu engelli sayısı azımsanmayacak bir rakam. Savaşlar böyle devam ederse ileriki 15 yılda engelli sayısı 2 milyar kişiyi bulacak!”

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere savaş, kalıtsal, doğumsal veya kaza sonucu yeti veya uzuvlarını kaybetmeyen insanların insanlık dışı bir şekilde engel sahibi olmasına neden olan vahşetin sergilendiği bir sahnedir. Öyle ki olağanüstü yıkımlara yol açan I. ve II. Dünya Savaşları engelli

nüfusa milyonlarca kişinin eklenmesine sebep olmuştur. Aynı zamanda savaş engelli bireylerin oranını artırmakla birlikte bu bireylerin engellilik sonrası alması gereken tedavi ve destekleri de kısıtlamaktadır. Engellilerin rehabilitasyonu ve tedavisi için ayrılması gereken bütçeler savaş için aktarılmakta engellilere bir darbe de buradan vurulmaktadır. Dolayısıyla engelli bireyler savaşın hem süresince hem de sonrasında büyük hasarlar gören ve diğerlerine nazaran daha çok etkilenen dezavantajlı gruplardır.

Bununla birlikte savaş sadece fiziki engel bırakmamakta insanların birçoğunda travmalar oluşturarak zihinsel hasarlara da neden olmaktadır. Özellikle kadın ve çocuklar gibi güçsüz gruplar savaş suçu sayılan birçok ihlalle karşılaşmakta, savaş esnasındaki patlamalar, saldırı durumları, maruz kalınana işkenceler, tecavüz ve cinsel istismarlar kadınlar ile çocuklarda ileri düzeyde travmatik durumlar oluşturmakta ve ruhsal durumlarında kalıcı hasarlar bırakarak engelli durumuna geçmelerine neden olabilmektedir. Bu insanlar savaş süresince kısa vadede psikolojik destek alamadıklarından derin

yaralar bırakmakta, insanların hayatlarını karartmaktadır.

Öte yandan savaş sadece bir engellilik nedeni değil, aynı zamanda engellilerden kurtulma yöntemi olarak canı bir şekilde kullanılmıştır. Nazi Almanyası Holokost ile birlikte 4 milyon “yaşamaya değmeyecekler” olarak adlandırdığı kişinin imha kamplarında ölümünden mesuldü. Bu gruplardan biri de hem fiziksel hem de ruhsal açıdan engelli olan gruplardı. Adolf Hitler savaşı ona göre ayak bağı ve bütçe yükü olan kimse-lerin ortadan kaldırılması için bir fırsat olarak görmüştü. Engelliler aynı zamanda yaratmaya çalıştığı “üstün ırk” için de bir tehditti. Genetiği bozabilirdi. Alman doktorların da iş birliğiyle hazırlanan ötanazi programı II. Dünya Savaşı’nın başında uygulanmaya başlandı. Tespit edilerek ölüme mahkûm edilen engelliler Almanya ve Avusturya’da hazırlanan gaz odalarına gönderildi. Daha küçük olanlar da aç bırakılarak veya ilaçlarla öldürüldü. Cesetler ise krematoryumlar- da yakıldı. Sonuç olarak 1940 ve 1945 yılları arasında 200 bin civarında engelli insan kıyıma uğramış oldu.

Sonuç olarak bir cinayet yöntemi olan savaş her hâlükârda engelli bireylerin canını yakmış ve yakmaya da devam etmektedir. Mevcutta Ortadoğu ve Ukrayna’da devam eden savaşlar kim bilir engelli nüfusuna ne kadar katkı sunacak, ne kadar insanın ocağına ateş düşürecektir. Bireyleri, aileleri ve dahası toplumu bu denli sarsan ve bu kadar insanın hayatını mahveden bir cinayet aracı olan savaşların ne engellilerin ne de dünyanın gündeminde hiç yer alması umuduyla...

Savaşın Dönüşümü ve Müslümanlar

Ali İhsan Kahraman

Dünya tarih yazımının sabit değişkeni olan savaş olgusu, 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen iki büyük dünya savaşının ardından önemli kavramsal, niteliksel ve niceliksel değişimlere uğramıştır (Paret, 1971, s.376). Dünya savaşlarından önce devletler-arası cephe savaşları olarak gerçekleşen savaşlar, dünya savaşlarından sonra, önce cephe savaşları formatını kaybetmiş, sonra da devletlerarası özelliğini yitirmiştir. Örneğin soğuk savaş ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki ideolojik üstünlük rekabetine ve ikili ilişkiler haricindeki alanlarda güç ve kontrol elde etme mücadelesine dayanmıştır. İki devlet arasındaki mü-

cadelenin bir sonucu olmasına karşın, ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki mücadele cephe savaşına varmamış ve nükleer caydırıcılık esasına dayanarak her iki taraf da birbirini savaştan uzak tutacak önlemler almaya yönelmiştir. Aynı durum, Avrupa ülkeleri arasında da cereyan etmiş ve Avrupa Birliği'ne giden yolun taşları döşenmiştir. Her ne kadar İran-Irak Savaşı, ABD-Vietnam Savaşı, Sovyetler-Afganistan savaşı ve Arap-İsrail savaşları gibi cephe savaşları gerçekleşmiş olsa da 20. yüzyıl öncesine göre hem savaşan tarafların ölçekleri küçülmüş hem de yapılan cephe savaşlarının sayısı azalmıştır.

Bununla birlikte, devletlerarası siyasi mücadelelerin bitmesi ya da tahribatının azalması söz konusu değildir. Aksine, 20. yüzyılın ikinci yarısındaki cephe-dışı savaşlar ve mücadelelerin sebep olduğu ekonomik ve kültürel tahribat, dünya savaşlarının sebep olduğu tahribatın dahi üzerindedir. Bu durum, cephe savaşlarının devletler ve toplumlar arası krizlerin bir nihai çözüm yöntemi olarak görülmesinin 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bittiğini göstermektedir.

Bununla birlikte, Soğuk Savaşın bitişinden itibaren ise savaşların (soğuk dahi olsa) devletler-arasında ya da benzer güçteki devletler arasında gerçekleşmediği görülmektedir (Addington, 1994). “ABD’nin gerçekleştirdiği Körfez ve Irak savaşları hariç, devletlerarası ortaya çıkan herhangi bir savaş hiç olmamıştır” demek yanlış olmaz. Kaldı ki düşman devlet yönetiminin çok kısa zamanda mağlup olduğu hesaba katıldığında, Körfez ve Irak savaşlarının dahi cephe savaşı olarak kabul edilmesi pek mümkün değildir. Buna karşın, ABD’nin Irak ve Afganistan’daki varlıklarının 20 yıl sürdüğü göz önüne alındığında savaşların devletlerarası niteliğinin değiştiğini göz önünde bulundurmak gereklidir (Townshed, 2005, s. 201-224). Diğer taraftan, 2010 senesinden beri devam eden Suriye İç Savaşı’nda, Suriye topraklarında bilfiil bulunan Amerikan ve Rus askerlerinin Esad’ı desteklemeyen ve destek-

leyen iki zıt kutupta bulunmalarına rağmen birbirleri ile mücadeleye girmemeleri de savaşların devletlerarası niteliğinin zayıfladığının bir başka göstergesi olsa gerektir.

Dolayısıyla, bir yandan savaşın devletlerarası kavramsallığının, cephe savaşları niteliğinin ve gerçekleşme niceliğinin azaldığı 20. yüzyılın ikinci yarısının Müslümanlar açısından okunması da elzem olmaktadır. Burada sorulması gereken üç önemli soru bulunmaktadır: İslam tarihi yazınında da önemli yer tutan ve dahi İslam siyasi tarihindeki üstünlüğün adeta öncülü durumunda algılanan savaşın niteliğindeki, niceliğindeki ve kavramsallığındaki bu küresel değişim, Müslüman zihinlerde nasıl bir sonuç oluşturmuştur? Müslümanların bu değişime adapte olmasının yolları nelerdir ve dahi adaptasyon gerçekleşmiş midir? İlaveten, genç Müslüman nesillerin bu konuya bakışını şekillendirebilecek dinamikler nelerdir? Dolayısıyla, bu üç soruyu üç başlık altında değerlendirmek mümkündür: Müslüman zihinlerdeki dönüşüm, adaptasyon ve gençlerin dinamikleri.

Müslüman Zihinlerdeki Dönüşüm

Cephe savaşlarının dünya siyasetini belirlediği 20. yüzyıl öncesinde, İslam siyaset bilincinde en önemli mihenk taşlarından birisi cephe savaşı kabiliyetidir. Bu minvalde, bütün İslam

devletlerinin öncelikli yatırım alanı savaş teçhizatı ve personeli olmuştur. Dolayısıyla, savaş personeli ve teçhizatı yerine savaş teknolojisinin ön plana çıktığı 20. yüzyıl sonrasındaki süreçte ise İslam ülkeleri için önemli bir beşeri sermaye eksikliği yaşanmıştır. İlaveten, dünya savaşlarının mali kaynaklar açısından İslam ülkelerine verdiği zarar beşeri sermaye eksikliğinin etkisini de geometrik olarak artırmıştır. Aynı zamanda, beşeri sermaye zararlarının izale edilebilmesi için İslam'la araya mesafe koymaya yönelen devlet politikaları, İslam ülkelerinde önemli bir bilinç kayması yaşatmıştır. Sonuç itibarıyla, cephe savaşları tecrübesinin zayıflaması ile siyaset sahnesindeki İslam ile bağlantı noktalarının yok olması arasındaki tarihsel örtüşme, Müslümanların siyaset sahnesine yönelik zihinlerinde önemli bir kopuş yaşatmıştır. İlaveten, özellikle Arap-İsrail savaşlarında yaşanan ağır yenilgi ve Filistin topraklarındaki sürekli gerileme, cephe savaşı tecrübesine dayanarak siyaset sahnesinde yer edinmeye çalışmaya devam edilse dahi başarı elde edilemeyeceğine dair bir zihni çöküntü de oluşturmuştur. Bununla beraber, Ortadoğu ve Kuzey Afrika gibi kadim İslam coğrafyalarının ekonomik savaşlarının merkezinde yer alması, bu zihni çöküntüden kurtulabilmeyi imkansız kılmıştır.

Bu zihni çöküntünün dışında kalan ve cephe-dışı savaş kazanımı elde

eden iki örnek olmuştur: Birincisi Pakistan, ikincisi ise İslam İşbirliği Teşkilatı'dır. Pakistan'ın nükleer bir güç olması Müslüman devletler açısından bir zihni toparlanma ihtimali doğurmasına karşın, gerek Pakistan'ın nükleer gücünden beklenen caydırıcılık gerek İslam İşbirliği Teşkilatı'ndan beklenen organizasyon kabiliyeti gerçekleşmemiştir. Bu durum, Müslüman ülkelerin zihni toparlanmasını bir anlamda akamete uğratmıştır. Aynı zamanda, uluslararası hukuk mekanizmalarının İslam ülkelerinin beklentileri doğrultusunda işlememesi, bu zihni toparlanmayı imkansızlaştıran bir başka unsur olmuştur. Sonuç itibarıyla, cephe savaşlarından cephe-dışı savaşlara doğru bir geçiş yaşanırken, Müslümanların cephe savaşları dönemindeki zihni sınırlarına geri dönmesi de imkansızlaşmıştır.

Adaptasyon

20. yüzyılın ilk yarısındaki Müslüman hareketlerinde eski günlere geri dönme hedefini 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra görmek pek mümkün değildir. Hem Pakistan'ın nükleer güç olması, hem de İslam Konferansı Teşkilatı'nın kurulması, Müslümanlar açısından yeni bir zihni durumun oluştuğunun işareti olarak düşünülebilir. Bu durum, adaptasyon sürecidir. Aslında, Batı-dışı bütün yerel kimlik ve medeniyetlerin neredeyse hepsi, makro ekonomi-politik açıdan yeniden toparlanma sürecine gir-

mesi sonucunda aynı konu ile karşı karşıya kalmışlardır. Japonya, Çin, Rusya ve dahi Almanya aynı soru ile karşı karşıya kaldıkları dönemler yaşamışlardır. Dolayısıyla, adaptasyon süreci Müslüman dünyasının da muhatap kaldığı temel süreçlerden birisi olmuştur. Buna karşın, iki dünya savaşında da Müslüman devletlerin savaşın ve sonrasındaki barışın da mağlupları olmaları ve bir organize zihniyetten yoksunlaşmaları, cephe savaşlarının zayıflamasından sonraki adaptasyon sürecini zorlaştırmıştır. Aynı zamanda, İran-Irak Savaşı, Türkiye-Suriye özelinde Arap Dünyası gerilimleri gibi Müslüman dünya içindeki sıkıntılar adaptasyon sürecinin tek bir İslam alemi olarak değil, ayrı ulus-devletler olarak yaşamaları sonucunu getirmiştir. Dolayısıyla, cephe-dışı savaşların hakimiyetindeki yeni koşullara adaptasyon yaşanırken, İslam dünyası içerisindeki çeşitlenme de kendini göstermiştir. Kimi zaman İslam Konferansı Teşkilatı'nın kurulması gibi organize politikalar izlenebilirken, aynı teşkilatın yapılanması ile ilgili yaşanan ayrışmalar adaptasyon sürecinde Müslüman ülkelerin farklı tecrübeler edinmesine sebep olmuştur.

Gençlerin Dinamikleri

Cephe-dışı savaşların yaygınlaştığı 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan zayıf ve dağınık zihni dönüşüm ve belirsiz bir adaptasyon sürecinin yaşanması, 21. yüzyılın ilk çeyreğindeki geliş-

melerin zeminini oluşturmuştur. 21. yüzyılın ilk yıllarından itibaren savaşın yeni bir kavramsal dönüşüm yaşadığının tespit edilmesi gerekmektedir. 11 Eylül saldırıları ve devletlerin topraklarına uluslararası hukukun temel ilkelerine aykırı ve uluslararası kamuoyuna yalan söyleme pahasına operasyonlar düzenlenmesi savaşın mahiyetini değiştirmiştir. Savaşın herhangi bir devlete karşı değil, aksine terör gruplarına karşı yapılacağı iddiası, savaşın cephe-dışı savaşların muhatabını da değiştirmiştir. 11 Eylül saldırılarından sonra, bütün devletler toprakları dışında yaptıkları askeri operasyonların sebebi olarak terör örgütlerinin faaliyetlerini göstermişlerdir. Bu durum, cephe-dışı savaşları yarı cephe savaşlarına doğru dönüştürürken, özneler devletler iken muhatapların devlet-dışı aktörlere dönüşmesi sonucunu doğurmuştur. Yeni bir militerleşme akımının yaşandığı günümüzde, İslam kimliğine bağlı gençlerin karşı karşıya kaldığı en önemli dinamik, bir yandan özgüven geri kazanımı iken, diğer yandan yeni bir psikolojik gerilimdir.

Özgüven kazanımının temel sebebi, Müslüman devletlerin yarı-cephe savaşlarında önemli galibiyetler elde etmesidir. Örneğin, Türkiye'nin Kuzey Irak ve Suriye operasyonlarında elde ettiği kazanımlar, savunma teknolojilerinde kaydedilen ciddi gelişim, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'ı geri alması, Pakistan ile Türkiye ara-

sındaki savunma işbirlikleri gibi konular Türkiye’de yaşayan Müslüman gençlerin bir özgüven kazanmasına vesile olmuştur. Buna karşın, bu kazanımların ulus-devlet kimliği altında elde edilmesi ve İslam toplumları arasındaki kimlik temelli organizasyonu geliştirici bir faktör oynamaması, yeni psikolojik gerilimin temelini teşkil etmektedir. Örneğin, Kudüs ve Filistin saldırılarını devam ettirmesine rağmen Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki varlığını güçlendirdiği bir dönemin İsrail işbirliği ile sonuçlanması psikolojik gerilimin en fazla hissedildiği örneklerden bir tanesi olarak görülebilir. Özgüven kazanımı ile psikolojik gerilimlerin eşzamanlı yaşanması ise ya kazanım kaynaklarının kritize edilmesi ile ya da psikolojik gerilimlerden kurtulmak adına kendi durumunu değiştirmek ile sonuçlanma ihtimalini taşımaktadır.

Sonuç olarak, savaşların kavramsal, niceliksel ve niteliksel değişimi ile Müslümanlar arasında önemli bir bağlantı bulunmaktadır. Bu çalışmada bu bağlantı, savaşların değişiminden Müslümanlara doğru bir nedensellik ilişkisi içerisinde okunmuştur. Cephe savaşlarından savunma teknolojisinin gelişimine paralel olarak cephe-dışı savaflara doğru geçiş döneminde Müslümanların dağınık bir zihni dönüşüm ve belirsiz bir küresel sisteme adaptasyon süreci yaşaması, bu geçiş dönemini Müslümanlar için olumsuz bir tecrübe haline ge-

tirmiştir. Buna karşın, 21. yüzyıldaki yarı-cephe savaşlarına bir bakıma geri dönüşle eşzamanlı yaşanan özgüven kazanımı Müslüman ülkelerin günümüzdeki en önemli dinamiklerinden birisidir. Savaşın dönüşümü ile İslam siyasi tarihi ve günümüz İslam dünyası arasında bağların kurulması Müslümanların günümüz küresel siyasetindeki geçici konular haricinde tarihsel bağları ile de nasıl bir yer edindiğini anlamak açısından da önem arz etmektedir. Bununla birlikte, bu bağların sadece savaşın dönüşümünden Müslümanların değişimine doğru değil, aynı zamanda Müslümanların değişiminden savaşın dönüşümüne doğru bir nedensellik ilişkisinin de farklı çalışmalarda değerlendirilmesi ve dahi araştırılması önemli bir kazanım olacaktır.

KAYNAKÇA

Addington, L. H. (1994). *The patterns of war since the eighteenth century*. Indiana University Press.

Paret, P. (1971). *The History of War*. *Daedalus*, 100(2), 376–396. <http://www.jstor.org/stable/20024009>

Townshend, C. (2005). *The Oxford History of Modern War*. Oxford University Press: Berkshire.

siYASET

Rusya-Ukrayna Savaşı: Rulet Mi Matruşka Mı?
Emrah Dokuzlu

Yeni Bir Savaş Konsepti Olarak: Hibrit Savaşlar
Gaffar Türkoğlu

Barışla Kazanılan Harpler: İç Savaşlar
Çağrı Koşak

Savaş, Stratejisi ve Mekânı
Dilvin Özen

Savaşın ve Göçün Gölgesinde Somalililer
Ebuzer Demirci

**Devletlerin Bitmeyen Savaşı: İstihbarat
“İstihbarat, Savaş ve Sosyal Medya İlişkisi”**
Enes Yörükoğlu

Haklı Savaş Teorisinin Kavramsal Altyapısı
Furkan Fidan

Etnik Düşmanlığın Bir Sonucu: Bosna Trajedisi
Nuran Pir

Savaş ve Göç
Sümeyye Açıkgoz

**Siyasi Savaş ve Milli Güvenlik Açığı:
Türkiye Örneği**
Yağmur Durdağı Atan

**Birinci Dünya Savaşı ve Tarih Yazımı:
Alman, Rus ve Türk Perspektifine Dair
Kısa Bir İnceleme**
Mansur Bakır

**Kentsel Mekâna Yönelen Şiddet:
Halep ve Kiev Örnekleri**
İbrahim Eseroğlu

**Kentsel Dönüş(tür)üm ve Savaş: Kentsel Mekânın Savaş
Sonrası Yeniden İnşası / Savaşta Maruz Kalan Günümüz
Kentleri Üzerine Mülahazalar**
Jahida Ziyadeh

What Happens in The Background of WAR?
Asif Saleheen

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI: RULET Mİ MATRUŞKA MI?

Emrah Dokuzlu

Rusya 2021 yılının son aylarından itibaren Ukrayna sınırına asker yığmaya başladığında askeri hareketin Donbas bölgesi dışına taşınıp Kiev'in kuşatılmasına kadar uzayacağı pek hesap edilmemişti. Fakat Ruslar, Belarus topraklarını da kullanmak suretiyle Kiev ve çevresine hızlı bir şekilde ulaştı.

Bir taraftan imparatorluk mirasına sahip Rusya, diğer taraftan henüz kimlik inşası devam

eden ve ulus-devlet yapısında kırılğan fay hatlarına sahip bir Ukrayna; kazananının Rusya olacağına kesin gözüyle bakılırken savaşın 100.günü geride kaldığında, meselenin de iki devlet arasında olmadığı süreç uzadıkça gün yüzüne çıkmış oldu; Ukrayna savaşa sürüklendi, Rusya ise çekildi.

Savaşa Götüren Süreç

Rusya'nın NATO'dan Ukrayna'nın birliğe dahil edilmeyeceği hususunda teminat talep etmesi, ancak talebinin aksine Ukrayna'ya saldırması durumunda ekonomi başta olmak üzere birçok alanda yaptırımla karşılaşacağı tehdidi alması ile savaşa giden süreç tetiklendi. Ukrayna, NATO üyeliği vaatleriyle oyalandı, 2014 yılından itibaren toprakları işgal altında olan bir ülkenin NATO üyeliğinin teknik açıdan imkânsız olduğu gerçeği pas geçilerek savaşa sürüklendi.

Ukrayna'nın NATO üyeliği, birliğin Rusya ile direk savaşa girmesi anlamına geliyordu ki NATO üyesi ülkeler içinde Ukrayna'nın üyeliğine olumlu bakmayacak ülkeleri de hesaba katmak gerekirdi. Nitekim, savaş devam ettikçe, NATO ve AB içinde Rusya'ya karşı ambargoyu destekleyen ve desteklemeyen ülkeler çatlağı oluştu.

Bu arada, Rusofobik ülkeler tarafından, özellikle 2014 yılında Kırım ve Donbas'ın ilhakından sonra Ukrayna'ya önemli destek yatırımları yapıldığını; Ukrayna ulus kimliğinin güçlendirilmesine yönelik adımların atıldığını, bu çerçevede Ukraynalı genç jenerasyonun Avrupa'ya aidiyetlerini artıracak zeminin kiliseler ve STK'lar eliyle oluşturulmaya çalışıldığını belirtmekte fayda var.

Ukraynalı kimdir sorunsalını ortadan kaldırmaya yönelik her adım desteklendi. Böylece, Rusya'ya karşı sadece askeri olarak değil, aynı zamanda kimlik olarak da güçlü bir cephe inşasına devam edildi. Zira, Rusya ile çıkması muhtemel bir savaşın uzun zamana yayılması Ukrayna toplumunun mukavemetine de bağlıydı. Dolayısıyla Batı'da Rusya karşıtı ülkeler, özelde ise ABD, Ukrayna topraklarını Rusya için yeni bir Afganistan sarmalına çevirmek için hazırды. Rusya, Afganistan'da olduğu gibi yıpratılacak, uluslararası toplum nezdinde Rus karşıtlığı yaygınlaştırılacak ve Rusya en iyi ihtimalle rejim değişikliğine sürüklenecekti.

Benzer şekilde rejim değişikliği planlaması Rusya'nın Ukrayna için tuttuğu ajanda da yer alıyordu. Hedef hızlı bir şekilde Kiev'in çevrelenmesi ve oluşacak panik havasıyla siyasi iktidarın yönetimden el çektilmesi ve Rus yanlısı bir yönetimle yola devam edilmesiydi ki bu konuda Rusya tarafının 2014 yılında seçilmiş Cumhurbaşkanı'nın hukuki olmayan yollarla, bir nevi darbeyle indirilmesinden dolayı haklı gerekçeleri de vardı. Bununla birlikte, Kiev'in Rus tarihi açısından önemi, Sovyetler dağılmadan önceki konumu ve güvenlik temelli beka endişeleri Rusya'nın askerî ha-

rekât başlatması için kendinde meşru bir gerekçe oluştuyordu.

Savaşın Analiz Argümanları

Rusya'nın enerji kaynakları ve Avrupa başta olmak üzere bir çok ülkeye tedarikçi konumunda olması bize Ortadoğu dışında bir coğrafyada savaşın neden başladığına ilişkin önemli bir veri sunuyor. Hatırlanacağı üzere, Trump başkan seçildikten sonra ilk Avrupa ziyaretine 2017 yılında Polonya'dan başlamıştı; bu sadece askeri güvenlik açısından Polonya'ya verilen desteği değil, aynı zamanda ekonomik güvenlik açısından da Rusya'ya bağımlılığı azaltmayı planlayan enerji tedariki ve koridorlarındaki değişime de işaret ediyordu. Bu ziyaret esnasında "Üç Deniz İnisiyatifi" kapsamında (Baltık, Adriyatik ve Karadeniz) AB'ye üye 12 ülkenin (Avusturya, Bulgaristan, Hırvatistan, Çekya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya) Rusya'ya bağımlılığını azaltacak görüşmeler yapılmış, Amerika'nın sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ithalatında Baltık denizi üzerinden Polonya merkezli bir tedarik yolu oluşturulması gündeme gelmişti. Kısaca, ABD Ukrayna üzerinden Rusya'yı enerji sahasının dışına iterek kendine yeni bir alan açmayı planladı. Savaşın başlamasından

sonra, enerji şirketleri ile iltisaklı Rus oligarkların şüpheli ölümleri de savaşın temel unsurlarından birinin enerji olduğuna açıkça işaret ediyor. Böylece, savaşın doğal akışında gelişmediği, uzun yıllardır planladığı da ortaya çıkmış oluyor.

Güvenlik politikalarının genişletilmesi ve NATO'nun karar alma mekanizmalarının canlandırılması savaşın başlamasıyla tetiklenen bir diğer unsur. Rusya-Ukrayna savaşının başlaması / başlatılmasıyla Amerikan silah şirketlerinin satışlarının artması, Ukrayna'ya askeri yardımların sağlanması, askeri olarak ABD'nin Doğu Avrupa'ya iyice yerleşmesi, NATO'nun beyin ölümünün dillendirildiği sırada yeniden güç gösterisine neden oldu. Bununla birlikte, halihazırda birliğe üye olmayan İsveç ve Finlandiya gibi ülkelerin de üyelikleri ivedi bir şekilde gündeme getirildi. Dolayısıyla bir taraftan silah satışları ile ekonomik kazanım sağlanırken, diğer taraftan güvenlik endişeleri ile NATO'nun üzerinden ölü toprağını atması sağlandı.

Savaşın başlamasıyla birlikte oluşan demografik hareketlilik de dikkat çeken bir diğer husus. Milyonlarca Ukraynalı, Almanya başta olmak üzere bir çok Avrupa ülkesine göç etmiş

durumda. Ukraynalılara sağlanan maddi desteğin yanı sıra ikamet izinlerinin kolaylıkla verilmesi, oryantasyonları için özel ekipler oluşturulması Avrupa'da yaşanan nüfusa çare arayışlarının bir neticesi olarak yorumlanabilir. 2014 yılında Kırım'ın ilhakıyla Avrupa'nın kapıları Ukrayna'ya açılmıştı, 2022 yılına gelindiğinde ise ülkenin önemli bir nüfusu Avrupa'ya yerleşti, özellikle genç jenerasyon. Bununla birlikte, İsrail'e artan Ukraynalı göçler de dikkat çekmekte. Savaşın başlamasıyla birlikte Ukrayna Yahudilerinin İsrail'e göç talebinde bulundukları kamuoyunda sıkça paylaşıldı. Ukrayna'daki Yahudi cemaatinin Avrupa'nın üçüncü, dünyanın beşinci en büyük cemaatini oluşturduğu ve sayılarının 400 bine yakın olduğu tahmin edilmekte.

Teopolitik gerginlik savaşın fay hatlarından bir diğerini oluşturmakta. Ukrayna, Moskova Patrikliği üzerinden Rusya'nın ülkenin içişlerine karıştığını ve ülkedeki Rus yanlılarını / ayrılıkçılarını desteklediğini iddia etmekteydi. Ukrayna'nın çoğunluğunu (yaklaşık %70 civarında olduğu tahmin edilmekte) Ortodokslar oluştursa da ülkenin batısının, özellikle Lviv ve çevresinin Grek ve Roma Katolikliklerinden oluştuğunu not düşerek devam edelim. Ortodoks nüfusun

2018 yılında Moskova'yla bağının kesilmesi, Moskova Patrikliğinden ayrılarak bağımsız bir Ukrayna Ortodoks kilisesi ile yola devam edilmesi, Ukrayna'daki Moskova Patrikliğinin meşruiyetini tartışmalı duruma getirmişti, özellikle Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi karşısında Rus Patrikliğinin tutumu iki ülke arasındaki teolojik zeminin de kaymasına sebep oldu. Söz konusu ayrılık, Ortodoks dünyasındaki çatlağı derinleştirerek, savaşı jeopolitik zeminden teopolitik zemine taşıdı. Ayrıca, Ukrayna toplumunda Katolikliğin daha üst bir kimlik olarak yansıtıldığı ve gençler arasında özendirildiği ve bu doğrultuda çok fazla geçişkenliklerin olduğu da kamuoyuna yansımış durumda. Dolayısıyla teolojik zeminde bir taraftan Moskova'dan tamamen izole olmaya çalışan ve bu yönde adımlar atmış Ortodoks Ukrayna, diğer taraftan da Katolikleşen Ukrayna şeklinde bir fotoğrafın ortaya çıkması savaşın gelecek yıllardaki etkisine, nasıl bir Ukrayna olacak sorusuna ilişkin ipucu sağlamakta.

Türkiye'nin Pozisyonu

Türkiye savaşın başından itibaren soğukkanlılığını koruyan tavrından taviz vermedi. Savaşın başladığı günlerde artan sıcak atmosferde gerek resmi gerekse de sosyal medya üze-

rinden Türkiye'nin de savaşa dahil edilmesini hedefleyen girişimler gözlemlendi, özellikle toplumun hassasiyetleri üzerinden yapılan manipülatif paylaşımlarla Türkiye'nin sıcak temasa girmesi amaçlandı, ancak her iki ülke de bir çok alanda yoğun ilişkilerinin olması Türkiye'yi "iki komşudan birini seç diğerini feda et" politikası yerine, komşuları barıştırmak üzerine kurulu diplomasi üzerine yoğunlaştırdı. Türkiye'nin çabaları iki ülke müzakerecileri tarafından takdirle karşılandığı kadar, savaştan nemalanan aktörleri de rahatsız etti. Türkiye'den beklentiler; senaryosu hazırlanmış olan bu savaştan nasibini alması, karar alma sürecini kendi çıkarları doğrultusunda değil, dayatılan şekilde almaya zorlanmasıydı. Ancak beklenen olmadı.

Türkiye Doğu Avrupa topraklarında tarihin bir çok kırılma noktasında sürecin önemli bir aktörü olarak var olmuştur. Kendi güvenliği, bölgenin güvenliği ve dengeleyici unsuru olarak her zaman varlığı aranan ve beklenen bir konumu olmuştur ki yakın tarihte Galiçya cephesindeki varlığı ve sağladığı katkı da bu açıdan bir kez daha hatırlanmaya ve yorumlanmaya muhtaç. Ukrayna'da, Polonya'da ve Çekya'da kain Türk şehitlikleri, Türkiye'nin bölgedeki geçmişe dayanan güçlü bağlarına işaret eder.

Savaş Ne Zaman Biter ve Bundan Sonra Ne Olur?

Bu savaş bize günümüzde sınır-savunma-taarruz bileşenlerinin ötesinde, hibrit savaş unsurlarının öne çıktığı

ğını gösteriyor. Savaşta gelişmelere ilişkin haber akış sürecinin denetlenmediği, liderlerin vereceği pozların çalışıldığı, senaryoyu izleme imkanımız olsa da senaryo sahiplerinin çok fazla bilinemeyeceği bir savaş olgusu karşımızda artık.

Bundan sonra ne olacak sorunu sorduğumuzda; enerji tedariki nedeniyle gelecek yıllarda ABD eliyle desteklenen Polonya'nın AB içinde daha merkezi ve etkin bir role sahip olacağını, AB güvenlik duvarının ise ulus devlet olarak güçlenmiş bir Ukrayna ile Kiev'den başlayacağını tahmin etmek güç değil. Rusya doğu Ukrayna topraklarını ve Karadeniz'deki etkinliği artırma çabalarına devam edecektir, ancak enerji pazarındaki aslan payını ABD almaya hazırlanıyor.

Yazının başlığındaki soruya gelecek olursak; bu sürece rulet demek oldukça güç, zira rulet oyununda şans-olasılık faktörü etkin, Rusya-Ukrayna savaşına baktığımızda matruşkavari bir yapılanma ortaya çıkıyor, süreç ilerledikçe bir oyuncak çıkıyor ama onun da içinde bir diğer oyuncak, onun da içinde bir diğeri... Yani oyun içinde oyun, oyuncak içinde oyuncak.

elinde artık ölü doğmuş bir proje söz konusu, bu sadece Almanya'nın değil, Avrupa'nın da gerek askeri gerekse de enerji tedariki açısından bağımsızlıklarını sorgulanır hale getirmiş durumda. Savaşın çıkmasıyla gıda, özellikle tahıl tedarikinde sağlanan tıkanmalar ve artan enflasyonun tesadüf mü olduğu sorusu ise dünya sistemindeki değişimlere işaret ettiği gibi, bu savaşın ne zaman biteceği sorusunu önümüze getiriyor.

Savaşı salt iki ülke arasında analiz etmeye çalıştığımızda değil, Pandemi sürecinin devamı olarak okuduğumuzda pazıldaki yerine oturtabiliriz. Çin, pazılın önemli bir diğer parçası olurken, bu işte düğümün çözüleceği yer yine Türkiye olacaktır. Savaşı başlatan mekanizmaların hesaplarına ulaştığında savaşın biteceğini varsayabiliriz, ancak bu vesile ile meşhur bir sözü de hatırlatalım; bölgedeki tüm planlar döner dolaşır Türkiye'nin önüne gelir ve Türkiye bitti demeden bitmez.

2021 yılında Rusya ile Kuzey Akım 2 projesini imzalayan Almanya'nın

Yeni Bir Savaş Konsepti Olarak: Hibrit Savaşlar

Gaffar Türkoğlu

Giriş

Savaş, insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte yapısı, aktörleri, yöntemi, boyutu ve etkisi her dönem değişiklik arz ederek günümüze kadar süregelen çok boyutlu bir kavramdır. İnsanın karmaşık bir faaliyeti olan savaş anlamak ve anlamlandırmak için birçok disiplinden faydalanılmaktadır. Bu terim, modern çağ ve küreselleşme ile birlikte yeni bir konsept kazanmıştır. Akademik yazında bu yeni savaş konsepti “Hibrit Savaşlar” şeklinde tanımlanmaktadır. Kavramın

‘hibrit’ yönü; asimetrik, simetrik, geleneksel ve politik bir savaş kombinasyonunu ifade eder. Hibrit savaşlar, klasik savaşlardan farklı olarak hem daha yıkıcı hem de yapısı bakımından daha karmaşıktır. Kısacası, her dönem, kendine has bir savaş anlayışı yaratır. Bu çalışmada, yeni bir savaş konsepti olan “Hibrit Savaşlar”ın özellikleri, aktörleri ve yapısı üzerinde durulmak istenmektedir. Çalışmanın yöntemi ise literatür taramasıdır.

Hibrit Savaşın Tanımı

Hibrit savaş kavramını ilk kez Robert Walker, “SPEC FI: Amerika Birleşik Devletleri Deniz Kuvvetleri ve Özel Operasyonlar” adlı yüksek lisans tezinde kullanmış olmasına rağmen, söz konusu kavramın popüleritesi William J. Nemeth’in, “Gelecek Savaş ve Çeçenya: Hibrit Savaş Durumu” adlı yüksek lisans tezinde ve Frank Hoffman’ın 2005 ve 2007 yılında yayınladığı makalelerinde bu kavrama yer vermelerinden sonra artmıştır (Steder, 2016: 8; Hoffman, 2007: 8-9). Günümüzde hibrit savaş kavramının bilinirliği; askeri, istihbarat ve akademik çevrelerde her geçen gün artmaktadır.

Hibrit savaş, Walker’a göre; “özel ve geleneksel savaş arasındaki boşluklardan yararlanarak sınırlı askeri kaynakların en iyi şekilde kullanılması için geleneksel ve geleneksel olmayan askeri güçlerin birlikte kullanılmasıdır” (1998: 4-5).

Zayıf, başarısız ve otoriter devletlerde yurttaşlar şiddete meyilli olur ve geleneksel normlar ile modern teknolojiyi birleştirerek hibrit bir toplumu meydana getirirler. Ayrıca hibrit savaş taktiğini kullanan toplum veya

devlete karşı savaşan taraflar her zaman çok büyük bedel öderler (Nemeth, 2002: 74).

Nemeth ve Hoffman’dan yola çıkarak hibrit savaşları şu şekilde tanımlayabiliriz: Klasik askeri yöntemler ile modern savaş teknolojilerinin harmanlanarak kullanıldığı terör, kaçakçılık, ayrımcılık ile gerilla eylemlerinin dahil olduğu ve çatışmanın en az bir tarafını devletin oluşturduğu gayri-nizami savaşlardır. Ayrıca, bu savaşlar, savaş bölgelerindeki yerel halkın kendilerine güvence vaat eden paramiliter gruplarla rahat bir şekilde işbirliği yaptığı savaşlardır.

Hibrit Savaşın Özellikleri

Hibrit savaş, simetrik ve asimetrik ile geleneksel ve modern savaş uygulamalarının başarılı bir kombinasyonunu oluşturan askeri bir faaliyettir (McCulloh ve Johnson, 2013: 2).

Herhangi bir savaşın hibritliğini belirleyen üç temel özelliğin olduğunu belirten Dayspring’e (2015) göre, bunlar; a) devletlerin saldırganlık doğası, b) şartların olgunlaşması ve c) geleneksel askeri uygulamalar ile modern uygulamaların kombinasyonudur. Lind’e (2004) göre ise,

günümüzdeki savaşların en temel karakteristiği; askeri kültür ile savaş alanının düzensizleşmesi veya bulaşmasıdır.

Hoffman; paramiliter veya informal grupların (El Kaide, İŞİD, Hizbullah ve Taliban) teknolojik ve askeri anlamda nicel açıdan kendilerine kıyasla çok güçlü olan rakiplerine karşı elde ettikleri başarıların, hibrit savaşların (2007: 29) tipik bir özelliği olduğunu vurgulamıştır.

Modern/hibrit savaşları, klasik cephe savaşlarından ayıran özellikler; hibrit savaşların terörizm, lineer olmayan savaş, birleşik savaş, gayr-i nizami savaş, sınırsız savaş, kimlik ve din siyaseti ile devletin güç kullanma tekelinin erozyona uğraması gibi ilişkili konuları kendi bünyesinde harmanlamasıdır (Mello, 2010: 23).

Modern savaşların yani hibrit savaşların en temel karakteristik özellikleri şunlardır:

- Hibrit savaşlar, gayr-i nizami savaşlardır ve taktik seviyesi oldukça yüksektir.
- Hibrit savaşlarda zaman ve mekan kavramları ortadan kalkmıştır.

- Hibrit savaşların aktörlerini, devletler kadar devlet dışı paramiliter gruplar da oluşturmaktadır.

- Soğuk savaş döneminde başlayan savaşların uzaya taşınması, hibrit savaşlar ile birlikte zirveye ulaşmıştır.

- Hibrit savaşlarda, savaşın başlama ve bitiş tarihleri muğlaklaşmış ve klasik anlamdaki zafer anlayışından bahsetmek de zorlaşmıştır.

- Hibrit savaşlarda, klasik savaşlardaki cephe olgusu tamamen ortadan kalkmış ve savaş alanı sivillerin yaşadığı alanlara doğru kaymıştır. Bu yüzden, modern savaşlarda askerlerden çok siviller yaşamını yitirmektedir. Yani, hibrit savaşlarla birlikte savaşlar düşman merkezli anlayıştan, halk merkezli anlayışa evrilerek sivilleşmektedir.

- Hibrit savaşlar, toprak kazanma gibi bir amaç olmadığından, çoğunlukla vekâlet savaşları şeklinde tezahür eder ve bu savaşlarda sivillere karşı sistematik bir şiddet uygulanır.

- Hibrit savaşlar ile birlikte savaşlardaki Weberyen anlamdaki devlet tekelini kırılmakta ve savaşlar çoğunlukla iç savaşa dönüşmektedir.

- Hibrit savaşlarda enformasyon, bilgi ve algıyı yönetmenin önemi artmıştır (Türkoğlu, 2018: 123).

Hibrit Savaşın Aktörleri

Hibrit savaşların birçok aktörü bulunmasına rağmen, genel olarak bu aktörler devletler ve devlet dışı unsurlar şeklinde iki başlık altında toplanmaktadır. Devlet aktörleri şunlardır: Başarısız devletler, güçlü devletler ve güç kazanmak için hibrit tehditlerini kullanan devletler. Devlet dışı aktörler ise; terör grupları, fuhuş çeteleri, savaş şirketleri, kaçakçılar (uyuşturucu ve insan kaçakçıları), suç örgütleri ve yerel savaş lordları/ağalarıdır (Galkins, 2012: 17-18).

Hibrit savaşlarda yer alan devlet dışı aktörler, askeri ve sivil olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Savaş bölgelerindeki askeri aktörleri; bölgesel, ulusal ve uluslararası kuruluşun (Birleşmiş Milletler) koalisyon güçleri ile savaş şirketlerinin paralı askerleri oluşturmaktadır. Sivil aktörler ise; başta bölgedeki sivil halk olmak üzere yerel milisler, terör grupları, suç örgütleri ve ulus üstü medya kuruluşlarıdır. Hibrit savaşlarda devlet dışı unsurların etkinliği oldukça yüksektir (Özer, 2018: 45).

Sonuç

İnsanoğlunun yeryüzü macerasının başladığı günden beri farklı yoğun-

lukta olsa da sürekli bir çatışmanın/savaşın yaşana geldiği yadsınamaz bir gerçektir. Tarih boyunca her dönemde bir evrim süreci geçiren savaş kavramının yapısı; aktörleri, yöntemi, boyutu ve etkisi değişerek gitgide karmaşık bir hâl almıştır. Askerler, güvenlik uzmanları ve akademisyenler tarafından savaş olgusunun evrildiği en son safha, 'hibrit savaşlar' şeklinde tanımlanmaktadır. Hibrit savaşlar ile birlikte klasik savaşların doğasında radikal değişimler yaşanmış ve bu savaşların hem etkisi hem de yıkıcılığı ciddi anlamda artmıştır.

Hibrit savaşlar aracılığıyla düşman bir ülkede çatışma ortamı yaratılarak mevcut bir savaşın, mümkünse de iç savaşın, sürekliliği sağlanmakta ve bu yolla da siyasi hedeflere ulaşılmaktadır. Günümüzdeki savaşlarda hibrit savaş tekniklerini kullanmak, ülkeler için bir zorunluluk hâline gelmiştir; çünkü bu teknikler sayesinde çok daha az kayıpla düşman ülke üzerinde baskı kurma imkânı elde edilebilmektedir. Ayrıca, hibrit savaşlar, klasik savaş yöntemlerini kendi bünyesinde harmanlayarak başarı oranını da artırmaktadır.

KAYNAKÇA

Dayspring, Stephen M. (2015). Toward A Theory Of Hybrid Warfare: The Russian Conduct Of War During Peace. Monterey, California: Naval Postgraduate School.

Galkins, Kaspars. (2012). NATO and Hybrid Conflict: Unresolved Issues from the Past or Unresolvable Threats of the Present?. Naval Postgraduate School.

Hoffman, Frank G. (2007). Conflict In The 21. Century: The Rise Of Hybrid Wars. Potomac Institute For Policy Studies, 1-72.

Lind, William S. (2004). Understanding Fourth Generation War. September –October, Military Review, 12-16.

Mcculloh, Timothy ve Johnson, Richard. (2013). Hybrid Warfare. Joint Special Operations University, US.

Mello, Patrick, A. (2010). In Search of New Wars: The Debate About a Transformation of War. European Journal of International Relations XX(X), 1-13.

Nemeth, William J. (2002). Future War And Chechnya: A Case For Hybrid Warfare. Naval Postgraduate School Monterey, California.

Özer, Yusuf. (2018). Savaşın Değişen Karakteri: Teori ve Uygulamada Hibrit Savaş. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 7 (1), 29 –56

Steder, Frank B. (2016). Introduction: The Theory, History, And Current State Of Hybrid Warfare. (Ed. Michael Freeman, vd.), Ctx, Vol 6, No. 4.

Türkoğlu, Gaffar. (2018). Hibrit Savaşlar ve Suriye Örneği. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Konya.

Walker, Robert G. (1998). Spec Fı: The United States Marine Corps And Special Operations. Master Of Science In Defense Analysis From The Naval Postgraduate School.

Barişla Kazanılan Harpler: İç Savaşlar Çağrı Koşak

*“Savaşın sonunu
sadece ölüler görür”*

Platon

Savaşlar, ilk bakışta her ne kadar bir tarafın diğerine galebe çalması / galip gelmesi olmakla birlikte; iç savaşlar, tarih boyunca ve günümüzde ancak barışla kazanılıyor. Uzun yıllar süren çatışmalara rağmen, Suriye’den Yemen’e kadar bölgemizi ve dünyayı derinden etkileyen iç savaşlarda kazanan yok. Taraflar arasındaki uzlaş, imkansız gibi gözükken bir ihtimal olsa da savaşın bitmesi yine de tek ümitleri.

Devletler yerine bir ülke içerisindeki unsurların çatıştığı iç savaşlar, orduların yerine halkların silahlı mücadelesinin unsuru olması hasebiyle uzun, yıpratıcı ve çözümü güç olmakla birlikte, büyük insani trajedilere yol açıyor. Birleşmiş Milletler'in verilerine göre, bu satırların yazıldığı sırada, Yemen'de 377 bin, Suriye'de 494 bin kişi öldü. Resme geriden baktığımızda; ülkelerin harap olduğu, halkların insani felaketlere maruz kaldığı, tarafların birbirini yok ettiği ve savaşın bir türlü nihayete ermediği bir manzara ile karşılaşılıyor. Peki neden böyle?

Devletler arasındaki savaşlarla kıyasladığımızda; iç savaşlar, öncelikle sivillerin etkilendiği, daha uzun müddet devam eden, kimlik mücadelesinden ötürü daha karmaşık bir yapı arz eden ve diplomasi'nin daha zor yürütüldüğü çatışmalardır. Şimdi, iç savaşların bu özelliklerini anlamaya çalışalım:

Civil war yani sivil savaş kavramının kullanıldığı İngilizce'de, iç savaşların faillerinin (özne) ve mefullerinin (nesne / etkilenen) siviller olduğu gayet açık bir biçimde görülür. İç savaşlarda bir ülkede ordunun iki ayrı kolu birbiriyle savaşırsa dahi; savaş alanının ülke toprakları ve muhariplerin halk olmasının yanı sıra savaşın sosyolojik ve psikolojik etkileri sivilleri derinden etkiler. Tarihin önemli modern iç sa-

vaşlarından Amerikan İç Savaşı'nda, kuzey ve güney orduları çarpışmakla birlikte asıl zararı yine ABD halkları görmüştür.

İç savaşların, devletler arası savaştan en esaslı farklarından bir diğeri de uzun süreli olmalarıdır. Çatışma döneminin bitmesinin ardından, hayatın normale dönmesi kuşaklar alır. İç savaşların hem faili olan ve hem de maruz kalan sivillerin yaşadıkları acılar, travmalar, nefretler ve önyargılar nesilden nesile aktarılabilir. Lübnan'da 1975 yılında başlayan iç savaş, 1990 yılında ülkenin bugünkü sisteminin adeta yeniden oluşturulduğu Taif Antlaşmasıyla sona erdi. Ülkede 15 yıl boyunca birbirlerine karşı savaşan unsurlar arasında barış ve güven ise halen sağlanabilmiş değil. İç savaş nedeniyle, kendi devletine ve öteki gruba güvenmeyen her unsur, kendi milis gücünü en azından bekçi düzeyinde bulundurmaya çalışıyor.

"Tanrı'nın iradesi galip gelir. Büyük mücadelelerde her taraf Tanrı'nın iradesine göre hareket ettiğini iddia eder. Her ikisi de haklı olamaz ve biri yanlış olmalıdır. Tanrı, aynı anda aynı şeyin lehinde ve aleyhinde olamaz."

Abraham Lincoln

Her iç savaş, iktidar mücadelesinin ötesinde bir kimlik mücadelesini barındırır. Yemen ve Suriye iç savaşlarında bu durum daha bariz bir biçimde ortaya çıkarken; din, mezhep, etnisite, ideolojik yönelim, bölge aidiyeti ve aşiretler, uğruna mücadele edilen kimliklerdi. Bu kimlikler, kimi zaman varoluş mücadelesinin bir parçası, bir unsurun diğeri üzerinde tahakküm aracı ve kitleleri mobilize ederek çatışmaya dahil etmenin bir yolu oldu. Söylemde, iç savaşın tüm tarafları diğerrinin kimliğine yaşam hakkı tanıyorken, uygulamada ve karşı tarafın algısında durumun tam tersi olması ise savaşın büyük insani trajedilere rağmen derinleşmesinin önemli bir faktörünü oluşturuyor.

Devletler, rejimin niteliği anlamında birbirinden ne kadar farklı olurlarsa olsunlar aralarında ilişki kurabilirler. Tarihten bu yana, bunun için gelişmiş bir alan (diplomasi), bu konuda uzmanlaşmış memurlar (diplomat) ve uluslararası sistemin içerisinde bu ilişkiyi kolaylaştıran Birleşmiş Milletler başta olmak üzere çeşitli kuruluşlar vardır. Ancak, iç savaştaki taraflar arasında diplomasi belirsizlikler ve sorunlarla doludur. Suriye’de olduğu gibi taraflardan birisi devletin kendisi olduğunda, genellikle son isyancıya kadar mücadeleye devam etme

eğilimi vardır. Yemen iç savaşında ise taraflar arasında güvenin olmaması, anlaşma yapma konusunda isteksizliğe, tarafların bir diğerrinin meşruiyetini kabul etmeyerek yok etme stratejisini benimsemesine ve sonuçta süreli ateşkeslerin dahi zorlukla yapılabilmesine neden olmuştur.

Devletler arasındaki ilişkilerde, karşılıklı ticaret ve diplomasi her iki tarafın kazandığı bir ilişki türü olarak “kazan-kazan” şeklinde adlandırılırken, taraflardan birisinin kazandığı durumlar “sıfır toplamı” ilişki türüdür. İran ve Irak savaşında görüldüğü üzere iki tarafın da kazancından çok kayıp verdiği durumlar ise “negatif toplamı” olarak bilinir. İç savaşlarda kaybedilen insan sermayesi, ülkenin harap edilmesi, zenginliğin israfı, sonucunda huzur ve güvenliğin bozulmasıyla negatif toplamı bir karakter arz eder.

**“Ve ferman, kumardaki dört
kırılın buyruğu;
Başkentler haritası, yerde
sarhoş kusmuğu!”
Necip Fazık Kısakürek**

O halde, iç savaşlarda hiç kazanan yok mu? Elbette, tüm savaşlarda rant devşiren ve kazanç sağlayan gruplar mevcuttur. Sivillerin hayatını kaybettiği bir ortamda güvenlik probleminin en üst düzeyde yaşanması sebebiyle, kazananları iç savaşın yaşandığı ülkenin dışında aramak gerekir. Bu noktada silah, uyuşturucu ve kaçak insan ticareti başta olmak üzere çeşitli alanlarda ortaya çıkan “fırsatlar” ilgililer tarafından değerlendirilir. Fakat, iç savaşın yaşanmadığı ülkeler bile göç, güvenlik ve ekonomi yoluyla kötü anlamda etkilenerek çeşitli krizler yaşar. İngiltere’nin Brexit yoluyla Avrupa Birliği’nden çıkışında, Suriye iç savaşıyla gelen göç dalgası kritik bir katalizör işlevi görmüştür.

İç savaşlar, öncelikle sivillerin etkilendiği kanlı mücadeleler olarak, insanlık tarihinin en trajik olayları arasında yerini aldı. Bu savaşların uzun bir müddet devam ederek toplumlarda kalıcı etkiler bırakması, kimlik mücadelesi yönüyle toplumların ölüm kalım savaşı vermesi ve diplomasinin yoksunluğu, kazananın olmadığı bir savaş türünü ortaya çıkardı. Kayıpların kazançlardan çok olduğu, negatif toplamı kanlı mücadeleler olan iç savaşların, sadece sulh yoluyla nihayete erebilecek bir süreç olduğu görülüyor.

Savaş, Stratejisi ve Mekânı

Dilvin Özen

“Bir askerin suç teşkil eden emirlere itaatsizlik etmesi iyi bir şeydir.”¹

Eric Hobsbawm, 20.yüzyılı “olağandışı/ caniyane” olarak değerlendirmektedir.² Neden bu yüzyıl “olağanüstü” bir yüzyıldır? Olağanüstü olan nedir? Serbest piyasa ekonomisi ve küreselleşmenin boyutları hem ekonomik hem de toplumsal olarak eşitsizliklere yol açmakta, bu açık ya da rekabet, topluma dinamik olarak “savaş” halini getirmektedir (Hobsbawm, 2008). Ülkeler kendi iç ve dış dinamikleri ile çatışma halindedir. Nüfusları giderek artan ülkeler -Çin, Hindistan, Brezilya gibi- için,

şişen nüfusları bir tehdittir, çünkü bu nüfusun istihdam ya da belli bir standardı yoktur. Bir yandan küresel ölçekteki hamleler, bir yandan şişen ülke içi nüfusun kontrolü oldukça güçleşmektedir.³ Bu nüfusun kontrolü, küreselleşme ile daha zor hale gelmektedir. Akışların, kopuşların, zamanın, mekânın, kimliklerin, yerelliklerin altüst olduğu süreçlerden geçen toplumlar, bölgeler daha çok problem yaşamaktadır ve -böyle giderse- yaşamaya da devam edecektir.

Küreselleşmenin, pazar ekonomisinin baskıları, belirsizlikleri, güvensizlikleri ve zıtlıkları, modern-ulus devletin varlığını çözmektedir/ aşındırmaktadır. Ayrıca bu durum, yükselen silahlı çatışmalar, iç savaşlar, insan hakları ihlalleri, ahlaki ve yasal açmazlar gibi olumsuzlukları yanlarında getirmektedir.⁴ 21.yüzyılın dünyası, gelişen teknoloji ile daha yıkıcı, daha karmaşıktır. Bu durumun önlenmesi, istikrarı sağlamak ya da değişen güvenlik çerçevesini düzenlemek, başat olarak politikacıların ve daha sonra, siyasi atmosferle uyum içerisinde olacak askeri güçlerin takdirindedir. Devlet, politikalarına göre, neyin suç, neyin yasa dışı, neyin şiddet olduğuna, baskı ve yoğunluğu ile karar vermektedir. Toplumsal kutuplaşma, devletin politikalarına uygun düşerse, hükümetler bu durumu tetiklemekte ya da olaylara yer açmaktadır (Tilly, 2009). Savaşları kim yapar/ oluşturur? Devletler mi, insanlar mı yoksa medeniyetler mi? Savaşlar, kimler arasındadır?

Samuel Huntington, medeniyetler arası ilişkileri stratejik bulmaktadır. Yakınlaşmalar samimi değildir, arka plandaki düşmanlıklar, soğukluklar bakidir. Devletlerin ve uluslararası kurumların işbirlikleri/ tarafgirlikleri geçicidir, güvenilmezdir ve dengeler -savaş, kriz gibi durumlara göre- stabil değildir (Huntington, 2002). Ne-

**Samuel Huntington,
medeniyetler arası ilişkileri
stratejik bulmaktadır.**

**Yakınlaşmalar samimi değildir,
arka plandaki düşmanlıklar,
soğukluklar bakidir. Devletlerin
ve uluslararası kurumların
işbirlikleri/ tarafgirlikleri
geçicidir, güvenilmezdir ve
dengeler -savaş, kriz gibi
durumlara göre- stabil değildir
(Huntington, 2002).**

den ve nasıl savaşa gidilir? Savaşa gildildiğinde hangi taktik ve stratejiler izlenir? Savaşın sergilendiği mekân, savaşla nasıl özdeşleşir? Savaş, saldırgan, yıkıcı, parçalayıcı anlamlarından çıkarak, stratejisi ile anlam kazanıp, sanata dönüşmektedir. Her türlü siyasi, hukuki ve teknolojik değişim, politik stratejiyi ve askeri -teknik-stratejiyi etkilemektedir. Bu stratejilerden askeri olanı, 21.yüzyılın belirsizlikleri -asimetrik savaşları- için en gereklisidir.

Savaş, tarihsel geçmişi ve geleceği, mücadelesi, üstünlüğü ve caydırıcılığıyla tüm sosyo-ekonomik, politik, hukuki, askeri unsurları içermektedir. Stratejisi, kazanmak ya da üstün

gelmekle alakalıdır. Stratejisi ise -rekabet ile- kazanma sanatıdır ve nasıl kazanılacağına dair esnek, yararlı seçenekler oluşturmaktadır. Strateji, politik ve askeri olarak ikiye ayrılmaktadır. Daha çok askeri strateji üzerinde durulmaktadır. Ancak politik strateji, askeri stratejiden bağımsız değildir. “Savaş, politikanın diğer araçlarla devamıdır (Akt. Stephens ve Baker, 2009: 28)”. Askeri stratejiden beklenen, politik strateji yani politik amaç ile örtüşmesidir ve tam tersi de geçerlidir. Bu örtüşme, savaşın başarısı ve kazanımı için önemlidir. Askeri başarı, her zaman politik bir başarı değildir. Askeri strateji, taktiklerle -saldırıların her biriyle- döşenmektedir ve görevin amacını -arzulanan/planlanan/ öngörülen etkisi- ifade etmektedir. Operasyonların bütçesine, şekline, savunma ve saldırı yöntemlerine, taraflara (grup, devlet vs.) göre strateji: insan bedeni -canlı bomba-, ordu, uçak, insansız hava araçları gibi olabilir. Dolayısıyla, strateji, araç, yol, eylem, analiz, saldırı, savunma, sonuçtur, kısacası, her şeydir.

Strateji; anakara, deniz ve hava gücü olarak üçe ayrılmaktadır. Stratejinin kurulduğu, uygulamaların yapıldığı mekânlar, teknik ve teknolojinin ilerlemesi ile ayrı önem derecelerine ayrılmaktadır. Anakara; zamanında hareketin -ateş gücü ve manevra- önemli olduğu stratejidir. Deniz

stratejisi/ kontrolü; geçmişten daha ilerleyen zamanlara, sömürgecilik ve ticaret faaliyetleri ile daha önem kazanmaktadır. Hava gücü; en etkin, en çabuk ve stratejinin etkinliğini sağlayacak, bilim ve mühendisliğin gelişimi ile daha tahrip edici hale gelecek olandır (Stephens ve Baker, 2009). Bu güçlerin yanı sıra, nükleer güç -Uranyum bazlı Hiroşima ve Nagazaki (1945) saldırılarında- bulunmaktadır. Ölüm ve yıkım boyutlarının sonuçları öngörülemediği için nükleer güç uygulamaları belirsizdir. Nükleer gücün varlığı; caydırma -karşılıklı ya da tek taraflı-, esnek karşılık ve tedrici hızlandırma gibi savunma ya da saldırı avantajları sağlamaktadır. Bu güçlerin yanı sıra, gerilla savaşı ve terör oluşturan başka savaş yöntemleri bulunmaktadır. Gerilla savaşı, zayıf olarak görülen grupların güçlü olan aktörlerle arasındaki mücadeledir; Vietnam-ABD (1955-1975) arasındaki süreç gibi. Terör ise düzenli ya da sistematik olarak, baskı araçlarıyla korku salan, bir bakış açısı ile düzen-siz, marjinal, başka bir bakış açısı ile özgürlük adına savaşan gruplar ve karşıtlıkların arasındakiidir. Terör ile hedef alınanlar, sivil olanlardır -uçak kaçırma, alışveriş merkezlerine, okullara, kurumlara saldırılar gibi-.

Askeri strateji, politik strateji ile ilişkilidir ve muzaffer olmak için politik stratejinin vaadi, askeri stratejinin

mekânsal başarısındadır. Yetki orduya dayanıyorsa, varlık sürdürülebilir. Baskı ve zorlama, muharebeler, “yıkıcı darbe”, caydırma, fiziki şiddet gibi hamleler, eylemler, manevralar veya uygulamalar, üstünlük, avantaj veya zaferleri de beraberinde getirmektedir. ABD tarihsel savaş geçmişi ile -Vietnam (1955-75), Afganistan (2001-2021), Irak (2003), Suriye (2011-) savaşları gibi- ön plana çıkan küresel güçlerden biridir. ABD’nin geçmiş ve güncel savaş kaydı ile Amerikan toplumu topyekûn savaş yanlısı olarak değerlendirilmemelidir. Toplumsallığın -baskıdan yalıtılmış- eksikliği, yalnızca politik ve askeri stratejilerin ön planda tutulması, belki de asimetrik olarak adlandırılan belirsiz çatışmaların bir nedeni olarak görülebilir. Beklenmeyen, politik veya askeri olarak öngörülemeyen eylemler de yer yer ortaya çıkmaktadır. Stratejide ahlak, sivil itaatsizlik örneği bu konu çerçevesinde, şiddetsiz eylem niteliğindedir. Her ne kadar başarı için önce kendini daha sonra karşıdakini tanımak gerekse de yeni çıkan, hesaplanamayan/planlanamayan durumlarla karşı karşıya kalınabilir. Bu durum, insanın biyolojisi gereği mükemmel olmamasından ancak, yaratıcı/ yetenekli olmasından kaynaklanmaktadır. Barışa doğru giden strateji ise hem devlet bazında hem hükümet bazında hem de uluslararası özen ve tedbir istemektedir. İnsancıl fela-

ket olayları, yanlışların ardından kaçınılmaz olarak gelmektedir. Kısacası strateji, baştan sona bambaşka içeriklere sahiptir ve her evresi bir önceki ve bir sonraki ile ahenkli olmak zorundadır.

Savaşın iki unsuru vardır: Birincisi, güç sınanması, ikincisi ise iradelelerin çatışmasıdır. Savaşı bu kadar felsefik temellere oturtmak, bu kadar yalın değerlendirmek ya da bu şekilde idealize etmek, savaşın yıkıcılığı, yıkıcılığı ya da yaşamlarını, ailelerini, yaşadıkları yerleri/ mekânları kaybedenler için haksızlık yapmak demektir. Savaş, sanat ya da bir bilim olarak değerlendirilirken, diğer etmenleri ya da kayıpları bu kadar hiçe sayılmamalıdır. Savaş, kazanmak ya da kaybetmekten daha fazla, daha çok anlama gelmektedir.

1 “Il est beau qu’un soldat désoblée à des ordres criminels” cümlesi, La Silence de la Mer filminden alıntılanmaktadır.

2 Bu yüzyılı üç döneme ayırmaktadır; 1.Dönem, Almanya’da olan dünya savaş çağı (1914-1945 arası), 2.Dönem, iki süper gücün kapıştığı çağ (1945-1989 arası), 3.Dönem, klasik uluslararası güç sisteminin sona erişinden sonraki çağ yani düzensiz, belirsiz/ öngörülemez, söylemsel ve içerik olarak muğlak, istikrarsız, küreselleşme ve göç hareketleri ile milliyetçiliği mobil hale getiren, kopuşların, aşınmaların olduğu ve kaos içeren bir çağdır.

3 Bazı ülkeler, 20. ve 21. yüzyılın olağanüstülüğünde/ emperyalist uygulamalarıyla,

doğal nüfusunun üstüne göçmen nüfusu-
nu da eklemektedir.

4 Hakim -teorik çalışmalar ve medya ile gösterilenler/ sunulanlarla birlikte- kanı, en çağdaş savaş teknolojilerini kullanan (çatışma modelini) “süper güç”, ABD ağırlıklı olmak üzere, İngiltere gibi Batılı devletler, daha ilkel, eski ya da geleneksel yöntemleri uygulayan devlet ya da “terörist” gruplar da Çin başta olmak üzere, Ortadoğu coğrafyasıdır. Örnekler gerçekte özdeş midir?

5 Politik ve askeri anlamlarıyla savaş ve stratejisi, toplum nazarında neye/ nereye denk düşmektedir? Savaşı bir sanat veya bir bilim gibi incelerken, toplumu, toplumsallığı, kayıpları, yıkımları nereye koyacağız? İnsan etkisi ya da varlığı bu noktadan hareketle, nerededir? İnsanlar veya birey, politik ve askeri aktörlere göre, pasif/ edilgen midir ya da stratejinin hangi noktasında kalmaktadır(lar)? Savaş halinin, başından, amacından ve sonucuna kadar toplumsal veya toplum olarak hangi aşamasında kalıyoruz? Kazanmaktan ve kaybetmekten ne anlıyoruz?

6 ABD'nin akademik veya toplumsal savaşı meşrulaştıran mekanizmaları için, Irak savaşı bir dönüm noktası mıdır? Artık toplumu veya dünya üzerinde ABD'nin işleyen/ sorgulanan bir hegemonyası mı var? Yine Yugoslavya Savaşı'nda, insan hakları savunuculuğu yapan devlet ve uluslararası örgütlerin (ABD ve BM) rollerini, işlevlerini ve dolayısıyla hegemonyalarının sorgulanmasına mı sebep olmaktadır? İnsan Haklarının ve umudun arkasına saklanmış çıkarlar mı söz konusudur? Bunun yanı sıra, ABD, iş ve teknoloji bağlamında, Asya'nın -özellikle Çin'in- ve Latin Amerika'nın gerisine düşmektedir.

KAYNAKÇA

Baker, N. ve Stephens, A. (2009). Savaş Anlamak 21.yüzyıl için Strateji (Çeviren: Süleyman Yazır). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Hobsbawm, E. J. (2008). Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm (Çeviren: Osman Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Huntington, S. P. (2002). Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması (Çevirenler: Mehmet Turhan ve Y.Z. Cem Soydemir). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

Tilly, C. (2009). Kolektif Şiddet Siyaseti (Çeviren: Seda Özel). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Savaşın ve Göçün Gölgesinde Somalililer

Ebuzer
Demirci

Antik çağlardan bu yana Hint Okyanusu'na komşu topraklarda, Doğu Afrika'nın uçsuz bucaksız otlaklarında özgürce yaşayan Somalililer için göç ve savaş kavramları oldukça doğal olgulardır. Somalililer, bulundukları bölgede kaynakların kısıtlı olması ve doğal şartların insanların sınırlarını zorlaması nedeniyle kaynaklara ulaşım için her dönemde mücadele vermiş ve bu mücadeleler sonucu çoğunlukla göçe zorlanmışlardır. Bugün ki anlamda

merkezi otoritenin olmadığı Somali toplumunun parçalı bir yapı sergilemesi mücadelelerin klanlar boyutunda yaşanmasına neden olmuştur. Zaten hali hazırda hayvancılık üzerine kurulu bir ekonomiye sahip olmaları hayvanlarına sulak alanlar ve verimli otlaklar bulmalarını zorlamış (IUCN, 2006) bu da aynı arayışta olan kabileler arasında sınır kavramını muğlaklaştırmış ve mücadeleyi tetikleyerek savaşların çıkmasına neden olmuştur.

Bu çerçeveden bakınca Somalililer zaten sürekli iç göçe tabi olmuşlardır. İç göçün yaşamlarını sürdüremeyecekleri noktalarda ise göç kendi sınırları ötesine taşmıştır. Tarihi sürecin aksine modern süreçte yaşanan göç dalgaları ise kaynak arayışının değil bozulan Somali siyasetinin başka araçlarla devamı olan iç savaş nedeniyle olmuştur. Somali'de 1990ların başında başlayan iç savaş devlet kapasitesinin çökmesine neden olmuş devlet kapasitesinin çökmesi milyonlarca Somalilinin dünyanın dört bir tarafında göçmen olması sonucunu doğurmuştur (Hammond, 2014).

Afrika'nın İsviçre'sinden İç Savaşa Somali

Bugünlerde Somali hakkında konuşulduğunda birçoklarının aklına savaş, terör, kaos gelse de 1960'lı yıllarda bağımsızlığın kazanmasından sonra Somali uzun süre Afrika'nın İsviçre'si (Lotz, 2019) ve Afrika'da demokrasi-nin simgesi olarak görülmektedir. Hatta Afrika'da beklenmeyecek şekilde ilk defa bir cumhurbaşkanı, Aden Abdullah Osman seçimler sonucunda iktidarı rakibine devretme olgunluğunu göstermişti (Samatar, 2016). Bağımsızlığın kazanıldığı yıllarda devlet yapılanması, demokrasi, özgürlükler ve benzeri konularda altın çağını yaşayan Somali'nin büyü-sü ilerleyen süreçte siyasal ortamın istikrarsızlaşması ve farklı grupların

kendi çıkarlarını devletin çıkarı üzerinden tutarak birbirine düşmesi ile bozulmuştur.

Somali'nin bozulan imajının kökleri 1969'da Siad Barre tarafından gerçekleştirilen darbe ile başlayan ve 2000'li yılların sonuna kadar devam eden tarihi olayların içerisinde gizlidir. Bu süreçte yaşanan talih-siz olaylar pozitif Somali imajını yerle bir etmekle kalmamış aynı zamanda ilerleyen süreçte Somali devletinin ve devlet kapasitesinin tamamıyla çökmesine neden olmuştur. Devlet kapasitesinin çöküşü ve devletin temel işlevlerini yerine getirememesi ise güvensizlik ortamının ana nedeni olmuştur. Oluşan bu güvensizlik ortamı ilerleyen dönemde iç savaş, terör ve doğal afetlerin neden olduğu insani dramlarla beslenmiştir. Kendilerini kendi topraklarında güvensiz hisseden milyonlarca Somali başta komşu ülkeler olmak üzere dünyanın dört bir tarafına göç etmeye zorlanmıştır. Güvensizlik ortamında 1990'lı yıllarda başlayan ve hala yeni dalgalarla beslenen bu göç dalgaları bugün dünyanın dört bir yanında bulunan ve her geçen gün daha fazla etkin hale gelen Somali diasporasının doğmasına neden olmuştur (Hammond, 2014).

Bağımsızlıktan İç savaşa Giden Süreç

Somali, jeopolitik konumu nedeniyle antik çağlardan beri Afrika'nın en önemli ticaret merkezlerinden birisidir. Somali topraklarının önemi modern çağda Süveyş Kanalı'nın inşası ile birlikte daha da artmıştır (Samatar, 1989). Bu artan değer sonucu İngilizler 1882 yılında Hindistan'a giden yolu güvence altına almak için Somaliland'ın kontrolünü ele geçirdi. 1884 yılına gelindiğinde ise Berlin Konferansı toplandı ve Afrika'nın kaderi burada yabancı güçler tarafından belirlendi. Bu süreçten nasibini alan Somali, İtalyan, İngiliz, Fransız ve Etiyopya Somalisi olarak dört parçaya bölündü. 1949 yılında Haile Selassie

Etiyopya Somalisi olarak bilinen ve bugün Etiyopya toprakları içerisinde bulunan Ogedon'a el koydu. 1960 yılına gelindiğinde ise Somali Gençlik Birliği'nin başını çektiği siyasal parti İngiliz ve İtalyan Somali'lerini birleştirilmesinde önemli bir rol oynadı ve Somali'nin bağımsızlığını ilan etti. Kenya ise Somali'nin güneyinde bulunan ve bugün hala Somali'lerin yaşadıkları bir kısım topraklara el koydu ve bir daha da geri vermedi (Elmi, 2010). Buradan da anlaşılacağı üzere Somali'nin hikayesi işgal edilmiş, sömürülmüş ve parçalanmış bir devletin ve göçe zorlanmış bir milletin hikayesi olarak başlamıştır.

1 Temmuz 1960 yılında Afrika'da demokrasinin parlayan bir yıldızı olarak Somali bağımsızlığını ilan etmiş ve SGB'nin bir üyesi olan Aden Abdullah Osman Daar demokratik seçimler sonucunda Somali'nin ilk cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. 1967 yılına kadar iktidarda kalan Daar, 1967'de Somali'nin kuruluşu sırasında Başbakan olarak atadığı Abdirashid Ali Sharmarke'ye demokratik seçimlerde yenilmiş ve iktidarı Sharmarke'ye vererek barışçıl yollarla iktidarı devreden ilk Afrikalı lider olarak tarihe geçmiştir (Samatar, 2016). 15 Ekim 1969'da kuzeydeki Las Anod kasabasına resmi bir ziyarette bulunurken, Sharmarke kendi korumalarından birisi tarafından suikaste uğramış ve hayatını kaybetmiştir. Sharmarke suikastının ardından, 21 Ekim 1969'da (cenazesinden sonraki gün) Tümgeneral Mohamed Siad Barre, Yarbay Salaad Gabeyre Kediye ve Polis Şefi Jama Ali Korshel tarafından organize edilen kansız bir askeri darbe gerçekleşmiştir. Böylece Somali'nin gurur verici demokrasi hikayesi sona ermiştir. Darbe sonrasında Kediye'yi karşı darbe iddiası ile infaz eden, Korshel'i ise hapse attıran Barre, Somali milliyetçiliğinin yoğun etkileriyle Kur'an ve Marksizm-Leninizm'e dayalı bir bilimsel sosyalizm biçimini savunmuş ve ülkenin mutlak lideri ola-

rak tek başına yoluna devam etmiştir (Ali, 2019).

Diaspora'nın Tetikleyicileri: İç Savaş Dönemi ve Terör

Klan siyasetinin yerine yoldaş olmanın önemine vurgu yapan Barre, Marksist-Leninist bir yapı kurmak istese de tarihin ve toplumun istek ve taleplerinden kaçamamış ve Somali milliyetçiliğinin bayraktarlığını yapmak zorunda kalmıştır. Birçok Somalili gibi Siad Barre de kolonyal sınırların aksine gerçekçi bir sınır çizmek ve Büyük Somali'yi kurmak (Mayall, 1978) istiyordu. Bu sebeple 1977 yılında Büyük Somali'yi yeniden kurma hayali ile Ogedon bölgesini ele geçirmek istemiş ve Etiyopya ile savaşa girmiştir. Harekatın ilk yedi ayında Batı Somali Kurtuluş Cephesinin desteğiyle önemli kazanımlar elde eden Barre Sovyetlerin kendisini terk edip Etiyopya'ya destek olmasıyla (Wilkins, 2019) birlikte savaştan mağlup ayrılmıştır. Büyük Somali hayali kuran Somali ordusu yenik düşünce Somali milliyetçiliği geri çekildi ve klan siyaseti, faşistler ve dini gruplar tekrar ön plana çıktı.

Somali ordusunun yenilgisi sonrası askeri yönetime karşı muhalefet arttı ve Kuzey'deki klanlar Barre'ya karşı muhalefette ön plana çıktılar. Bunun üzerine Barre askeri gücünü kuzeyde bulunan kendi vatandaşlarına

karşı kullandı. Somaliland'ın merkezi Hergeisa'nın Mayıs 1988'de bombalanması ve binlerce Somalilinin kendi devletlerine ait uçaklar tarafından vurulması (Einashé & Kennard, 2018) bu dönemde yaşanan en trajik olaylardandır. 1977 ile birlikte aşınmaya başlayan devlet kapasitesi 1991'e gelindiğinde çökme noktasına geldi. Kuzey ve Güney'den gelen silahlı kabilelerin Barre'yi devirmek için Mogadishu'ya yürümesi sonrasında Barre'nin aşınan gücü son demlerine geldi ve müttefikleri de Barre'yi terk etti. Barre'nin Ogaden savaşı sonrası kullandığı klan siyaseti kendisinin sonunu getirdi ve 1991'in sonuna geldiğinde Siad Barre hükümeti tamamen çöktü. Zaten Ogaden savaşı sonrası yükselen klan siyaseti Barre'nin iktidarı kaybetmesi ile tekrar yükseldi. Somaliland'ın bağımsızlığını ilan ettirmesi de bu döneme denk gelmektedir. Toplumu kutuplaştırıp marjinalize eden Siad Barre'nin rejiminin çökmesi Somali'de güç devşirmek isteyen diğer silahlı grupların birbirleri arasında çatışmasına neden oldu. Bu süreç ülkeyi her grubun kendi çıkarını korumak için diğeri ile çatıştığı, toplum sözleşmesinin olmadığı, Hobbes'un Leviathan'ının uzaklara gittiği bir iç savaşa sürükledi. Leviathan'dan mahrum kalan Somali devletinin kapasitesi tamamen

aşındı. Vatandaşlarını ne birbirlerinden ne de kendini devlet olarak kabul eden silahlı grupların hışmından koruyabilecek siyasal bir yapılanma kalmayınca ilk göç dalgaları başladı. İlk göç dalgaları içsel ve komşu ülkelere olup tamamen iç savaşın getirdiği istikrarsızlık, güvensizlik ve insani kriz ortamından kaçmak amaçlıydı (Hammond, 2014).

2004 yılına gelindiğinde ise Abdullahi Ahmed Yusuf'un Cumhurbaşkanlığını yaptığı Amerika destekli bir geçiş hükümetinin kuruldu. Fakat geçiş hükümeti kabul görmemesi ve Somali'yi yönetmekte başarısız olması sonucunda İslam Mahkemeleri Birliği'nin (ICU) sahneye çıktığını görüyoruz. İslam Mahkemeleri Birliği bu geçiş hükümetine karşı muhalefet ediyor ve rakip bir hükümet kuruyor. ICU 2006'ya kadar önemli kazanımlar elde edip ve Mogadişu dahil neredeyse ülkenin güneyinin tamamını kontrol etmeye başlamıştır. ICU 10 yılı aşkın süre sonra ülkenin havaalanını ve limanını açmıştır. Fakat işgalci bir güç olmaya devam eden Etiyopya Aralık 2006'da Somali'ye tekrardan giriyor ve Mogadişu'yu İslam Mahkemeleri Birliği'nden geri almasıyla birlikte ICU zayıflıyor ve güneye çekiliyor. İlerleyen dönemde ICU'da bölünüyor (Elmi, 2010). Daha ılımlı olan

bir taraf Batı ile uzlaşmayı kabul edip geçici hükümetin kurulmasının yolunu açarken aşırılık yanlısı diğer taraf ise ılımlıları tekfir ederek bugün birçok ülke tarafından terör örgütü olarak kabul edilen El-Şebab'ı kurmuştur. Zaten farklı çıkar gruplarının amansız mücadelesine sahne olan Somali, El-Şebab'ın kurulması ile birlikte merkezi hükümeti ve onunla birlikte ülkede çalışan yabancı güçleri satılmış ve işgalci olarak gören bir terör örgütü ortaya çıkıyor. Klanlar ve savaş ağaları arasındaki mücadelenin geri çekildiği bu dönemde merkezi yönetim ve El-Şebab arasında ki çatışma artıyor. El-Şebab'ın kontrolü altında bulunan yerlerde olmasa da federal yönetimin ve üye devletlerin

kontrolü altında bulunan yerlerde El-Şebab saldırıları o günden bugüne hala devam etmektedir. Yukarıda bahsedilen iki temel olgu olan iç savaş ve terör Somali diasporasının oluşmasını tetikleyen temel iticiler olmuştur.

Somali oldukça verimli topraklara sahip olsa da Somali'de devlet kapasitesinin yetersizliği ve El-Şebab'ın ülkenin önemli bir bölümünü elinde bulundurması nedeniyle insanlar temel gündelik ihtiyaçlarını karşılamakta sıkıntılar yaşamaktadırlar. Ülke genelinde hala birçok bebek yetersiz beslenme nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Devlet otoritesinin olmayışı ve terör örgütünün

merkez ile taşra arasındaki bağlantıyı koparması nedeniyle birçok bölge bugün hala açlık ve susuzlukla karşı karşıya kalmaktadır. Devlet otoritesinin, teknolojinin ve ulaşım imkanlarının olmaması kıtlık ve kuraklık yaşanması durumunda Somali'nin tek başına başa çıkamadığı sorunlar yaşamasına neden olmaktadır. Her ne kadar ülke toprakları verimli olsa da ekilen ürünlerin teknolojik eksikliklerden dolayı işlenememesi, saklanamaması ve bir yerden diğer yere taşınamaması gibi nedenlerle kıtlık zamanlarında ülke önemli sıkıntılar yaşamaktadır. İç savaş ve terörün getirdiği doğrudan sonuçlar; ülkede göçün artması ve diasporaya giden yolun açılmasında önemli nedenlerden birisidir. (Ali & Nicholl & Salzmann, 2017).

Yukarıda sayılan bu süreçler ve sonuçlar nedeniyle Somalililer hem komşu ülkelere hem de fırsat bulmaları halinde Batılı ülkelere göç etmişler ve bugün hala göç etmeye devam etmektedirler.

Somali Diasporasının Bugünü

Somali diasporası denildiğinde Büyük Somali (Greater Somalia) olarak bilinen ve bugün Somali Federal Cumhuriyeti'nin resmi sınırlarının

çok daha ötesini kapsayan Somali milletine ait insanların yaşadıkları bölgede doğup farklı sebeplerden dolayı bu bölgelerden göç eden insanlardan bahsedilmektedir. Somali diasporası denildiğinde her ne kadar iç savaş ve onun devamında gelişen olaylar sonucunda diğer ülkelere göç eden Somalililer anlaşılabilir de bu gerçekliğin sadece bir kısmını oluşturmaktadır. Aslında Büyük Somali bölgesinde hala milyonlarca Somalili yaşamakta olup bu bölgelerden göç edenler de doğal olarak Somali diasporasının birer parçası olarak kabul görmektedir.

Somali'de politik çatışmaların ortaya çıkması ve ardından güven ortamının yok olmasıyla birlikte kendi topraklarını terk etmek zorunda kalan Somalililer ilk olarak soluğu Büyük Somali'ye dahil olan ve kendi akrabalarının yaşadıkları Somali'ye komşu Kenya, Etiyopya ve Cibuti topraklarda almışlardır (Hammond, 2014). Bu yüzden de diasporada yaşayan Somalililerin büyük çoğunluğu bu ülkelerde yaşamaktadırlar. Somali ile kara sınırı olan ülkelere ek olarak bu dönemde en fazla Somaliliye ev sahipliği yapan ülkelerin başında Somali ile tarihi bağlara sahip olan Yemen gelmekteydi. Yemen iç savaşı öncesinde komşu Yemen topraklarında yüzbinlerce Somalilinin yaşadığı tahmin

edilmektedir (UNHCR, 2019). Somali'de bulunan bazı kabilelerin Yemen topraklarında bulunan kabileler ile tarihi akrabalıkları göz önünde bulundurulduğunda neden bu kadar çok Somalilinin Yemen'e sığındığı anlaşılabilir. Komşu ülkelerin yanı sıra başta coğrafik olarak Somali'ye yakın olan Uganda, Tanzanya, Sudan ve Mısır gibi ülkeler olmak üzere Afrika'nın farklı ülkelerinde önemli miktarda Somalili yaşamaktadır. Ticaret faaliyetlerindeki başarıları ile bilinen Somalililer hali hazırda Afrika'nın birçok ülkesinde ticari faaliyetlere katkı sunmaktadırlar. Bunun yanında ise birçok Somalili genç eğitim almak için Afrika'nın farklı ülkelerinde ikamet etmektedir.

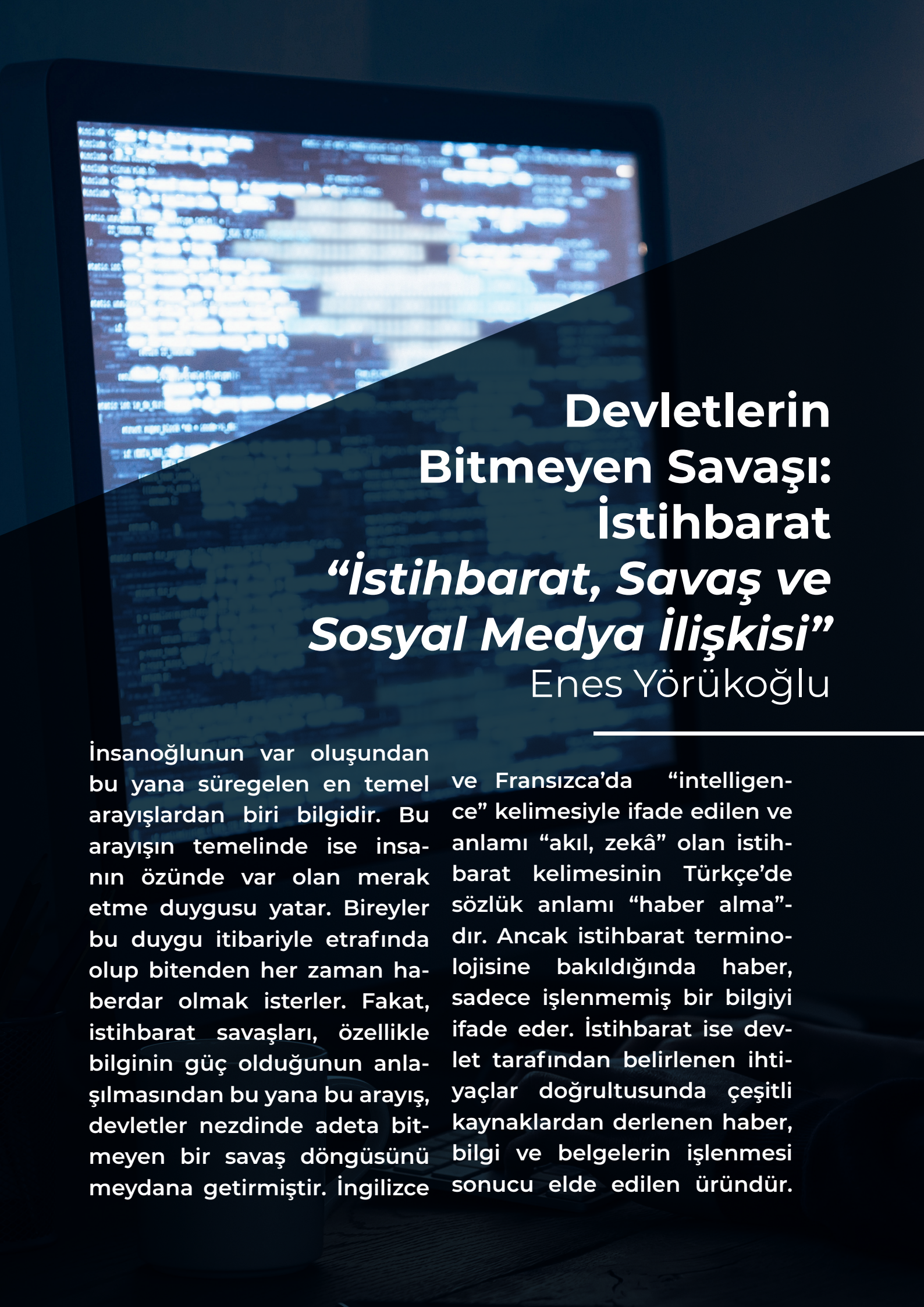
Afrika kıtası dışında Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri önemli denilebilecek miktarlarda Somalili nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. Bu bölgelerde bulunan Somalililerin çoğu iç savaş ve terör gibi nedenlerle bu ülkelere göç edip buralarda hayatlarına devam etmişlerdir. Avrupa'da Birleşik Krallık, İsveç, Norveç, Hollanda, Almanya, Danimarka ve Finlandiya'da, Kuzey Amerika'da ise ABD ve Kanada'da Somali diasporası gözle görülür boyutlara ulaşmıştır (Connor & Krogstad, 2016). Bu bölgelere göçler 1980'lerin sonu ile birlikte ülkede istikrarsızlığın artması sonucu başlamıştır. Bu

dönemde ülkeyi terk edip Avrupa ve Amerika'ya yerleşen Somalililer ilerleyen dönemde iç savaşın ve terörün şiddetlenmesi ile ülkelerine geri dönmemişler ve bu topraklarda kendilerine yeni hayatlar inşa etmek zorunda kalmışlardır. İç savaşın ve daha sonrasında terörün şiddetlenmesi bu kişilerin ülkelerine dönmelerinin önünde engel olmuş ve bu ülkelere yerleşen kişiler dönebilecek bir toprakları olmadıkları için gittikleri ülkelere en iyi şekilde uyum sağlama çabasında olmuşlardır. ABD temsilciler meclisine seçilen ve Trump'a karşı muhalefeti ile popüleritesini oldukça artıran İlhan Omar, Liberal Parti üyesi ve Aileler, Çocuklar ve Sosyal Gelişim Bakanı olarak Kanada kabinesinde kendine yer bulan Ahmed Hussen ve 2009'dan beri Uluslararası Adalet Divanı'nda görev yapan Somalili yargıç Abdulqawi Ahmed Yusuf gibi isimler Somali diasporasının bu bölgelerde görünen yüzleri olmuştur.

Sonuç olarak hem tarihi süreçte hem de günümüzde zorlu bir coğrafyada kaynaklara ulaşım mücadelesi ve siyasi otoritenin yokluğunda oluşan güç mücadelesi Somalililer için savaşlara kapı aralamıştır. Bu nedenle de göç Somalililer için hem savaşın nedeni hem de savaşın bir sonucu olarak toplumun içine işlemiş doğal bir olgu haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Ali, F. (2019). Socialist Somalia: The legacy of Barre's military regime. <https://www.trtworld.com/magazine/socialist-somalia-the-legacy-of-barre-s-military-regime-30735> (19.05.2022)
- Ali, Z., Nicholl, S., & Salzmänn Z. (2017). Somalia Fragile State Analysis: Policy Options for the Government of Canada. <https://carleton.ca/csids/wp-content/uploads/Somalia-Fragile-State-Analysis-and-Policy-Options.pdf> (19.05.2022)
- Connor, P. & Krogstad, J. M. (2016). 5 facts about the global Somali diaspora. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/06/01/5-facts-about-the-global-somali-diaspora/> (19.05.2022)
- Einashe, I. & Kennard, M. (2018). In the Valley of Death: Somaliland's Forgotten Genocide. <https://www.thenation.com/archive/in-the-valley-of-death-somalilands-forgotten-genocide/> (19.05.2022)
- Elmi, A. A. (2010). Understanding the Somalia conflagration: Identity, political Islam and peacebuilding. London: Pluto Press.
- Hammond, L. (2014). History, Overview, Trends and Issues in Major Somali Refugee Displacements in The Near Region. <https://www.unhcr.org/research/working/5310b0159/history-overview-trends-issues-major-somali-refugee-displacements-near.html> (19.05.2022)
- IUCN, (2006). Pastoralism as a Conservation Strategy and Contributing Towards Livelihood Security and Improvement. https://www.iucn.org/sites/dev/files/import/downloads/somalia_country_study.pdf (19.05.2022)
- Lotz, C. (2019). The Untold Story of Somalia. <https://www.voices360.com/community-development/the-untold-story-of-somalia> (19.05.2022)
- Mayall, J. (1978). The Battle for the Horn: Somali Irredentism and International Diplomacy. *The World Today*, 34(9), 336–345. <http://www.jstor.org/stable/40395068>
- Samatar, A. I. (2016). *Africa's First Democrats: Somalia's Aden A. Osman and Abdirazak H. Hussen*. Indiana University Press
- Samatar, A. I. (1989). *The State and Rural Transformation in Northern Somalia, 1884-1986*. The University of Wisconsin Press.
- UNHCR. (2019). Amid worsening conditions in Yemen, more Somali refugees opt to return. <https://www.unhcr.org/news/briefing/2019/5/5cf0e7eb4/amid-worsening-conditions-yemen-somali-refugees-opt-return.html> (19.05.2022)
- Wilkins, S. (2019). Buried in the Sands of the Ogaden: Lessons From an Obscure Cold War Flashpoint in Africa. <https://warontherocks.com/2019/09/buried-in-the-sands-of-the-ogaden-lessons-from-an-obscure-cold-war-flashpoint-in-africa/> (19.05.2022)

Devletlerin Bitmeyen Savaşı: İstihbarat *“İstihbarat, Savaş ve Sosyal Medya İlişkisi”* Enes Yörükoğlu

İnsanoğlunun var oluşundan bu yana süregelen en temel arayışlardan biri bilgidir. Bu arayışın temelinde ise insanın özünde var olan merak etme duygusu yatar. Bireyler bu duygu itibarıyla etrafında olup bitenden her zaman haberdar olmak isterler. Fakat, istihbarat savaşları, özellikle bilginin güç olduğunun anlaşılmasından bu yana bu arayış, devletler nezdinde adeta bitmeyen bir savaş döngüsünü meydana getirmiştir. İngilizce

ve Fransızca’da “intelligence” kelimesiyle ifade edilen ve anlamı “akıl, zekâ” olan istihbarat kelimesinin Türkçe’de sözlük anlamı “haber alma”dır. Ancak istihbarat terminolojisine bakıldığında haber, sadece işlenmemiş bir bilgiyi ifade eder. İstihbarat ise devlet tarafından belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitli kaynaklardan derlenen haber, bilgi ve belgelerin işlenmesi sonucu elde edilen üründür.

Adeta bir satranç oyununa benzeyen istihbarat faaliyetleri geleceği doğru öngörebilmek olarak da tanımlanabilir. Nitekim bir devletin olayları gerçekleşmeden önce tespit etmesi, rakiplerinin hamlelerini doğru ve detaylı bir şekilde analiz etmesi ve bu analizlerden meydana gelen çıkarımlar doğrultusunda gereken önlemleri alıp, uygun hamleleri planlaması gibi faaliyetler devletin bekası için adeta temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Geleceği görebilmek, muhtemel sorunlar hakkında önceden bilgi sahibi olabilmek, olayların gerçek nedenlerine ulaşabilmek ise, ancak sağlıklı istihbarat üretimi ile mümkün olabilir.

Peki sağlıklı istihbarat üretimi nasıl mümkün olur? Bu sorunun cevabı için istihbarat çeşitlerini incelemek isabetli olacaktır. En temel istihbarat kaynağı şüphesiz ki, insandır. İngilizce kısaltması "HUMINT" olan insan istihbaratı, istihbarat olgusunun var oluşundan bu yana bütün devletler ya da istihbarat servisleri tarafından kullanılan en yaygın yöntemdir. Nitekim, birazdan sayılacak olan istihbarat teknikleri ile ulaşılamayan hedeflere ya da bilgilere bazen ulaşmanın tek yolu insan unsurudur. Bu yöntemin yanı sıra, yine İngilizce kısaltmasıyla; "SIGINT" ya da "ELINT" olarak adlandırılan sinyal istihbaratı, "GEOINT" coğrafi istihbarat, "TECHINT" teknolojik istihbarat gibi çeşitli

haber alma teknikleri mevcuttur. Bu tekniklerin birbirinin tamamlayıcı bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim bundan -çok fazla geriye gitmeden- on beş-yirmi yıl öncesine bakıldığında haber alma sadece insan unsuru ile sağlanabilirken, günümüzde ise sayılan bu farklı teknikler ile insan unsuruyla sağlanan, sahadan gelen bilgiler teyit edilmekte ve hatta bu gelişen yeni teknolojik teknikler doğrudan haber alma aracı olarak kullanılmaktadır.

Her geçen gün farklı değişimleri tecrübe ettiğimiz 21. yüzyıl dünyasında hiçbir kurum ve organizasyonun statükocu bir düşünce yapısıyla; teamüllere dayanıp, gelişim ve değişime uyum sağlamadan hareket ederek varlığını sürdürmesi pek mümkün değildir. İçinde bulunduğumuz değişim, dünya genelinde, küresel bir değişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzdeki bilişim teknolojilerinin gelişimi ve iletişim imkânları ile artık hiçbir ülke veya hiçbir organizasyonun, sınırları dışındaki gelişmeleri kulak ardı edip kendini dış dünyaya kapatması mümkün değildir. Söz konusu istihbarat teşkilatları olduğunda ise, bu organizasyonlar dünya genelindeki gelişmeleri sıkı sıkıya takip edip diğer kurumlara göre çok daha dinamik bir yapıya sahip olmak zorundadır.

Dünya genelindeki bu değişimin ve sınırsız iletişimin teknolojik gelişmeler ile birlikte günümüzdeki seviyelere ulaştığı aşikardır. Kısa bir süre öncesine bakıldığında iletişimin; radyo, televizyon, telgraf, e-posta gibi çeşitli araçlarla sadece gereklilik hallerinde ya da önemli bilgilendirmelerin yapılması amacıyla sağlandığı söylenebilir. Fakat günümüzde, sosyal medyanın ortaya çıkışıyla birlikte herkes her an her şeyden haberdar olma haline gelmiştir. Bireyler artık zaman, mekân fark etmeksizin; duygu ve düşüncelerini, gerçekleştirdiği faaliyetlerini ve hatta yediği yemeklerini bile kendilerine oluşturduğu sanal etkileşim ortamlarında paylaşır hale gelmiştir. Bunların yanı sıra, dünya-

nın neresinde olursa olsun gerçekleşen bütün gelişmeler saniyeler içerisinde yaklaşık sekiz milyar insanın erişimine sunulmaktadır. Özellikle genç nesillerin çok sık bir şekilde kullandığı sosyal medya görüldüğü kadar masum mudur? Ya da sadece bir eğlence alanından mı ibarettir? İşte tam olarak burada tecrübe ettiğimiz, istihbarat servislerinin de dâhil olduğu bazı olaylar bu sorulara yol göstermektedir.

Dünya'nın en zengin insanı olan Elon Musk, 25 Nisan 2022 tarihinde en büyük sosyal paylaşım sitelerinden biri olan Twitter'ı tarihi bir teklif ile 44 milyar dolara satın aldı. Ortaya koyduğu yatırımın karşılığını ilgili mecrada ya-

pacağı reklamlarla karşılaşması pek mümkün gözükmemektedir. Böylesine büyük bir yatırımı yapmanın amacı düşünüldüğünde, bu durum sosyal medyanın görünmeyen yüzüne işaret edebilir. Nitekim, istihbarat servislerinin de kullandığı çeşitli yapay zekâ, algoritmalar ve büyük veri sayesinde bir toplum, bir grup veya bireyler üzerinde çok net şekilde ortaya konulabilen analizler gerçekleştirilmekte ve böylelikle hedef kitlenin takibi sağlanmaktadır. Bir kişinin sahibi olduğu hesabı üzerinden; izlediği bir video ile, beğendiği bir fotoğraf ile veya takip ettiği başka bir hesap üzerinden karakteri, düşünce yapısı, hobileri, gelecek planlamaları ve hatta sevdiği yemekler bile tespit edilmektedir. Hatırlandığı üzere Facebook ile ilgili birçok kez kişisel verilerin depolanıp üçüncü şahıslara satılmasıyla alakalı iddialarda bulunulmuş ve bunlara yönelik gerçekleştirilen soruşturmalar sonucunda çeşitli yargılanmalar gerçekleştirilmişti. Bu gibi durumlar değerlendirildiğinde sosyal medya platformlarını elinde tutan şirketler, devletler veya bireylerin nasıl bir güce sahip olacağı tefekkür edilmeye şayan bir durum. Netice itibarıyla bakıldığında bu olaylardan anlaşılacak olan; böylelikle sosyal medya da İngilizce kısaltmasıyla 'OSINT' olan açık kaynak istihbarat türüne dahil olmuştur.

Sosyal medyanın haber alma faaliyetlerine açık kaynak sunmasının yanı sıra, algıları ciddi şekilde yönlendirme ve böylelikle savaşın seyrini etkileme potansiyeli de mevcuttur. Şu günlerde üzülmeye şahit olduğumuz Rusya-Ukrayna savaşında da sosyal medya çok aktif ve etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Yabancı bir haber sitesinde atılan bir başlık bu konuda dikkat çekicidir: 'Rusya-Ukrayna: Sosyal Medya, Savaş Yönetmenin Yeni Bir Yolu Mu?' Dünyada şu anki görünen tablo değerlendirildiğinde bütün Avrupa ülkeleri ve ABD'nin arkasında gözüktüğü, desteklediği Ukrayna ve adeta yalnız kalan, sadece birkaç ülkenin desteğini alan Rusya kutuplaşması görülmektedir. Savaş ve sosyal medyanın ilişkisi tam olarak nerede meydana geliyor? Bu ilişki de şu şekilde açıklanabilir: sosyal medya sitelerinin, uygulamalarının neredeyse tamamı ABD merkezli şirketler tarafından yönetilmektedir. Her ne kadar hukuku aşsa da insan haklarını ihlal etse de Rusya'nın da kendince haklı gerekçeleri olabilir, yani iki ülkenin de iyi şekilde değerlendirilip buna göre tepki gösterilmesi gerekir. Fakat sosyal medya savaşında baktığımızda ABD'yi de karşısına alan Rusya bu konuda ambargo yiyip manipülasyonlarının engellendiği ve aynı şekilde Ukrayna'nın tüm paylaşımlarının desteklendiği ve kamuoyunu Ukrayna yanlısı hale getirecek

bir sosyal medya cephesi kurulduğunu ifade etmek mümkün. Bu durum da neredeyse dünyadaki bütün ülkeleri Rusya karşıtı bir hale getirmiştir. Ayrıca Rusya, kamuoyu gücünü eline geçiren devletler tarafından bütün dünyadan izole edilmeye çalışılmaktadır. İşte sosyal medyanın bir savaş durumunda en büyük etkisi bu şekilde ifade edilebilir.

Peki buraya kadar anlatılan istihbarat, savaş ve sosyal medya hususlarından temel çıkarımımız ne olmalı? Dijital dünya ile birlikte artık savaş stratejilerinin bile değiştiği, sosyal medya mecrasında bilgi dayatma ve manipülasyon savaşlarının yaşandığı ve bunların katlanarak devam edeceği; bunlar gibi oluşan yeni tehditlere karşı hem devlet açısından hem de bireyler nezdinde sıkı önlemlerin alınması gerektiği anlaşılmaktadır. Ülkemiz için de gerek kanuni düzenlemelerle gerekse bizzat milli istihbarat teşkilatımız tarafından toplumumuzun açık bir şekilde bilgilendirilmesiyle bu tür tehditlerden kaçınmamız mümkün olacaktır.

1 <https://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html> (Erişim: 15.04.2022)

2 İlter, E., Millî İstihbarat Teşkilâtı Tarihçesi, 2002.

3 Yörükoğlu, E., Dijital Yönetişim Çağında Bir Liderlik Modeli Önerisi: İnsan Odaklı Dönüşümcü Liderlik, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, 2021.

4 <https://www.reuters.com/technology/exclusive-twitter-set-accept-musks-best-final-offer-sources-2022-04-25/> (25.04.2022)

5 <https://thewire.in/world/ukraine-russia-is-social-media-a-new-way-to-wage-war> (Erişim:01.04.2022)

5 <https://www.nbcnews.com/tech/internet/facebook-twitter-remove-disinformation-accounts-targeting-ukrainians-rcna17880> (Erişim: 29.03.2022)

KAYNAKÇA

İlter, E., Millî İstihbarat Teşkilâtı Tarihçesi, MİT Basım Evi, Ankara, 2002.

Yörükoğlu, E., Dijital Yönetişim Çağında Bir Liderlik Modeli Önerisi: İnsan Odaklı Dönüşümcü Liderlik, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2021.

İnternet Kaynakları:

<https://www.mit.gov.tr/isth-olusum.html> (Erişim: 15.04.2022)

<https://www.nbcnews.com/tech/internet/facebook-twitter-remove-disinformation-accounts-targeting-ukrainians-rcna17880> (Erişim: 29.03.2022)

<https://www.reuters.com/technology/exclusive-twitter-set-accept-musks-best-final-offer-sources-2022-04-25/> (25.04.2022)

<https://thewire.in/world/ukraine-russia-is-social-media-a-new-way-to-wage-war> (Erişim:01.04.2022)

Haklı Savaş Teorisinin Kavramsal Altyapısı

Furkan Fidan

Thomas Hobbes, Leviathan isimli eserinde bireylerin doğa halini “insan insanın kurdu-
dur” sözüyle tanımlamaktadır. Açık olmak gerekirse bireyler, doğanın kendilerine sunduk-
ları sınırsız özgürlüklere sahip olabilme adına her türlü yolu kullanmaktadır ve neticesinde sadece güçlüler hayatta kal-
maktadır. Dolayısıyla bireyler kaosa ve anarşiye dayalı teh-
likeli ve güvensiz bir ortamda hayatta kalma mücadelesi ver-
mektedir. Bu ortamı “herkesin herkesle savaştığı bir dünya” olarak tanımlayan Hobbes, ço-
züm olarak ise “toplum söz-
leşmesi” çatısı altında “Leviat-
han” ismini verdiği devleti inşa etmektedir. Devlet içerisinde egemen bir otorite tarafından

düzen tesis edilebiliyorken uluslararası sistemde ise bu durum biraz farklıdır. Zira ulus-
lararası arenada “Leviathan” benzeri düzen sağlayacak bir otorite oluşturulamamıştır. Dolayısıyla, uluslararası sis-
temde de doğa halinin devam ettiği varsayılmaktadır. Bu noktadan hareketle, her dev-
letin birbiriyle savaş halinde olduğu ve sistemin anarşik bir özelliğe sahip olduğu düşün-
cesi açığa çıkmaktadır. Doğa durumunun ortaya çıkardığı kaotik düzende her aktör ken-
di çıkarlarını gözeticeğinden, uluslararası sahnede Machia-
velli’nin deyimiyle “sonuca gi-
den her yol mübah” anlayışı hakim olacaktır.

Uluslararası sistem içerisindeki çatışma ve ihtilaflara yönelik çözüm üretken veya önleyen daha üst bir mercinin eksikliği ve tüm aktörleri kendi çatısı altında toplayan bağlayıcı bir hukuk sisteminin olmayışı sebebiyle dünya, geçmişten günümüze birçok savaşa, çatışmaya ve anlaşmazlığa sahne olmuştur. İnsanlık tarihinin tanık olduğu bu savaşlarda haklı ve haksız, saldıran ve saldırıya uğrayan taraflar pek çok kez araştırılmış ve sorgulanmıştır. Bunun doğrultusunda, savaş ve savaş ahlakı üzerine realist, pasifist ve haklı (adil) savaş olmak üzere çeşitli yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Realist yaklaşıma göre her devlet, gücü oranında çıkarlarını maksimum kılmayı hedefleyen bir politika takip eder (Arı, 2018). Devletlerin farklı çıkarlara ve önceliklere sahip olması, uluslararası yapıda sürekliliğin ve düzenin sağlanmasını engeller; dolayısıyla savaşlar kaçınılmaz olur. Realizmin karşıt kutbu olan pasifizm, ahlaki değerler aracılığıyla uluslararası barışı ve güvenliği sağlamayı savunmaktadır (Arı, 2018). Sorunları ortadan kaldırmak için daima, savaşmaktan daha iyi çözüm yolları üretilebilir. Pasifizm kısaca anti-savaşçılıktır.

Haklı savaş yaklaşımı, realist ve pasifist yaklaşımların tam ortasında bulunmaktadır. Adaletsizliğe karşı

direnış olarak tanımlanan haklı savaş yaklaşımına göre, savaş tercih edilen bir dış politika aracı olmasa da devletler bazı şartlar altında savaşa başvurabilirler. Ancak bu durumda da savaşın “haklı savaş” kapsamında değerlendirilebilmesi için “jus ad bellum” ve “jus in bello” kriterlerine uygun olması gerekmektedir. *Jus ad bellum*, savaşa başlamadan önce haklılığı sorgulayan kriterleri içerirken *jus in bello* ise savaşın haklı biçimde yürütölüp yürütölmediğini belirleyen kriterlerdir. Genel olarak jus ad bellum kriterleri haklı sebep, ehil otorite, doğru niyet, sonuçta kötölükten çok iyilik elde edilmesi, başarı şansının daha yüksek olması, savaşın son çare olması ve amacın barış elde etmek olması olarak yedi maddede değerlendirilmiştir. *Jus in bello* kriterleri ise ayrımcılık ve orantılilik olarak sıralanabilir (Taslaman, 2011).

Haklı savaş yaklaşımının temelleri 13. yüzyıla dayanmaktadır. İlk olarak klasik dönemde Hristiyanlık ilkelerine bağlı kalınarak Saint Augustine tarafından ele alınan haklı savaş teorisi, Thomas Aquinas tarafından sistematik bir yapıya oturtulmuştur. Haklı savaş teorisi, bu dönemde daha çok jus ad bellum kriterleri bağlamında incelenmiştir. Modern dönemle birlikte ulus devlet kavramının ortaya çıkışı ve kilisenin zayıflaması sebebiyle

le daha çok *jus in bello* kriterleri ön plana çıkmıştır. Bu dönemde haklı savaş teorisi, modern hukukun kurucusu olarak bilinen Hugo Grotius ile tamamen dünyevi temellere dayan- dırılmıştır. Grotius'un ardından değe- rini yitiren haklı savaş teorisi, modern dönemde realpolitik anlayışın sebep olduğu iki büyük dünya savaşının geride bıraktığı travma sonucunda Paul Ramsey, James Turner Johnson ve Michael Walzer gibi düşünürler ile tekrar literatürde önemli bir yer edin- miştir. (Taslaman, 2011)

Haklı savaş yaklaşımına göre, günü- müz uluslararası yapısında ve ulusla- rarası hukuk çerçevesinde, bir saldırı karşısında veya tehdidinde savaş ilan edebilecek ehil otorite olarak BM, BMGK, bölgesel birlikler ve devletle- rin kendileri kabul edilmektedir. (Tas- laman, 2011) Ancak, devlet yöneticileri kendi ulusal güvenlikleri hususun- da ilk söz sahibidir. Michael Walzer'a göre meşru müdafaa, öncelikli savaş ihtiyacı ve müdahale gereksinimi haklı sebep olabilecek temel üç şart- tır (Walzer, 2004). Diğer yandan, Ja- mes Turner Johnson'a göre organize suç örgütlerini cezalandırma, terörist faaliyetlere müdahale, azınlıkların haklarının korunması ve tehditlere karşı öncelikli askeri saldırılar güce başvurmak için haklı sebeplerdir (Jo- hnson J. T., 2005).

İntikam, fethetme, toprak genişlet- me, ideolojik, etnik, dini ve mezhep- sel ayrılıklar gibi arzulara ve duygula- ra dayalı yapılan savaşlar haklı savaş olarak değerlendirilemez. Haklı sa- vashın doğru niyet ilkesiyle bağlantılı olması gerekir. Bu kapsamda savaş, barışı ve adaleti yeniden kurma ni- yetiyle yapılmalıdır. Örneğin Walzer, ABD'nin Bosna müdahalesini insan haklarını korumaya yönelik olduğu için savunurken, Vietnam müdahale- sini ise önemli derece insan haklarını önemli derecede ihlal ettiği için haklı savaşa uygun görmemektedir (Wal- zer, 2004).

Diğer yandan bir savaşın haklı olarak değerlendirilebilmesi için ayrımcı- lık ve orantılilik ilkeleri göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrımcılık ilkesi kapsamında sivil halkın zarar gör- mesi, kabul edilemez bir durumdur. Dolayısıyla insanlar için hayati öne- me sahip olan hastane, müze, elekt- rik hatları, iletişim noktaları, önemli demiryolları, karayolları ve köprülere savaş esnasında mümkün oldukça zarar vermekten kaçınılmalıdır (Tas- laman, 2011). Buna ek olarak, savaş esirlerinin her türlü insanlık onuru- na zarar verecek kötü muameleden korunması ve yaralı askerlerin tedavi ihtiyaçlarının giderilmesi gerekmektedir. Orantılilik ilkesi kapsamında ise savaşın yıkıcı etkisi, olabildiğince

azaltılmalıdır. Bu noktada, nükleer ve kimyasal silahlar gibi stratejik silahlar yerine; toplu katliam yapabilme kapasitesi düşük olan tabanca, tüfek, top ve tank gibi klasik konvansiyonel silahlar kullanılmalıdır. Örneğin Paul Ramsey, İkinci Dünya Savaşı'nda ABD'nin Hiroşima ve Nagazaki'de askeri hedeflerden ziyade sivillerin yaşadıkları bölgelere yönelik atom bombalı saldırılarının haklı olmayacağını ve cinayet olarak değerlendirileceğini belirtmektedir. (Ramsey, 2002)

İdeolojik, etnik, mezhepsel ve realpolitik gerekçelere dayalı olarak gerçekleştirilen ve tarih sayfalarına kanla yazılan 1994 Ruanda Soykırımı, 1995 Bosna Soykırımı, ABD'nin 2001 Afganistan ve 2003 Irak müdahalesi, haklı savaş kapsamının dışında kalmaktadır. Bu hadiseler, çok sayıda insanın hayatına mal olmuş ve açtığı yaraların izleri günümüzde de halen derinden hissedilmeye devam etmektedir. Yine günümüzden bir örnek olarak, Şubat 2022'de patlak veren Rusya – Ukrayna Savaşı'nda, Rus tarafının benimsediği şovenist ve saldırgan politikaların haklı savaş kapsamında değerlendirilemeyeceği aşîkardır. Zira Rus askeri güçlerinin, Ukrayna sınırları içerisinde asker – sivil ayrımı yapmaksızın hastane, okul ve AVM

gibi sivil yerleşim alanlarına yönelik gerçekleştirdiği saldırılar, açık bir şekilde insan hakları ihlali ve savaş suçudur. Diğer yandan, Ukrayna tarafının ülkenin toprak bütünlüğünü ve vatandaşlarını korumaya yönelik Rus işgaline karşı verdiği mücadeleyi, meşru müdafaa olarak kabul edildiğinden, haklı savaş kapsamında değerlendirmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Taslaman, F. K. (2011). Geçmişten Günümüze “Haklı Savaş” Kavramının Yorumu. T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

Walzer, M. (2004). *Arguing About War*. Yale University Press.

Arı, T. (2018). Uluslararası İlişkiler Kuramları I. (T. Arı, & E. Toprak, Eds.) Anadolu University.

Johnson, J. T. (2005, 1). Just War, As It Was and Is. First Things. Retrieved 5 2021, from First Things: <https://www.firstthings.com/article/2005/01/just-war-as-it-was-and-is>

Ramsey, P. (2002). *The Just War: Force and Political Responsibility*. Rowman & Littlefield Publishers.

May, L., & Crookston, E. (2008). *War Essays in Political Philosophy*. (L. May, Ed.) Cambridge University Press.

Johnson, J. T. (2019, 9 30). Paul Ramsey and the Recovery of the Just War Idea. Retrieved 5 31, 2021, from Providence: <https://providencemag.com/2019/09/paul-ramsey-recovery-just-war-idea/>

Johnson, J. T. (2005). Just War, As It Was and Is. Retrieved 5 11, 2021, from First Things: <https://www.firstthings.com/article/2005/01/just-war-as-it-was-and-is>

Etnik Düşmanlığın Bir Sonucu: Bosna Trajedisi

Nuran Pir

*“Bizi toprağa gömdüler, fakat
tohum olduğumuzu bilmiyorlardı”*

Aliya İzzetbegović

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın en büyük katliamı Bosna-Hersek'in Srebrenitsa kasabasında yaşandı. 13-18 Temmuz 1995 tarihleri arasında Srebrenitsa'da 8 bini aşkın Müslüman Boşnak erkek, “Bosna kasabı” lakaplı Ratko Mladić emrindeki Bosnalı Sırp askerler tarafından acımasızca katledildi. Burada yaşananlar Bosna katliamının zirve noktası olarak kabul edildi. 20. yüzyılda Avrupa'nın ortasında yaşanan bu vahşette Müslüman Boşnaklara yönelik pek çok insanlık suçu gerçekleştirildi. Müslümanlar

katledildi, işkenceye maruz bırakıldı, zorla göç ettirildi, korkutuldu, evleri yıkıldı, kutsal mekanlarına saldırılar yapıldı, mezarlıklar, arşivler, tarihi ve kültürel miraslar yok edildi, kadınlara tecavüz edildi, çocuklar öldürüldü, kaçırıldı. Yaşananlar Bosna'da Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen etnik düşmanlığın bir sonucu olarak ortaya çıktı (Emgili, 2012:65). Tüm bu vahşet, Bosna Müslümanlarında derin yaralar açtı, yaralar ise hala kanamakta... Peki, tüm bunlar neden yaşandı?

Artan milliyetçilik söylemleri, birden fazla etnik ve dini kimlikten oluşan federasyonların dağılma süreçlerini hızlandırdı. Bu federasyonlardan biri de Yugoslavya idi. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle komünizmin etkisini kaybetmeye başlaması, tüm dünyada demokrasi ve kapitalizm rüzgarının esmesi, Yugoslavya'nın ortak ideolojisi olan komünizm tutkalını işlevsiz kıldı. Böylece altı federe devletten oluşan Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi kesinleşmiş oldu. Ülkelerde milliyetçi partilerin ortaya çıkması, halkın bu partileri desteklemesi, grupların algısında "biz ve öteki" ayrımı üzerinden bir kimlik bilincinin gelişmesi, çatışmaların başlamasını da beraberinde getirdi (Marolov, 2013: 253). Ayrıca merkezi ve güçlü Yugoslavya döneminde bölgede kimin hâkim olacağına dair bir soru oluşmadığı için etnik gruplar "öteki"ler ile huzur ve barış içinde yaşamaktaydı. Ancak Yugoslavya'nın dağılmaya başlaması ve milliyetçilik söylemlerinin etkisiyle "biz ve öteki" ayrımı güçlendi, "iyi komşuluk"lar yerini "büyük düşmanlık"lara bıraktı (Haider, 2009:148).

Yugoslavya'nın bir parçası olan Hırvatistan ve Slovenya 25 Haziran 1991'de resmi olarak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Bunun üzerine Yugoslavya

devlet başkanı Slobodan Miloseviç iki ülkeye savaş açtı. Yugoslavya'da yaşanan iç savaş ve artan Sırp milliyetçiliği nedeniyle Bosna-Hersek, federasyondan ayrılmak için 1992'de bir referandum yaptı. Referandumda büyük bir çoğunluk Yugoslavya'dan ayrılma yönünde oy verdi ve bunun üzerine Bosna-Hersek bağımsızlığını ilan etti. Ancak bu karar koyu bir Sırp milliyetçisi olan Miloseviç ve taraftarları tarafından hoş karşılanmadı. Çünkü Bosna-Hersek topraklarında önemli bir Sırp nüfusu yaşamaktaydı. Bosna'nın bağımsızlık kararını tanımayan Sırp güçleri 1992 Nisanı'nda Saraybosna'yı kuşatma altına aldılar. Miloseviç, Sırp milliyetçiliğini vurgulayan söylemleri ve eylemleri ile grubunu Boşnaklara karşı kışkırtmaya başladı. Yugoslav ordusundan ve siyasi liderlerinden aldıkları destekle Bosnalı Sırplar, Boşnaklara yönelik saldırılarını daha da arttırdılar. Sırplar merkezi idarenin zayıflamasını fırsat bilerek Boşnaklara karşı tarihi kinlerini dışa vurdular (Euronews, 2021). Bu kapsamda Miloseviç, hem Bosna Savaşı'na giden yolu açan hem de Boşnaklara yönelik vahşetin gerçekleşmesine neden olan önemli bir aktör olarak karşımıza çıkmakta.

Bosna-Hersek'te grupları birbirinden ayıran en önemli aktör: Din. Din

temelli kimlik bilinci, grupların etno-dinsel kimlik gelişimine olanak sağladı. Bu kapsamda ülkede temelde üç grup ortaya çıktı: Müslüman Boşnaklar, Ortodoks Sırlar, Katolik Hırvatlar (Donia, 2010: 5). Üç grup uzun yıllar bir arada huzur ve barış içinde yaşamış olsalar da tarihin en büyük katliamlarından biri bu topraklarda gerçekleşti. Bölgede etnik kimlik bilincinin uyanması ile “öteki”ne karşı duyulan nefretin ve kinin tekrar hatırlanmasına pek çok faktör kaynaklık etti. Bu faktörler siyasi, ekonomik, toplumsal kaynaklı olsa da çatışmaları alevlendiren ve kızıştıran temel aktörlerin psikolojik kaynaklı olduğu görüldü. Öyle ki kendi grubuna karşı büyük bir aidiyet besleyen kişi, “öteki”ne karşı da büyük bir nefret ve kin besleyebildi. Bu duruma kolektif ruh bilinci denir. Bu bilinçte birey, etnik kimliğini ön planda tutarak grubu ile güçlü bir “biz” duygusu kurar. Kitle içinde ruhsal bir değişim yaşayan birey, Psikanalist Sigmund Freud’a göre “libido” nedeniyle grubuna aşırı bir sevgi ile bağlanırken, grup dışındakileri “ötekileştiren ve düşmanlaştıran” bir tutum takınır (Freud, 2015: 22). Artık birey tek başına yapabileceklerinden ya da düşündüklerinden daha fazlasıdır. Kolektif bilinç altında birey mantıktan ziyade

duyguları ile hareket etmeye başlar. Bu durum ise milliyetçi söylemlere sahip siyasi liderler tarafından manipüle edilir. Böylece grup kimliğine vurgu yapan milliyetçi söylemleriyle siyasiler grup psikolojisi üzerinde etkili olarak, gruplarını “öteki”ne karşı kışkırtırlar, aradaki düşmanlığı artırır. “Öteki”ne karşı duyulan, kin, nefret, korku gibi aşırı duygular etnik düşmanlığı körükler, yıkıcı sonuçlar doğurur (Forbes, 1997: 14). Bu bağlamda duyguların, gruplar arasında yaşanan çatışmalara kaynaklık etme noktasında önemli bir rol oynadığını söylemek yanlış olmaz. Duygular aynı zamanda “öteki”nin insan dışı olarak görülmesine de neden olabilir. Militarizasyonun eski yöntemlerinden biri olan “düşmanı şeytanlaştırma ya da insandışılaştırma” süreci duygularla başlar. Bu duygular altında karşısındakini insan olarak dahi görmeyen grup üyesi, “öteki”ne karşı her türlü faaliyeti gerçekleştirebilir (Çelik, 2021: 143).

Etnik gruplar arasındaki düşmanlığı artıran bir diğer dinamik ise kolektif hafızadır. Vamık Volkan “seçilmiş travma” kavramını kullanır (Volkan, 2013:384). Grupların geçmişte yaşamış önemli olayları (savaş, soykırım, siyasal şiddet gibi) bugüne taşımaları, tarihi olayların kutsallaştırılarak

gün yüzüne çıkarılması durumudur. Bu bağlamda kolektif hafıza ya da seçilmiş travma kuşaklar arası taşınarak ölümler ile yaşayanlar arasında bir köprü vazifesi görür (Radstone, S. ve Schwarz, B, 2010:12). Böylece kolektif hafıza ya da seçilmiş travma milliyetçi söylemlere sahip siyasiler tarafından grupların manipüle edilmesi için uygun bir araç haline gelir. Volkan'a göre bir etnik grup, "öteki"nin yaşatmış olduğu travmayı unutmaz (Volkan, 2013:384). Kendini aşağılanmış, mağdur olmuş, çaresiz ve öfkeli hissederek ve intikam duygusu barındırır. Gün gelip gücü eline geçirdiğinde eski düşmanlıklar hatırlanır, dostluklar unutulur. Etnik düşmanlık alevlenir. İşte Bosna Savaşı'nda da bu durum yaşandı. Volkan'a göre Kosova Savaşı, Sırp için seçilmiş bir travma

olup Bosna Savaşı'nı başlatan gerçek neden olmasa da kitlelerin harekete geçirilmesine ve savaşın meşru bir zemine oturtulmasına kaynaklık etti (Volkan, 2013:387-388). 1389'daki Kosova Savaşı yenilgisinin öcünü Türklerin uzantısı olarak gördükleri Bosnalı Müslümanlardan almaya kalkan Miloseviç ve Sırp milliyetçileri, tarihin en kanlı savaşlarından birini başlattılar. Grubunu milliyetçi söylemleriyle kıskırtmayı başaran Miloseviç, Kosova Savaşı'nı 600 yıl sonra canlandırdı. Prens Lazar'ın temsili tabutunu Sırp köylerinde ve kasabalarında gezdirdi. Kosova'da yeni bir anıt inşa ettirdi, anıtın üzerine de 1389-1989 yazdırdı. Tüm bu faaliyetler Sırp'ların Boşnaklara yönelik gerçekleştirecekleri vahşete kutsallık ve meşruluk kazandırma çabası olarak da okunabilir.

“Büyük Sırbistan Hayali” kuran Sırp- lar, ordu bakımından yetersiz olan Boşnaklara yönelik acımasız faali- yetlerine başladılar. Boşnakları etnik düşmanları olarak gören Sırp- lar, on- ları insanlıktan çıkaran, yok etmeye çalışan, kendi varlıkları için tehdit unsuru olarak kabul eden, geçmişin intikamını almayı hedefleyen bir mil- liyetçilik anlayışı ile hareket ettiler. Sırp- lara göre Boşnaklar, Müslüman olmuş Slavlardı ve Balkanlardan iz- leri silinmeliydi. Boşnaklara karşı bü- yük bir düşmanlık besleyen Sırp- lar için bu savaş Ortodoksluk adına yapı- lan kutsal bir savaştı. Hem siyasilerin hem de dini liderlerin bu kapsamdaki söylemleri Sırp- larda karşılık bulmuş- tu. Sırp- lara göre, Boşnaklar, Balkan- lardaki İslam tehdidi iken Çetnikler Avrupa’daki İslam tehdidini bertaraf eden savaşçılardı (Ayhan, 2020:157). Sırp milliyetçiliğine vurgu yapan ve grubunu “öteki”ne karşı kışkırtan Miloseviç 1989 yılında yaptığı bir ko- nuşmada Çetnik selamı vererek şun- ları söyledi: “*Hristiyan Avrupa’nın en dindar ırkı olan Sırp- ların, Müslüman- lardan daha üstün oldukları bir ger- çektir. Müslümanlar yok olmaktan kurtulmak istiyorlarsa, üstün olana itaat etmeye mecburlar*” (Türkölmez ve Türkan, 2014:224-225 akt. Ayhan, 2020:156). Yine Bosnalı Sırp- ların lideri

Radovan Karaciç’in de bu kapsamda söyledikleri önemli: “*Biz tek din ve tek kültürlü bir Avrupa için savaşıyoruz. Amacımız Balkanlardaki İslam ka- lıntılarını yok etmek ve Anadolu’ya kadar sürmek*” (Türkölmez ve Türkan, 2014:224-225 akt. Ayhan, 2020:157). Bu ifadelerden de anlaşıldığı üze- ri- ne Sırp- ların Boşnaklara yönelik ger- çekleştirdikleri vahşet İslamofobik ve Türkofobik temelli idi. Srebrenitsa’da gerçekleştirdikleri vahşeti Sırp mille- tine armağan eden Mladiç; “*Nihayet bu topraklarda Türklerden (bölgede Müslümanlar için kullanılan ifade) intikam alma zamanı gelmiştir*” (Bi- ogradlija, 2021) ifadelerini kullandı. Tüm bu ifadeler Sırp liderlerin Boş- naklara karşı ne kadar nefret dolu olduklarını, yaptıklarını ne kadar da meşru gördüklerini kanıtlar.

Kendilerine Nazi etnik temizlik politi- kalarını rol model alan Sırp- lar üç bu- çuk yıl süren savaşta Bosna-Hersek toprağının %77’sinde katliam uygu- ladılar. Müslümanların yoğun olarak yaşadığı ve güvenli bölge olarak ilan edilen pek çok şehre yardım malze- meleri, yiyecek ve tuz girişi Sırp as- kerleri tarafından engellendi. Aç ve güçsüz bırakılan binlerce Boşnak aç- lıktan yaşamlarını yitirdi. Boşnakları yok etmek, etnik olarak varlıklarını

sona erdirmek için Boşnak erkekleri katledildi, Boşnak kadınlarına ve kız çocuklarına tecavüz edildi. Tecavüz etnik temizliğin aracı olarak kullanıldı. Öyle ki bu dönemde Sırp lar tarafından tecavüze uğrayan Boşnak kadınların doğuracakları çocukların Sırp olacağı, annesinden bir soy almayacağı propagandası yapıldı. Bosna Savaşı'nda 20.000 ile 50.000 kadar Boşnak kadının tecavüze uğradığı tahmin edilmekte hem de onları koruması gereken Hollandalı barış güçlerinin gözleri önünde (Volkan, 2013:390). Ayrıca Sırp lar, Boşnakları karalamak için bu dönemde çeşitli propagandalar da başlattılar: Boşnak çocuklardan yeni bir yeniçeri ordusu kurulmaya çalışıldığı, Saraybosna'daki hayvanat bahçesindeki hayvanlara Sırp çocuklarının yedirildiği, Sırp kadınlara tecavüz edildiği, Sırp lara yönelik soykırım faaliyetlerinin gerçekleştirildiği gibi asılsız pek çok karalayıcı iddia... (Lord,1996: 528).

Avrupa'nın en büyük dördüncü ordusu ile savaşan Boşnaklar, Aliya İzzetbegoviç liderliğinde büyük bir ölüm-kalım savaşı verdiler. Boşnaklar, Sırp lar ve Hırvatlarla aynı anda savaşmak zorunda kalmışlardı. Çetnik ve Ustaş çeteleri tarafından soykırıma uğrayan Boşnaklar oldukça savun-

masız bırakılmış olsalar da bağımsızlık mücadelesinden vazgeçmediler (Sole, 2017). Bosna Savaşı'na neden olan en önemli aktörün milliyetçilik akımı olduğunu vurgulayan İzzetbegoviç, milli kimlik ve milliyetçilik kavramlarını ayrı tutarak bu konudaki görüşlerini şu şekilde ifade etmekteydi: *"Bilgisiz kimselerin zihinlerinde kargaşa yaratmak için başvurulacak ilk ve en etkili yol milli olanla milliyetçi olan arasındaki farkı gözden kaçırmaktır. Aslında bu fark bazen sevgi ve nefret arasındaki fark kadar büyük olabilir. Millî duyguları olan bir insan kendi halkını sever, onların kusurlarını da erdemlerini de kendi üstünde taşır o halka aittir. Bir milliyetçi ise kendi halkını sevmekten çok başkalarından nefret eder, daha da önemlisi, uygulamada, başkalarının mülkü olan şeyi ister. Başkalarına ait farklılıkları boğar, hoşgörüşüzdür, fiziksel baskı uygular. Kendisine ait olanı savunmaz, kendisine ait olmayanı ister. Aşırı milliyetçiliğin özünde Tanrı'ya inanç yoktur. Dünyanın bütün büyük dinleri şu basit hakikati öğretmeye çalışır: Sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkasına yapma. Ya da öyle hareket et ki, davranışların herkes için geçerli olsun ne sana göre değişsin ne de başka-*

larına göre” (İzzetbegoviç, 2020: 551). İslam’ın genel esaslarını ve ilkelerini referans alan bir anlayış ile hareket eden İzzetbegoviç, halkının maruz kaldığı soykırımı temelde anti-faşist ve anti-komünist bir anlayışla reddetti (Kadriç, 2016: 39). İzzetbegoviç, “öteki”ne saygı duymayan, yaşam hakkı vermeyen, hoşgörüsüz, nefret içerikli bir siyasi anlayış; ahlaki ve insani olmadığı için reddetmekteydi (Karaaslan, 2010: 71).

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür: Bir kimlik gelişirken “biz ve öteki” duyguları ile beraber gelişir. Ancak burada önemli olan “öteki”ne karşı ne hissedildiği, nasıl bir tutum takınıldığıdır. “Öteki”ne karşı merhamet duymayan, ona kin ve nefret nazarıyla muamele eden bir algıda “öteki”ne yaşam hakkı tanınmaz. Bu durum ise korkunç sonuçlar doğurur. Tıpkı Bosna Trajedisi’nde yaşananlar gibi... Tıpkı Sırpların “öteki” olarak kabul ettikleri Boşnakların başına gelenler gibi... Bosna’da geçmişteki düşmanlıkların yeniden ortaya çıkarılması, duyguların, siyasi çıkarların, toplumsal cehaletlerin birbirlerini etkileyerek ortamı kızıştırmaları, radikal karar alıcılar tarafından ölümcül bir sürecin başlatılmasına kaynaklık etti

(Tiltak, 2015:121). Savaşın en büyük mağdurları ise hiç şüphesiz çocuklar oldu. Dört yaşındaki bir Boşnak çocuğun yaşamını yitirmeden önce annesine sorduğu soru, çocukların gözünden savaşın ve ölümün ne kadar da içselleştirildiğini kanıtlar nitelikte: “Anne” diyormuş çocuk, “Askerler çocukları küçük kurşunla öldürürler değil mi?” (Bila, 2006). Bir gelecek işte böyle yok edildi Srebrenitsa’da... Bosna’da...Ölümü kabullenen çocuklar, kaybolan yaşamlar...

KAYNAKÇA

- Ayhan, H. (2020). Bir Uygarlık İmece-si Olarak Bosna Savaşı’nın Batı’sı, *Avrasya Etüdleri*, 153-178.
- Bila, F. (2006). Çocukları küçük kurşunla öldürürler değil mi anne?. <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/cocuklari-kucuk-kursunla-oldururler-degil-mi-anne-166366>.
- Biogradlija, L. (2021). Bosna Hersek’in kanayan yarası Srebrenitsa. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bosna-hersekin-kanayan-yarasi-srebrenitsa/2300152>.
- Çelik, A. R. (2021). Günahlarımız İçin Başkasını Suçlamanın Dayanılmaz Hafifliği (Günah Keçisi). *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 135-154. <http://doi.org/10.32739/uskudarsbd.7.12.87>
- Donia, R. J. (2010). *Bosnian Serb Leadership and the Siege of Sarajevo, 1990-1995*. USA: Center for Russian and East European Studies The University of Michigan.
- Emgili, F. (2012). Bosna-Hersek Trajesinde (1992-1995) Türk Birliği. *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 21, 57-87.

Euronews (2021). Srebrenitsa Soykırımı: Sürece nasıl gelindi, neler yaşandı?. <https://tr.euronews.com/2021/07/10/srebrenitsa-soykirimi-surece-nasil-gelindi-neler-yasandi>

Forbes, H.D. (1997). *Ethnic Conflict: Commerce, Culture, and the Contact Hypothesis*. New Haven: Yale Univ.Press.

Freud, S. (2015). *Kitle Psikolojisi*. (Kamuran Şipal Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Haider, H. (2009). *Imagining Coexistence: Striving for Sustainable Return, Reintegration and Reconciliation in Bosnia and Herzegovina*. *International Journal of Transitional Justice*, 3(1), 91-113. <https://doi.org/10.1093/ijtj/ijn035>

İzzetbegoviç, A. (2020). *Tarihe Tanıklık ve Otobiyografik Kayıtlar*. (İbrahim Hakan ve Azra Blekiç Aydoğan Çev.). İstanbul: Ketebe Yayınları.

Kadriç, M. (2016). *The Dilemma of One Nation with Two Names Alija Izetbegović and the Bosnian Muslim (Bosniak) National Question*. A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Bachelor of Arts (Honours) in History, University of Sydney.

Karaarslan, F. (2010). *Entelektüel Üzerine Eleştirel Bir Çalışma: Aliya İzzetbegoviç Örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Lord, C. G. (1996). *Social Psychology*. London: Harcourt Brace College Publishers.

Marolov, D. (2013). *The Reasons for the Collapse of Yugoslavia*. *International Journal of Sciences: Basic and Applied Research (IJSBAR)*, 12 (1), 250-258.

Radstone, S. ve Schwarz, B. (2010). *Introduction: Mapping Memory" in Memory: Histories, Theories, Debates*. New York: Fordham University Press.

Sole, S. (2017). *Bosna Savaşı: İkinci Endülüs Soykırımı*. <https://www.stratejikor-tak.com/2017/01/bosna-savasi-ikinci-endulus-soykirimi.html>.

Tiltak, M. (2015). *Emotions and Their Manipulation in Ethnic Conflicts: Cases of Rwanda and Bosnia*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Üniversitesi, Ankara

Volkan, V. (2013). *Divandaki Düşmanlar*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Savaş ve Göç

Sümeyye Açıkgöz

İnsanları yurtlarından koparıp, başka bir memlekette yaşama-ya zorlayan birçok sebep vardır. Zorunlu göçlerin temel sebebi savaş ve iç çatışmalar olmakla birlikte, kıtlık, kuraklık, iklim göçleri, geçim sıkıntısı, siyasi baskılar, sağlık, eğitim, istihdam, tayin ve evlilik vb. gibi insanları yeni bir yaşam alanına iten bireysel ve toplumsal nedenler olabilmektedir.

İnsanlık tarihi kadar eski bir olgu olan göç, son yıllarda Türkiye'ye yakın coğrafyalardaki savaş ve çatışmalar nedeniyle gündemimizden düşmeyen bir konu olmuştur. Afganistan işgali, İran-İrak Savaşı, Körfez Savaşı, SSCB'nin dağılması, Irak'ın ABD tarafından işgali ve 2011'de Suriye'de başlayan ve halen süren savaş Türkiye'yi uluslararası göçlerin merkez ülkelerinden biri haline getirmiştir.

Türkiye 2000’li yıllardan önce Asya ve Afrika ülkelerinden gelip, Avrupa’ya ulaşmaya çalışan düzensiz göçmenler için transit ülke konumundayken, son yıllarda uluslararası düzensiz göçmenlerin en gözde hedef ülke-lerinden biri haline gelmiştir. Yaklaşık son 10 yıldır Suriye kaynaklı göçlere ek olarak, Afganistan, Pakistan, İran, Irak, Bangladeş ve Afrika ülkelerinden gelen düzensiz göçmenlerin yönelmesiyle Türkiye, (düzensiz, geçici koruma, uluslararası koruma, ika- metgâh izinli gibi farklı statülerde) 6 milyonu aşkın göçmen ağırlayan bir ülke olmuştur.

İster gönüllü, isterse zorunlu olsun, küresel bütün göç olayları, göç ve- ren kaynak ülkeler, transit ülkeler ve göçmenleri kabul eden hedef ülke-lerde önemli sosyal, ekonomik, siyasi ve hukuki sonuçlar doğurmaktadır. İlk bakışta ekonomik göçmen kabul eden ülkelerde dahi göçmenliğin olumsuz etkileri üzerine yoğunlaş- ma eğilimi varken, sağduyulu siya- siler, akademik çevreler, bürokratlar ve basın mensupları, göçün sadece olumsuz etkileri değil, göçmen kabul eden toplumlara katkılarının da tar- tışılması gerektiği üzerinde durmak- tadırlar.

Göçmenler gittikleri ülkeler için önemli katkılar sunacak potansiyele

sahip bir toplum olmasına rağmen, iyi yürütülen bir göç politikasının olmaması, aşırı sağcı (ırkçı) siyasi li- derlerin kışkırtmaları ve basın üze- rinden yayılan manipülatif mesajlar, göçmen topluluklarını riskli, suçlu, ekonomik yük olan, hastalıklı vb. bir- çok damgalanmaya maruz bırakabil- mektedir.

Son yıllardaki göçmen akınlarıyla Türkiye en fazla mülteci ve benzer statülerde göçmen ağırlayan bir ülke olmasına rağmen, göç olgusu tüm dünyanın ortak meselesidir. Ulusla- rarası Göç Örgütü (IOM) Dünya Göç Raporu 2022 verilerine göre, her yıl artış gösteren küresel göçmenlerin sayısı 300 milyona yaklaşmıştır. 1970 yılında yaklaşık olarak 85 milyon olan uluslararası göçmen sayısı, 1980 yı- lında 100 milyonu, 1990 yılında 150 milyonu, 2000 yılında 170 milyonu, 2010’da 220 milyonu geçmiştir. Ra- pora göre, uluslararası her 3 göçmen- den 2’sini ekonomik nedenlerle göç edenler oluşturmaktadır. 2050 yılın- da küresel ölçekte göçmenlerin sayı- sının 400 milyonu geçeceği ve bun- ların yarısını kadınların oluşturacağı ifade edilmektedir. Zorla yerinden edilen insanların sayısı 2020 yıl sonu itibarıyla 90 milyona ulaşmışken, bu insanların 26 milyonunu mülteciler, 4 milyonunu sığınmacılar, 55 milyo-

nunu ise kendi ülkeleri içinde yerinden edilmiş kişiler oluşmaktadır.

BMMYK 2021 verilerine göre zorla yerinden edilmiş ve/veya mülteci olarak başka ülkelere göçmek zorunda kalan kişilerin kaynak ülkelere baktığımızda ilk 5'te, Suriye (6,8 milyon), Venezuela (4,1 milyon), Afganistan (2,6 milyon), Güney Sudan (2,2 milyon) ve Myanmar (1,1 milyon) yer almaktadır. Bu ülkelerdeki insanların vatanlarını terk etmek zorunda kalmalarının temel nedenini savaşlar ve iç çatışmalar oluşturmaktadır. Yine UNHCR (2021) istatistiklerine göre, dünya üzerinde en çok mülteci ve benzer statüdeki göçmene ev sahipliği yapan ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin çevre ülkelerdeki savaşlar neticesinde bu kadar çok ve kitlesel biçimde sığınmacı ve göçmen ağırlaması ilk defa karşılaştığı bir husus değildir. 15. Yüzyılda İspanya'dan kaçan Yahudiler, 19. Yüzyılda Avusturya'nın baskısından kaçan Macar ve Polonyalılar, Osmanlı Devletinin çekildiği topraklardan Anadolu'ya göçler, Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki nüfus mübadeleleri, 1989 göçü ile Bulgaristan'dan gelen Türkler, Doğu Türkistan'dan gelen Uygurlar, İran ve Irak savaşı boyunca gelen yüzbinlerce düzensiz göçmen, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Orta Asya ülkelerinden ve Kaf-

kasya'dan gelenler, Körfez Savaşı, Yugoslavya'nın dağılması, Afganistan, Irak, Somali ve Filistin işgali, Suriye savaşı gibi her olumsuz olay, savaş ve işgaller özellikle Müslüman göçmenleri Türkiye'ye yönlendirmiştir.

Göçü, daha doğrusu zorunlu göç kavramını tüm sözlük anlamlarının dışında insanların savaş ve çatışmaların yol açtığı güvensiz ortamlardan, daha güvenli yerlere kaçmak suretiyle hayatta kalmaları olayı olarak tanımlayabiliriz. Göçmenler, kendi vatanından canını kurtarmak üzere güzel umutlarla yola çıkan, bin bir zorluklarla ulaştığı güvenli ülkelerin sınırlarında engellenen, geri itilen, yaralanan, öldürülen, sınırı geçme şansını yakalasa bile sonrasında gözaltı ve sınırdışı edilme riskiyle karşılaşan, sınırdışı edilmese bile yerli insanlar tarafından dışlanan, damgalanan ve ayrımcılığa maruz kalan, göçmen olarak bulunduğu ülkede insanca yaşayabilmek için türlü fedakarlıkları göğüsleyen, Bauman'ın deyişiyle "yeryüzünün lanetlileri" kişilerdir.

Ülkesinden kaçmak zorunda kalan göçmen hangi ülkeye giderse gitsin, önce mülteci kamplarında, sonrasında ise kıyısından köşesinden dahil olmaya çalıştığı toplumda, beslenme, barınma, sağlık, eğitim, ulaşım,

iletişim gibi onlarca farklı sorunu göğüslemek zorunda kalmaktadır. Kamplardan ayrılıp şehirlerde ev sahibi toplumla yaşamayı zorlaştıran en büyük sorun insanların ön yargıları ve ırkçılık olmaktadır.

Gerek kendi ülkesinde, gerek göç sürecinde, gerekse göç ettiği ülkede yaşadığı ağır sorunlar göçmenleri psikolojik olarak yıkıma uğratabilmekte ve travmatik durumlar ortaya çıkarabilmektedir. Bireylerin gönüllü olarak dahi uzun süre vatanlarından ayrılmaları ağır psikolojik olumsuzluklara neden olurken, yerinden yurdundan zorla çıkarılma ve gittiği ülkede karşılaştığı ağır ırkçı tutumlar, göçmenlerde kaygı ve travmalara yol açmaktadır. Göç ederek yeni bir mekâna yerleşen birey, bir taraftan yeni ortama alışmaya ve yer tutmaya çalışırken diğer yandan hayatta kalma, yok olmama, sahip olduklarını koruma çabası içerisine girmektedir. Göçmen bireyi sürekli dinamik ve uyanık kalmaya zorlayan bu durum, onları ayakta kalabilme, var olma veya kazanabilmek için çok yönlü bir varoluş savaşı vermeye zorlamaktadır.

Tarihsel sürece bakıldığında görüleceği üzere, insanları yerinden yurdundan eden savaş, çatışma ve bas-

kılar her zaman var olmuş, bundan sonra da var olacaktır. Bu olumsuzluklar bazen başka/düşman bir ülkeden gelirken, bazen ise kendi ülkesi içinde iktidarı ele geçiren veya geçirmek isteyen farklı siyasi görüşe sahip gruplar eliyle yaşatılmaktadır. İster göç eden, isterse göçü karşılayan ve ev sahipliği yapan gruptan bireyler olalım, unutmayalım ki bu dünya hepimize yeter.

Siyasi Savaş ve Milli Güvenlik Açığı: Türkiye Örneği Yağmur Durdağı Atan

Toplumların meydana gelmesinden itibaren, grupların ya da zamanla gelişen siyasi toplulukların dünya üzerinde varlık kazanabilmeleri için gruplar arası iletişim her zaman gerekli olmuştur. Bu iletişim en ilkel topluluklardan modern devletlerdeki ulus devletlere kadar küresel çapta şekillenmiştir. Arada kurulan bu bağ, ortak çıkarlarla ve benimsenen iletişim metoduna göre farklılık göstermiştir. Ülkelerin kendi siyasi, ekonomik ve kültürel varlıklarını diri ve daim tutmak maksadıyla çeşitli uluslararası politikalar, kurallar ve anlaşmalar oluşturmaları bu bağlamda kaçınılmaz olacaktır. Tüm bu benimsenen güvenlik ölçütleri ise küresel düzenin yapı taşlarında belirleyicidir. Meydana gelen Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali gibi olaylar sonrasında dengeleri değiştiren çeşitli ideolojik akımlar varlık göstermiştir. Bu ideolojik akımlar doğrultusunda gelişen eşitlik, demokrasi, bağımsız ekonomik kalkınma gibi kavramlara tutunan krallıklar ve çok uluslu devletler, tek uluslu üniter yapılara evrilme sürecine girmiştir ve adeta yeniden siyasi sınırlar çizilmiştir.

Çizilen yeni siyasi sınırlarla birlikte güvenlik kavramı da değişikliklere maruz kalmıştır. Güvenlik kavramının akademik, sosyal, siyasi ve askeri alanlarda farklı tanımlamaları mevcut olmakla birlikte, kavramın toplumsal düzeyde genel anlamı, devletlerin ve vatandaşların sahip oldukları toprak parçası, sosyal, siyasi ve ekonomik standartları, insan hakları ve kültürel değerler gibi vazgeçilmez kimlik unsurlarının varlığının ve sürdürülebilirliğinin başkaları tarafından yok edilmesi ya da zarara uğratılmasına karşı muhafaza edilmesidir. “Ulusal güvenlik; devletin anayasal düzeninin, varlığının, bütünlüğünün, bütün çıkarlarının ve ahdi hukukunun her türlü iç ve dış tehditlere karşı korunmasıdır” (Kuloğlu, 2009: 52). Çeşitli tanımlardan hareketle güvenliğin siyasi ve askeri kapsamda ele alınan bir olgu olduğu söylenebilir.

Güvenliğin temel aktör olarak devletler arasındaki ilişkilerde belirleyici olması bu doğrultuda bloklaşmalara ve zaman zaman ayrılmalara sebebiyet vermiştir. Milletler Cemiyeti Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra dünya barışını devamlı kılmak amacıyla kurulan ilk cemiyet olmasına rağmen ömrü yalnızca 20 yıl sürmüştür ve yeneden bir dünya savaşının başlamasına engel olamamıştır. Fakat yıkımı toparlamak ve tekrar yıkıcı bir savaş

engellemek maksadıyla kurulan Birleşmiş Milletler, küresel barışı korumak üzere kurulmuştur ve varlığını günümüze kadar devam ettirmektedir.

Siyasi dengelerin değiştiği, istikrar ve huzur ortamının bozulduğu yapılara gerekli desteği sağlamak ve sorunu bitirmek üzere gerekirse askeri güçlerle müdahale etmek BM’nin görev kapsamında olsa da, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında yeni düzende ortaya çıkan bölgesel çatışmaları önleme ve sonlandırmada çoğu zaman yetersiz kalmıştır. Diğer yandan, Avrupa ülkelerinin ekonomik, kültürel ve sosyal dayanışma amacıyla kurdukları Avrupa Birliği de, ortak güvenlik çıkarlarının belirlenmesi ve politikaların uygulanmasında önemli dünya güçlerinden biri olmuştur. Bu açıdan Soğuk Savaş sonrası güvenlik konularında kontrolü elinde tutan en büyük otoriteler ABD yörüngesinde NATO, BM ve AB olmuştur (Avcı, 2014:5).

Bunlardan hareketle milli güvenlik seviyesindeki açık sadece siyasi değil hem askeri, hem de ekonomik, mali, hukuki ve hatta insani açıdan zararlara sebebiyet verir veya etkileri görülür. Bu bağlamda Türkiye’nin farklı alanlarda açığı bulunmasına karşın

güvenlik alanındaki eksiklikler giderek güvenlik açığına dönüşmüştür ve diğer alanlara yönelik hassasiyetleri de artırmıştır. Milli güvenlik açığını “zihniyetler sorunu” olarak ele alan yaklaşımlar yer almaktadır. Buna göre; Mahçupyan zihniyetin “bize dış gerçekliğin doğasına ve işleyiş mantığına ilişkin ölçütler veren, sınırlar çizen ve gözlemlerimize anlam kazandıran bütüncül yaklaşım tarzları” olduğunu ifade etmektedir ve karakteristikleri itibarıyla;

(...) ideolojilerin dayandığı “Otoriter Zihniyet; gerçekliğin bilgisine sahip olanları toplumun geri kalanından hiyerarşik olarak farklılaştırır, yöneticiler ile yönetilenler arasında tekyönlü bir bağımlılık ilişkisi yaratır. Sert bir denetim mekanizmasını meşru hale getiren bu anlayış, sonuçta tüm yönetilenlerin homojen bir bütünlük içine alınarak yönetime tabi kılınmasını içerir.” (...) Teolojik kökenli Ataerkil Zihniyet ise “gerçekliği bizzatihi zihinsel, giderek ulvi bir kaynaktan arar. Bu nedenle ilahi gerçeklik ile sıradan insanlar arasında enformel doğal rehberliğe dayanan-aracılar gerekir” tespitinde bulunmaktadır (Ergün, 2018: 96-131).

Görüldüğü gibi her iki zihniyette de hiyerarşik bir yapı oluşturularak birey ikinci plana itilmektedir. Ataerkil zih-

niyet birbirine eklemlenmiş heterojen cemaatlerden oluşan bir yapı görmektedir. Demokratik zihniyet, bu coğrafyada sosyo-kültürel tarihi süreç içerisinde gelişmemiş, geliştirme umudu iç ve dış müdahaleler ile söndürülmüştür. “Bir Bilen”e itaat veya her şeye kadir “Baba” figürü kültürel veya siyasi sorunun merkezine yerleşmiştir(Ergün, 2018:5).

Türkiye’de de güvenlik açığının meydana gelmesindeki en büyük etkiyi ataerkil zihniyeti benimseyenlerin meydana getirdiğini söyleyecek olursak bu kapsamda bilirkişiyeye bağlı olan dini cemaat üyelerinin, başka ulusların istihbarat ve güvenlik kurumlarında etkili olması tabii olarak yatay kontrol ve savunma olanağını etkisiz hale getirmiştir. Bu bağlamda 15 Temmuz 2016 gecesinde meydana gelen darbe girişimi ancak halkın dirayetiyle engellenebilmiştir. Darbe girişiminin ortadan kaldırılmasında halkı harekete geçiren siyasi liderin dışında hiçbir kişi ya da kurumun belirleyici bir etkisi olmamıştır.

Nitekim tüm bu teorilerin yanı sıra koca imparatorluğun yıkılmasının ardından yeniden ayağa kalkan Türkiye, kurucu kadroları ve kurulduğu zamandaki şartlar nedeniyle daha sıkı güvenlik tedbirlerini benimse-

mişlerdir. Türkiye'nin güvenlik kültürü, saldırgan reel-politik, savunmacı reel-politik, gelenek-modernite, kozmopolitizm, milliyetçilik, ulusal birlik, çoğulculuk, laik cumhuriyetçilik, demokrasi gibi kavramlar altında gelişmiştir. Yani ilk yıllardan itibaren dış politika ve savunma politikası alanlarını tekelinde tutan sivil-askeri bürokratik elit kesimler kapsamlı ve uzun vadeli bir "güvenikleştirme sürecini" başlatmışlardır (Aktaş, 2011:28-29).

Sonuç olarak tarih boyunca maruz kaldığı durumlar sonucunda Türkiye, tüm hakim dünya politikalarını takip ederek, bu politikalarla uyumlu şekilde hareket etme zorunluluğu altında kalmıştır. 1990'larda ortaya çıkan PKK terörü, mezhep çatışmaları, hak ihlalleri, laiklik ve başörtüsü çatışması, Ege ve Kıbrıs sorunu gibi tehditler nedeniyle çok ciddi güvenlik tedbirleri almak zorunluluğunu yaşamıştır. Ortadoğu'da yaşanan sorunlar nedeniyle Türkiye yine güvenlik konusunda temkinli olmak durumunda kalmıştır. "Türkiye taraf bulunduğu uluslararası sözleşmeler ve Batı ittifakına üye olmanın bir sonucu olarak, nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar geliştirmeyeceğini ve konuşlandırmayacağını taahhüt etmiş bir ülkedir. Ortadoğu'da nükleer silahlara veya silah üretim teknolojilerine sahip

ülkelerin bulunması AB için olduğu kadar Türkiye için de endişe vericidir" (Akçadağ, 2010:85).

Tüm dünya politikalarının yürütülmesinde önemli bir ayrıcalığa sahip olan Türkiye, bölgesel ve stratejik açıdan önemli bir güç unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. 21. Yüzyılın yükselen güçleri arasında yer alması hasebiyle de ülkemiz, bölgesel ve küresel bir güç olarak, var olan tehditlerin değerlendirilmesi ve önlenilmesi ciddiyle tutarlı ve akılcı adımlarla kendi konumunu sağlamlaştırmıştır. Türkiye için güvenlik açısından en önemli unsur, kendi vatandaşlarının huzuru, güveni ve refahıdır.

KAYNAKÇA

- Akçadağ, E. (2010), Yeni Güvenlik Tehditleri, Avrupa Birliği'nin Geleceğine İlişkin Sonuçları ve Türkiye Faktörü, Bilge Strateji. Cilt: 2, Sayı:2. 73-92.
- Aktaş, A. (2011), Güvenikleştirme Yaklaşımı ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Anlayışındaki Dönüşüm, Sosyal Bilimler, Cilt:1, Sayı:2. 7-47.
- Avcı, I. (2014), Türkiye'ye Yönelik Güvenlik Tehditleri ve Değişen Koşullar, Kasım 2014.
- Ergün, O. (2018), Siyasi Savaş ve "Güvenlik Açığı", Bitlis Eren Üniversitesi, Akademik İzdişüm Dergisi, Cilt:3 Sayı:4, 96-131.
- Kuloğlu, A. (2009), Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları ve ABD Politikalarının Güvenliğimize Etkileri, Stratejik Araştırmalar Dergisi. Cilt:1 Sayı:3. 51-77.

Birinci Dünya Savaşı ve Tarih Yazımı: Alman, Rus Ve Türk Perspektifine Dair Kısa Bir İnceleme

Mansur Bakır

Birinci Dünya Savaşı dünya tarihinin en önemli kırılma noktalarından biri olmasının yanı sıra kendisinden önceki ve sonraki tarih yazımını da büyük oranda etkilemiş bir vakıadır. Konu üzerine kaleme alınan ve savaş siyasi, sosyolojik, ekonomik ve diplomatik veçhelerden detaylıca inceleyen pek çok çalışma olmasına karşın mevcut genel literatürün pek çok noktada ayrıştığı gözlemlenebilir. Savaşın neden ve nasıl ortaya çıktığı ve hukuki boyutu çokça tartışılrsa da asıl önemli mesele

bu savaştan kimin sorumlu olduğu sorusudur. Gerek Antant bloğu gerekse de Merkez blok içerisinde yer alan ülkelerin tarihçileri savaşın varlığını mevcut dahili ve harici konjonktüre uygun şekilde ele alarak bir tarih yazımı gerçekleştirmişlerdir. Bu tarihçilerin çalışmaları kronolojik bir anlatım sunmaktan ziyade o güne değin yaşanan en büyük askeri kıyım olan Birinci Dünya Savaşı'nın sorumluluğunu ve akabinde yaşanan haksızlığı karşı tarafa yüklemeyi amaç edinmiştir.

Savaşın sorumluluğu meselesi salt 1918'den sonraya ait bir tartışma değildi, bizzat 1914-1918 yılları arasında konuya ilişkin yoğun bir propagandada mücadelesi vardı. Örneğin Alman Genelkurmay başkanı Eric Ludendorff'a göre ülkesi bir topyekûn savunma savaşı vererek kendi varlığını korumayı ve devam ettirmeyi amaçlıyordu. Aksi bir durumdaki bir savaş ise tamamen ahlaksızlığın ve açgözlülüğün neticesinde ortaya çıkardı. Antant bloğunun önde gelen ülkeleri de bu savaşa bir meşruiyet ararken benzer açıklamalar yapmışlardı. Birleşik Krallık başbakanı Lloyd George "savaşa son verecek savaş" ifadesine çokça atıfta bulunurken ABD lideri Woodrow Wilson'a göre Birinci Dünya Savaşı dünyayı demokrasi için daha güvenli hale getirmek üzere tiranlıklarla yapılan bir mücadele ve iyinin hakim olması için kötünün şiddet kullanımı ile yenilmesi manasına geliyordu. Elbette bu politik söylem mücadelesi sadece şahıslar nezdinde ilerlemiyordu. Çatışmanın en kızgın safhasında Alman yöneticileri pek çok yönden kırılan ve düzenlenen diplomatik yazışmaları "Beyaz Kitap" adıyla basmış ve ülkelerinin haklılığını duyurmaya çalışmışlardı. Almanların temel tezi ise çatışmanın Rus Çarlığı'nın provokatif eylemleri ve yayılmacılığı sebebiyle patlak ver-

diği üzerineydi. Ancak bu diplomatik atak yeteri kadar ikna edici olmadığı gibi diğer ülkelerin de benzer bir girişimde bulunmasını tetikledi. Antant bloğunda yer alan İngiltere "Mavi Kitap", Rusya "Turuncu Kitap", Fransa "Sarı Kitap" ve Belçika "Yeşil Kitap" adları altında diplomatik belgeleri yayınlarak savaşın suçlusu olarak Almanya'yı damgalamaya çalışmışlardı. Nitekim bu tartışma daha sonra Almanya'nın kendi içerisinde de uzun yıllar devam edecekti.

Savaştan yenik ayrılan Almanya ile Antant bloğu tarafından imzalanan Versailles Anlaşması yeni Weimar Cumhuriyeti'ne çok ağır şartlar sunarken aynı zamanda 231. Madde gibi bir "garabeti" de içermekteydi. Görüşmeler esnasında bu savaş kendilerinin başlatmadığı; Rusya, Sırbistan, İngiltere ve Fransa'nın da sorumlu olduğu hususunda Avrupa kamuoyunu ikna etmeye çalışan Alman idareciler yeniden diplomatik belgelere yönelmiş ancak benzer şekilde karşılık almışlardır. Nitekim tüm bu çabaların boşa gittiğini söylemek mümkündür, zira 231. Madde savaşın başlamasından dolayı Almanya'yı sorumlu tutmuştur. Uluslararası hukuk açısından ilk defa bir devlet savaş başlatmak suçlamasına maruz kalmış ve bunun neticesinde de ce-

zalandırılmıştır. Bundan sonraki tarih yazımında Alman akademisyenlerin ve entelektüellerin temel gayesi bu suçlamaları bertaraf etmeye çalışmak olacaktır. Buna binaen iki farklı yol denenmekteydi;

- 1) 231. Maddenin haksızlığını ortaya koymak ve savaşa dair Almanya'nın masumiyetini savunmak
- 2) Versailles Anlaşması'nın Almanya üzerindeki negatif etkilerini ortaya sürüp diğer ülkeleri itham etmek

Örneğin Bavyera asıllı bir diplomat olan Kont Max von Montgelas yapmış olduğu çalışmalarda Antant devletlerinin 1914'ten önce yaşanan krizleri kendi çıkarlarına göre yönlendirdiklerini diplomatik belgelerle kanıtlamaya çalışırken, Amerikalı tarihçi Harry Elmer Barnes Versaileles Anlaşması'nın savaş suçunu tek taraf yıkmasını eleştirip Antant devletlerini suçlar. Bir diğer isim olan Sidney Bradshaw Fay bu derece büyük bir savaşın çıkmasını Avrupa siyasal sisteminin içerdiği eksikliklere bağlar. Diğer tarafta İtalyan Luigi Albertini, Amerikalı Everly Schmitt ve İngiliz Alan John Percivale Taylor gibi isimler savaşın çıkmasını Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın uzlaşmaz politikalarına bağlamaktadır. Örneğin Albertini'ye göre Schlieffen Planı saldırı odaklı ve esneklik tanımayan yapısı

sebebiyle savaşın başlamasına büyük yük oranda sebep olmuştu. Taylor'a göre ise Almanya uluslararası sisteme bir türlü uyum sağlayamamış ve Avrupa sisteminin üzerine kurulmuş olduğu güç dengesini bozarak savaşa sebebiyet vermişti. Batı literatüründeki bu Alman karşıtlığı daha sonra İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkmasıyla daha da hararetlenmiş ve Nazilerin yenilgiye uğratılmasıyla Alman devleti ve toplumu dünyadaki stabil sistemi yıkan her iki büyük savaşın da ana sorumlusu olarak şeytanlaştırılmıştı. Bu dönem aynı zamanda Almanya'nın kendi içinde de bir bilgi ve tarih kavgasına dönüşecekti. Örneğin milliyetçi-muhafazakâr kimliğiyle bilinen ve daha eski jenerasyonu temsil eden Gerhard Ritter ülkesine yönelik bu akademik saldırıya karşı çıkmış; Nazilerin Prusya geleneğiyle alakası olmadığını ve İkinci Dünya Savaşı'nın Versailles şartları altında bunalan halkın Nazilerce kullanılmasından dolayı çıktığını iddia ederek bir manada Antant devletlerini suçlamıştır. Hakeza ona göre Schlieffen Planı da tamamen savunma amacıyla yapılmıştı ve yayılma amacı yoktu. Ritter'in bu çığlığının ne kadar etkili olduğunu hesaplamak zor olsa da kısa süre sonra bir başka Alman tarihçinin sunacağı iddialar gerek ülke içinde gerekse

ülke dışında büyük yankı uyandıracaktı. 1950'li yıllarda arşivlerde çalışan ve diplomatik yazışmaların büyük kısmını elden geçiren *Fritz Fischer* 1961'de yazmış olduğu *Griff nach der Weltmacht: Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914-1918* (Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Hedefleri) kitabında savaşın suçlusu olarak kendi ülkesini işaret etmekteydi. Ona göre Almanya'nın bir dünya gücü olma hedefi çerçevesinde kendi kontrolünde birleşik bir Avrupa ve birleşik bir Afrika alanı yaratmayı amaçlamış ve Franz Ferdinand suikastını bir fırsat olarak değerlendirerek Birinci Dünya Savaşını kasten başlatmıştı. Zira her geçen gün güçlenen büyük Alman sermayesi ve aristokrasisi yayılmayı istemiş ve ordu ile bürokrasiyi de buna uygun olarak yönlendirmişti. Hakeza Alman toplumu da muhafazakâr ve militarist bir dünya görüşüne sahipti ve bu fikir yapısı da Nazileri iktidara getirdi. Ayrıca Hitler'in hedefleri ile Bismarck'ın hedefleri de hemen hemen aynıydı ki bu durum da Almanya'yı her iki savaşın sorumlusu yapmaktaydı.

Fischer'in çalışması Alman akademisi açısından bir kırılma teşkil ediyordu. Zira o güne değin tamamen Almanya'nın suçsuz olduğunu savunan ve

savaşın başlamasını başta Rusya olmak üzere Antant ülkelerine yıkmaya çalışan yerli tarihçiler, tabiri caizse, içeriden gelen bu saldırıyla dumura uğramış ve ellerindeki kozu kaybetmişlerdi. Bu iddiaya karşı başta Alman Gerard Ritter ve Polonya asıllı Amerikalı Richard Pipes olmak üzere muhafazakâr kanadın ne denli sert bir tepki gösterdiğini tahmin etmek zor olmasa gerek. İhanetle suçlanan Fischer'in akademiden ihraç edilmesi ve hatta vatandaşlıktan çıkarılması gündeme gelmiş ancak Alman hükümeti konuyu soğumaya bırakmayı tercih etmişti. Diğer taraftan Batılı akademisyenler ve entelektüeller de Fischer'in çalışmasını yakından takip etmiş ancak bu olay bir nevi Batı içi hesaplaşma olarak görülmüştü. Zira dönemin şartlarına bakıldığında Batı Almanya ve Fransa öncülüğünde kurulacak bir Avrupa ittifakı için geçmiş çatışmaların unutturulması ve mevcut düşman olan SSCB'nin şeytanlaştırılması gerekliydi. Her halükârda Fischer'in çalışması daha sonraki tarih yazımını da etkilemiş ve özellikle Sovyet akademisyenler nezdinde bir nevi başucu kitabı haline gelmişti.

Bolşevik Devrimi'nin Rusya'da yarattığı etki elbette sadece siyasi arenayı ilgilendirmiyordu. Genel manada

akademi ve konumuza ilişkin olarak tarih yazımı da SSCB'nin mevcut küresel konjonktürdeki yerine göre tayin ediliyordu. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde Nazi karşıtı cephenin Batı ve Doğu blokları şeklinde keskin bir ayrıma uğraması 1914-1918 dönemine ilişkin de yeni bir mücadele başlatmıştı. Temel manada Lenin'in düşüncelerine bakacak olursak; ona göre Alman burjuvazisi Sırbistan'ı yağmalama arzusunun yanı sıra Franz Ferdinand suikastını dünyayı emperyalist bir savaşa sokmak suretiyle Alman çıkarlarını maksimize etme fırsatı olarak görmüştü. Aslında bu fikre baktığımız zaman Almanya'yı suçlayan klasik Batılı tarihçiler ve devlet adamlarıyla paralel bir iddiada bulunulduğu aşıkardır. Ancak süreci ilerletip Soğuk Savaş dönemindeki diğer anlatımlara bakacak olursak daha kesin çıkarımlara da rastlamak mümkündür. Örneğin 1960'lı yılların komünist partisindeki hâkim görüş şu şekildedir: Batılı burjuva tarihçileri savaşın başlangıcına ilişkin tahrifatta bulunmaktadır. Savaşın suçunu düşmanlarına yıkmakla birlikte kazayla başladığını savunurken, bazı devletlerin büyümesi ve insanlık tarihinin bir parçası olması sebebiyle savaş olgusunun kaçınılmaz olduğuna dair çelişkili bir fikri savunmaktadırlar.

Daha özele inecek olursak Sovyet tarihçiler A.S. Erusalimskii, K.B. Vinogradov ve V. Shevyrin Fischer'in Almanya'yı suçlayan çalışmasına büyük destek vermekteydiler. Erusalimski'ye göre Alman entelektüel gelenekleri tarihi olarak devletçilikle ve militarizmle bağlantılıydı. Vinogradov, Berlin'in başlıca sorumlu olduğunu belirtmiş, ancak Antant grubu içerisinde yer alan emperyal güçlerin de suçu olduğunu söylemiştir. Shevyrin ise Batı'daki tarihçileri ikiye ayırır; realistler, yani Fischer taraftarları ve muhafazakârlar, yani Richard Pipes gibiler. Ona göre Batılı muhafazakâr tarihçiler savaşın anlatısını üç çarpık tez üzerine kurmuşlardı. İddialar ise şu şekildeydi;

- 1) Emperyalizm ile savaş arasında bir bağ yoktu
- 2) Savaşın çıkmasında Rusya'nın başlıca sorumluluğu vardı
- 3) Doğu cephesi ikincil bir role sahipti ve Rus ordusunun etkisi zayıftı.

SSCB'nin yıkılması ve Rus milliyetçiliğinin yeniden başat faktör olmasıyla Batı-kapitalizm-emperyalizm arasında kurulan olağan bağlantının ve suçlamanın gözden düştüğü; Almanya karşıtı anlatımın yeniden yükselişe geçtiği görülebilir. Konu 2000'li yıllarda çeşitli çalışmalar yapan Rus tarihçileri çarlık rejiminin de bir An-

tant üyesi olduğunu hatırlamış gibi gözükmektedir. Viacheslav Shatsillo 2003'te yayınladığı resmî belgelerle Friz Fischer'i destekler minvalde iddialar sunmuştu. Ona göre Almanya Ferdinand'ın suikastını Antantı bölmek amacıyla Rusya'ya karşı önleyici savaş yürütmek için bir bahane olarak seçti. Bu esnada Avusturya'nın ise savaşın genişlemesine ilişkin herhangi bir arzusu yoktu. Oleg Airapetov Viyana'nın bu suikasti Sırbistan'a karşı savaş bahanesi olarak kullanmak istediğini belirtmekte Almanya'nın ise provokatif atımlar attığını söylemişti. Ona göre 1914 Temmuz'unun sonlarında Rusya'nın sorunu diplomatik yollarla çözmeye çalışması inkâr edilemeyecek bir gerçekliktir. Andrei Pavlov Rusya ve Fransa ara-

sında kurulan ittifaka odaklanmakta ve çarlık için Fransız desteğinin ne kadar önemli olduğunu belirtmektedir. O. lu. Danilov ise savaşın başlamasına ilişkin içeriden bir eleştiri sunduğu için dikkat çekmiştir. Rus çarının ve genelkurmayının Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu kışkırtıcı adımlar attıklarını ve ordu yetkililerinin çarı bölgesel seferberlik yerine genel seferberlik uygulaması yönünde ikna ettiklerini ortaya koymuştur.

Savaşın bir diğer mağlup tarafı olan Osmanlı cephesinde ise uluslararası hukuk bağlamında herhangi bir mesruiyet ve sorumluluk tartışmasına henüz rastlayabilmiş değiliz. İmparatorluğun çökmesi ve yeni ulus-dev-

letin, yani Türkiye'nin kuruluşunun akabinde en temel tartışma, devletin Birinci Dünya Savaşı'na yaklaşımı ve yenilgisine aitti. Söz gelimi dönemin muktedir gücü İTC'ye yakın isimlere göre devletin nötr kalması imkansızdı ve Almanya ile ittifak haricinde herhangi bir seçenek de mümkün değildi. Hakeza içerideki isyanlara ve "arkadan bıçaklamalara" rağmen Osmanlı ordusu tüm cephelerde kahramanca mücadele etmiş ancak Almanya'nın yenilgiye uğraması sebebiyle mağlup devletler arasında yer almıştı. İTC politikalarını eleştiren muhalif kesim ise bunun tam aksini düşünüyordu. Onlara göre imparatorluğun nötr kalması mümkündü. Fakat İTC liderleri devletin tüm bürokratik ve kurumsal yapısını bypass ederek ülkeyi savaşa sokmuşlardı. Alman baskısına boyun eğen yöneticiler Almanya'nın mücadele etmeye çalıştığı cepheleri hafifletmek için Kafkas ve Kanal cephelerini açarak on binlerce Türk askerinin ölümüne neden olmuştu. Diğer yanda Cemal Paşa'nın sert yönetimi ise Arap isyanını tetiklerken İTC'nin gerçekçi olmayan hayalleri devleti çöküşe götürmüştü. Tarih yazımı da tıpkı bu şekilde ilerliyordu. Örneğin Seçil Karal Akgün Osmanlı askerlerinin vatansever bir milli bilinçle savaştıklarını iddia etmektedir. Ancak dönemin en

önemli kaynaklarından biri olan Şevket Süreyya Aydemir'in "Suyu Arayan Adam" isimli kitabında ülkenin dört bir yanında toplanan askerlerin dini ve vatani kavramlara ne denli uzak olduklarını özellikle gözler önüne sererken aynı zamanda bu insanların kendi kimliklerini sadece içinden geldikleri küçük köyleri vasıtasıyla tanımlamalarından yakınmaktadır. Diğer tarafta tarihçi Mustafa Aksakal'a göre Balkan Savaşları'ndan sonra hiçbir ülke Osmanlı ile ittifak yapmak istememişti ve İTC liderleri için Almanya ile ittifak kurmaktan başka bir yol yoktu. Ancak 1914-1918 arasında çeşitli askeri ve idari görevlerde bulunan Falih Rifkî Atay ise özellikle Enver Paşa ile Talat Paşa'yı Alman ittifakı politikaları üzerinden eleştirmekte; başta Cemal Paşa ve Mustafa Kemal Paşa gibi isimler olmak üzere pek çok askerin ve siyasetçinin de bu durumdan şikayetçi olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki İstanbul'daki hükümetin kararlarına karşı çıkan herkesin nezdinde ikinci bir seçenek mümkündü, ancak bazı İTC liderlerin macera arayışı bunu tarumar etmişti. Netice itibarıyla Osmanlı ağır bir yenilgi almış fakat yeni ulus-devletin inşası için bu dönem kahramanlık anlatılarıyla dramatize edilerek yumuşatılmaya çalışılmıştı.

Birinci Dünya Savaşı modern devletler sisteminin o güne değin gördüğü en kanlı ve aynı zamanda sert mücadelemekle birlikte Avrupa ahengi denilen sistemin de ne kadar kırıl- gan olduğunu göstermişti. Alman, Rus ve Türk tarih yazıcılığı ise gerek iç gerekse dış politikanın şekillenme- sine bağlı olarak bu gerçekliği farklı algılamış ve yansıtmaya çalışmıştır. Savaşın nasıl başladığı, kimin sorum- lu olduğu ve ülke içi karar alma me- kanizmalarının nasıl işlediği konuları ise daha da ayrıntılı olarak çalışılmayı beklemektedir.

KAYNAKÇA

Gülboy, B. S. (2014). Tarihçilerin Savaşı: Birinci Dünya Savaşı'nın Kökenleri, Neden- leri ve Başlangıcı Üzerine Uluslararası Lite- ratürün Haklılık Mücadelesi. TYB Akademi, Yıl 4, Sayı 11, 51-68

Gülboy, B. S. (2018). Alman Düşünce- sinde Savaşın Meşruiyeti ve Birinci Dünya Savaşı'nın Haklılığı: Clausewitz, Ber- nhardi, Ludendorff ve Schmitt Üzerinden Düşünsel Bir Çizgi Çizmek. İçinde Felsefe Açısından Savaş ve Toplum Edit. M. Ertan Kardeş ve Özgüç Güven. İstanbul: Hiperya- yın.

Jenkins, J. (2013). Fritz Fischer's "Prog- ramme for Revolution": Implications for a Global History of Germany in the First Wor- ld War. Journal of Contemporary History, 48(2), 397-417.

Mombauer, A. (2013). The Fischer Controversy, Documents and the "Truth" About the Origins of the First World War. Journal of Contemporary History, 48(2), 290-314

Mulligan, W. (2016). The Historiograph- y of the Origins of the First World War, in: 1914-1918-online. International Encyc- lopedia of the First World War, ed. by Ute Daniel, Peter Gatrell, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer Keene, Alan Kramer, and Bill Nasson, Berlin: Freie Universität Berlin

Sanborn, J. (2013). Russian Historiog- raphy on the Origins of the First World War Since the Fischer Controversy. Journal of Contemporary History, 48(2), 350-362

Showalter, D. (2006). The Great War and Its Historiography. The Historian, 68(4), 713-721

Turan, Ö. (2014). Turkish Historiog- raphy of the First World War. Middle East Critique, 23(2), 241-257.

Kentsel Mekâna Yönelen Şiddet: Halep ve Kiev Örnekleri

İbrahim Eseroğlu

“Tüfek icat oldu mertlik bozuldu.”

Köroğlu

Ah bu savaşlar! Tarih boyunca savaş olmadan geçen gün ya-
hut yıl sayısı bilmem şu kadar
şeklinde istatistiklere konu
olan, insanların evvela yüre-
ğinde derin yaralar açan, kent-
leri yaşanılmaz hale getiren,
'kır'ı üretim faaliyetlerinden
mahrum bırakan, insanı kendi-
ne yabancılaştıran, en çok da
çocukları ve ardı sıra kadınları
etkileyen insan faaliyet(ler)i...

Böyle bir girişten sonra sizlere
savaşın anatomisini anlatmam
gerekir belki de metnin geliş-
me kısmı olması kabilinden.
Ancak biraz içimden geldiği

gibi, zihnimden geçtiği şekliyle
seslenmek istiyorum. Aksi
takdirde İskender'in orduların-
dan, Roma'nın karargâh kent-
lerinden, Ortaçağ kentinin
tahkim edilmiş surlarından,
Horasan Harcı'nın muhkem
bir duvar örmedeki kıymetli
niteliğinden, malzemenin su-
run tahkim edilmesindeki yeri
ve öneminden, Constantinop-
le'ün İstanbul oluşundan, Sun
Tzu'nun Savaş Sanatı'ndan,
Niccolo Machiavelli'nin yine
aynı isimdeki eserinden uzun
uzadıya bahsetmem gereke-
cektir.

Tarihsel sürece bakıldığında, 'artı ürün'e el koyma ile birlikte savaşların başladığını; artı ürünün bölüşümünün savaşların temel çıkış sebebi olduğu söylenebilir. Bu da bizi yerleşik hayata geçişle birlikte başlayan, Tarım Devrimi'ne kadar giden bir geçmişe götürür. Artı ürüne el koymak, nasıl bölüşüleceğine karar vermek, bu karar verme yetkisini kendinde bulmak ya da bunun meşruiyetinin sağlanması, sınıflar arasında adaletin tesisi ya da bölüşüme rıza gösterilmesinin mümkün kılınması hep kendi içinde birer sebep olarak değerlendirilebilir.

Modern döneme geçmeden önce tarih şeridi ilerletildiğinde antik kentler arası mücadeleye bakıldığında savaşların daha çok yağma temelli olduğu; yeniden ve yerinde üretime izin verecek şekilde bir boyunduruk altına almadan çok mevcut üretimle elde edilen birikimin galip gelenin eline geçtiği; bir tür ekonomik model olarak da tanımlanabilecek bir süreci işaret eder. Sparta'nın diğer kentler üzerindeki tasallutu, Troya'nın ele geçirilmesi bu minvalde değerlendirilebilir. Ne zaman ki Roma İmparatorluğu ortaya çıkmıştır o zaman bu yağma ekonomisi farklılaşmış, sürece yayılan bir el koymaya; artı ürün üretiminin devamlılığına olanak ta-

nımaya ve vergiye bağlamaya dönüşmüştür iş.

Roma garnizon kentleri kendisinden sonra yerleşilecek ve kent haline gelecek alanın ilk izlerini oluşturmuş, cardo documanis adı verilen bu yerleşim düzeninde kent kalıcı hale geldiği zaman birbirini dik kesen iki aks bulunacaktır. Roma sonrası Ortaçağ kentlerine baktığımızda tahkim edilmiş iç içe iki surun varlığı, daha güçlü bir savunma gereksinimi ile birlikte kentin doğal büyüme süreci ve sur dışında yer seçen ve makbul kabul edilmeyen tüccarların yahut kurdukları 'pazar'ın da kentin içine dâhil edilmesi gerekliliğinden doğacaktır. İleri savaş tekniklerinin geliştiği ilk aşamalarda barutun kullanımı, mancınığın geliştirilmesi ve güllenin vb. savaş sahnesine dâhil olması bu muhkem duvarların önemini ortadan kalkar hale getirecektir. Denizden gelecek tehlikeler düşünülmendiğinden -veya deniz kuvvetlerinin gelişmiş olmadığı dönemler içinde- nize açılan liman kentlerinde hisarlar, gözetleme kuleleri vb. yapılmış, suda -da- etki gösteren yeni silahlar ve/ya teknikler geliştirilmiştir.

Modern zamanlara doğru gelinip Yeni Çağ'a geçildiğinde kent içindeki muhalefeti susturmak ya da mutlak

otoritenin temsilcisi 'krala karşı gelinmesine yönelik hareketleri kontrol altına almak için genişletilen bulvarlar, toplanma hakkının mekândaki habercisi geniş meydanların denetim altında tutulmaya çalışıldığı görülür. Savaş olarak nitelenemese de bu durum şiddete yönelik -olası- girişimlerin denetlenmek istendiğine işaret eder. Baron Hausmann'ın Paris'te giriştiği mekânsal düzenlemelerin bu noktadaki önemli referanslardan biri olduğu düşünülebilir. Daha sonra istenilen sonucu veremese de; ilgili mekânsal düzenlemeler şiddetin kontrolünü sağlamayıp şiddet yanlılarının aynı bulvarları kullanarak başarıya ulaşmalarına yol açsa da; şiddete yönelik alınan ilk mekânsal tedbirlerden olduğu kolaylıkla ifade edilebilir.

Şiddet perspektifinden bakmaya devam edecek olursak kente ve çevreye karşı işlenen suçlara da burada yer vermek, modern çağın şiddet sorunsal(lar)ına da değinmek gerekirse de şimdilik konunun daha fazla dağılmaması için bu kadarını/sadece başlık olarak zikretmekle yetinmiş olalım. Yoksa yürütülen tartışma *grafiti* (duvar yazısı, yazılama) uygulamalarının kente/yapılı çevreye karşı işlenen bir suç mu ya da bir sanatsal ürün/çalışma mı olduğunu Çevre

Psikolojisi bağlamında değerlendirmeye kadar derinlik kazanacaktır.

Sermayenin mekân üzerindeki tahakkümü üzerinden -ya da genel olarak, tercihte bulunulan politik ideolojinin mekândaki tezahürü- konuya eğilince, insanları içinde kendisini boşlukta yüzüyormuşçasına yalnız ve çaresiz hissettiren devasa meydanlar, heykeller, imaj öğeleri, rejimi vurgulayan noktasal simge yapılar, belirli aralıklarla yanıp söndüğü için sürekli zihne impuls gönderen ışıklı tabelalar, kocaman elektronik *billboardlar* ve mekânı insan ölçeğinden çıkaran gökyüzünü delmeye matuf gökdenler, silueti bozan yapılaşmalar da -daha çok psikolojik- şiddetin içinde kabul edilebilir.

Savaş üzerinden konuyu ele almaya yeniden dönersek, önceden; örneğin bir Ortaçağ Kenti'nde; 'kır'ın daha korunmaktan uzak, eğer bir meydan savaşına konu olmuyorsa üretim alanlarının tahrip edilmesi ya da hasatın talan edilmesiyle sınırlı bir savaş tecrübesinin olduğunu, surlarla çevrili kentin daha çok saldırıya maruz kaldığını söylemek yanlış olmaz. Çünkü sur içi artı ürünün kontrol edildiği yer olmakla birlikte aynı zamanda hem insanların mukim olduğu -barındığı-, işliğin bulunduğu (Roma'daki

domuslar vb.) yerdir. Hem de -eğer antik kent mirasına haizse- akropolün yahut dini merkezin de yer aldığı; hem dünya hem de ahiretin -çoğu zaman bir elden veya birbirini üzerinde tahakküm kurarak- denetim altında tutulduğu; mekânsal düzlemdir. Dolayısıyla sur içini ele geçirmek hem mekânı fiziksel olarak kontrol altına almak hem de egemen olunmak istenen kitlenin her iki dünyasını yeniden inşa etmek, belirlemek anlamına gelecektir. Oysa kır yalnızca üretime konudur bu devirde.

Şeridimizi filmmiş gibi hızla sarıp günümüze getirdiğimizde zamanı,

artık modern harp teknolojilerinin konu olduğu günümüz savaşlarında sihalardan, termal kameralardan ve hassasiyeti güçlendirilmiş konum belirleyicilerden, uçak gemilerinden, denizaltılardan, İkinci Cihan Harbi'nin sonunu getiren Hiroşima ve Nagazaki'de uygulanma fırsatı bulan atom bombalarından bahsetmek gerekecektir. Bu gelişmeler gerilla savaşı vb. küçük grupların ya da mücehhez olma açısından daha az güçlendirilmiş yapıların -Vietnam örneğinde olduğu gibi- başarıya ulaşmasını daha da zorlaştıran gelişmelerdir. Asimetri artmış, nükleer başlıklardan, envaiçeşit füzelerden

ve bunlara karşı geliştirilen hava savunma sistemlerinden, çok uluslu ya da ulus ötesi savaş uçağı vb. teçhizat geliştirme faaliyetlerinden, Uranyum zenginleştirilmesi ve bu süreçlerinin yarattığı uluslararası krizlerden, supranational birlikteliklerden ve kurulan yapmacık ya da kayırmacı, karşılıklı alan daraltmaya dönük ittifaklardan bahsetmek gerekecektir.

Başlığa doğru yavaş yavaş gelecek olur, şeridimizi çok yakın zamana kadar sarıp zoom in yaparsak 11 yılı aşkın süredir devam eden bir iç savaş ve saltanata dönüşen bir parti rejiminin -Baas- kendi insanlarına dış güçlerden de destek alarak namlularını

yönelttiği bir kentkırımdan (urbicide) bahsetmek gerekecektir. Tasallut altına alınan başkent Şam ve kuzeyde Halep ve kırsalı ile Humus ve Haseke gibi orta ölçekli kentsel alanlar ile Kamışlı, Deyr ez-Zur gibi kırsal karakteri ağır basan kentler/kasabalar düşünüldüğünde bütün yapıları çevrenin tarumar olduğunu, karakteristik bütün dokusunun yerle bir edildiğini görmekteyiz. Konut alanlarından sanayi tesislerine kadar hiçbir ayırım gözetilmeksizin bütün bir yerleşmenin -moda olan tabirle- halı bombardımanına maruz kalmışçasına yaşanılmaz hale getirildiğini müşahade edebiliriz.

Tarihsel süreç boyunca bu coğrafyada yaşamış medeniyetlerin, dinlerin, inançların, kültürlerin, İslam fetihleri sonrası farklılaşarak gelişen kentsel alanların bulunduğu, Eyyubilerden, Tolunoğulları'na, İhşidlerden Memlûklülere, Devlet-i li Osman'dan günümüz Suriye'sine çeşitli hanedanların ya da toplumların egemenlik kurduğu bu toprak parçasında birikimsel bir biçimde üzerine konarak şekillenen mirastan bahsetmek mümkündür. Her bir köşesi; dar sokaklarından, kenarında bulunduğu sokaklara gölge düşüren çıkmalara, yüksektaş duvarlardan, abbaralara, el oyması süslemelere sahip -dayanıklı malzemeden- kamusal yapılardan, saat kulesi, tren istasyonu vb. kentsel imgelere, ileri gelenlerin ikamet ettikleri konaklardan, zanaat erbabının daha hala -el işçiliğiyle, kitlesel olmayan- üretimini de sürdürdüğü çarşı-lara, hamamlardan çeşmelere, dini tesislerden, konut planlarıyla özgünlük taşıyan sivil mimarlık örneklerine kadar; tarih kokan bir Halep'ten artık bahsedemiyoruz. Eski kentin nitelikli yapısı bir çırpıda yok olmuş durumda artık. "*Halep oradaysa arşın burada!*" gibi bir deyimde mülhem/esin kaynağı olan bir kent haritadan silindi.

Vizörümüzü Suriye'den Ukrayna'ya çevirdiğimizde belirli açılardan ben-

zer belirli açılardansa farklılaşan bir manzara ile karşılaşırız. Sovyet döneminin nükleer araştırma mirasını devralan Ukrayna'da yoğun bir sığınak varlığından bahsetmek mümkündür. Yine -savaşa konu bir mekân olarak değerlendirilebilecek- metro istasyonlarının varlığı insanlar için birer sığınak işlevi taşımaktadır. Savaş, hemen hemen bütün ülke sathına yayılan Suriye ile mukayese edildiğinde daha dar kapsamdadır ve bu yazının kaleme alındığı tarih itibariyle 89. gününü yaşamaktadır. Sivil kayıplar her ne kadar sayısal veri olarak kabul edilemeyecek olup her bir 'can'ın kaybı ayrı ayrı değerliyse de sayıca çok çok daha azdır. Kentsel mekân olarak bakıldığında Rusya'nın teritorial olarak hak iddia ettiği Donbask Bölgesi'ndeki kentlerde -Rus kökenli nüfusun fazlalığı da dikkate alınacak olursa- (Luhansk, Donetsk, Mariupol, Kramatorsk vb.) yıkımın daha az olduğu, işgalin daha çok ve nispeten daha kolay başarıya ulaşmış olduğu görülmektedir. Oysa Kiev'de, kuzeydeki diğer irili ufaklı kasabalarda, Lviv'de, ülkenin 2. Büyük kenti olarak kabul gören Kharkiv'de yıkım daha fazladır. Bu noktada her iki savaş bölgesinde de (Suriye ve Ukrayna) caydırıcı silahlı unsurun Rus birlikleri ve/ya hava kuvvetleri olduğunu görmek hem ironik hem de manidardır. Rus-

ya'nın -Donbask dışındaki bölgelerde- daha yıkıcı bir saldırı gerçekleştirmekte oluşu ve bu büyük kentsel yıkım ile Doğu Avrupa'ya yönelen mülteci akınının daha çok bu bölgelerden çıkışı birbiriyle örtüşen verilerdir. Sonrasında kendi toprağı olarak değerlendireceğini düşündüğü topraklarda mekanı yeniden üretme maliyetlerine katlanmak istememesi ve olabildiğince az hasar vererek ele geçirmek istediğı anlaşıyor. Bu, Rus birliklerinin bir gün Kars'a geri dön(ül)eceğini düşünerek -ki Bolşevik Devrim'in etkisi de yadsınamaz- kente zarar vermeden çekilmesiyle eş değer tutulabilir. Kamusal yapılara zarar verilse, kentin konut alanlarıyla birlikte önemli yapıları hedef alınsa da, her şeye rağmen ibadethanelere zarar verilmeyişi, Ruslar gibi öteden beri özerk bir Ortodoks kiliseye sahip olmak isteyen Ukrayna'nın fetihten sonra Rus Kilisesi'ne bağlanmak istenişinin ve ortak kutsallara yönelik bir hassasiyet güdüldüğünün işareti olabilir. Oysa mezhep savaşları sürecinde Batı Avrupa'da böyle bir hassasiyetin varlığından bahsetmek bile mümkün değildi. Burada aynı mezhepten olma ve teritoryal olarak kontrol etmenin yanı sıra dini otorite üzerinden de bir kontrol çabası içerisine girildiğı söylenebilir. Oysa Esed'in Dimeşk'teki Emevi Camii'ni bombalamaktan imtina etmeyişi, Halep'in ne kadar dini kimliğe dair

yapısı varsa yerle bir etmekten geri durmayışı bu noktada bir çelişki gibi durmaktadır. Ancak, mevcut Suriye yönetiminin top yekûn bir imha çabası içerisinde olduğu, elindeki kendisini -mutlak- yozlaştıran mutlak gücü kaybetmemek adına her şeyi yapabilme pervasızlığı içerisinde olduğu, destek aldığı Rus hava gücünün de -üstelik- terörist etiketiyle yaftalanan rejim karşıtlarını yok etmek için kentin kimliğini hiçe say(a-bil)diği ifade olunabilir. Oysa Halep'in ya da Damascus'un (Dimeşk) kimliğini belirleyen kentsel imgelerin yok edilmesi Bosna Savaşı'nda Mostar'ın yıkılması ile eşdeğer bir kentkırımdır. Zihinlerdeki karşılığı -nasıl ki psikolojik harp taktiklerinde de yeri olduğu savunulabilecek- karşı tarafın direncini kırma ve bir şok etkisi yaratması açısından eşdeğerdir. Bu El-Halil'deki Hz. İbrahim Camii'nin peyderpey işgal edilerek bütünüyle sinagoga çevrilmesi, Şabat'ta veya diğer hamursuz vb. kutsal kabul edilen günlerde Musevilerin Mescid-i Aksa'ya kabul edilmesiyle de eş kategoridedir. Yine, Taliban'ın Budist tapınaklarına zarar vermesi de paralel bir okumaya tabi tutulabilir.

Mekândan bağımsızmış gibi düşünülebilecek bu tür psikolojik etmenlerin yahut tesirlerin, zihinde tamamlanacak bir 3. boyutla dolayısıyla kentsel mekanla doğrudan bir

ilişkisi olduğu açıktır. Medeniyetin birikiminin kentler olduğu; etimolojik olarak kelimenin kendisinin de 'medine'den türediği göz önünde bulundurulacak olursa; savaşların medeniyetle hep bir sorunu olduğu, bunun için de kentleri şu veya bu şekilde hedef seçtiği, her ne kadar modern dönemde savaş teknikleri farklılaşsa da, caydırıcı olma kapasitesinin artışıyla birlikte fiziksel temastan -en azından Avrupa adına- 1945'ten bu yana kaçınılsa da savaşın kentle işi hiç bir zaman bitmeyecektir. Medine Site Devleti nasıl Hendek Muharebesi'ne maruz kalmış, nasıl ki -özellikle Doğu'daki Alman kentleri daha fazla olmak üzere- Hitler'in Almanya'sı bir baştan bir başa müttefik kuvvetlerin bombardımanına uğramış ve büyük altyapı(Marksist anlamda) yatırımları gerektirecek denli yeniden inşası süreci yaşamış, Dresden gibi kentlerin -en azından bir kısmı- yeniden inşa edilmiş ve bugüne taşınmışsa gerek Suriye kentleri gerekse de Ukrayna kentleri de kentsel dönüşümden tutun, kanalizasyon, içme suyu, yol vb. büyük ölçekli kentsel altyapı yatırımlarına ihtiyaç duyacaktır. İdlib kırsalının devasa bir mülteci kentine dönüşmesinde olduğu gibi barınma sorununa çözüm üretecek konut yatırımlarına, savaş sırasında Rus birliklerinin geçişini engellemek

için bin bir ekonomik güçlkle inşa edildiği halde bir çırpıda atılan köprü ve tren raylarının yeniden inşasına ihtiyaç duyacaktır. Savaşın 88. gününde Ukrayna'daki operalardan birinin temsillerine yeniden dönmesi sevdirici olsa da Polonya, Moldova, Romanya ve daha çok Doğu Avrupa ülkelerine yönelen mülteci akınının ülkemizin bunca senedir yaşadığı sorunlarla Avrupa kentlerini gerçek anlamda daha yeni imtihana çektiği söylenebilir. II. Cihan Harbi'nde yaşadığı büyük yıkım ve insan kaybının ardından AKÇT ile başlayan birlik inşası süreci bakalım AB'nin Ukrayna'yı birliğe alma rüşveti ve NATO'nun Rusya'yı kuşatacak denli genişleme adımı sonrası savaş ya da savaşlar nereye evrilecek. Rusya'nın daha önce 1980'lerde Afganistan'da sonrasında ABD'nin önce yine Afganistan ardından Irak'ta yaşadığı gibi Suriye ve Ukrayna da "filler" için bir 'kentler bataklığına' mı dönüşecek?

Kentsel Dönüş(tür)üm ve Savaş: Kentsel Mekânın Savaş Sonrası Yeniden İnşası / Savaşa Maruz Kalan Günümüz Kentleri Üzerine Mülahazalar

Jahida Ziyadeh

Kentsel dönüş(tür)üm kavramı kentsel dönüşüm kavramından farklı olarak edilgen olmayıp tarafların karşılıklı etkileşimine vurgu yapan ve etkileyen/süreci gerçekleştiren ve etkilenen/sürece maruz kalan açısından 'etkin' bir sürece işaret etmesi açısından ayrışır. Savaş ve kentsel dönüşüm birlikte ele alındığında tarih sayfaları bizi II. Dünya Savaşı'nın sonlarına götürür. Özellikle hava bombardı-

manları sonucu tamamen yok olma tehlikesi yaşayan Alman kentlerinin savaş sonrası ayağa kaldırılması bu manada değerlendirilebilir. Pek çok Alman kenti bu süreçte yerle bir olmuş Dresden örneğinde olduğu gibi kiminin bir kısmı aslına uygun yenileme denebilecek bir urban *reconstructiona* uğramış kimileri ise bütüncül bir planlamayla ele alınarak 'yeni-den' inşa edilmiştir.

Kentsel dönüş(tür)üm yalnızca bir *reconstruction* değil aynı zamanda köhneme ve çöküntü bölgelerinin slum *clearence* yoluyla temizlenmesinden ve kadastral altlığın baştan, bir parça olarak bütüncü ele alınıp yeterli miktarda donatı alanları alanı ayırarak planlanması ve yapılaşması olduğu gibi yalnızca cephe sağlıklılaştırması da olabilir. Yine kültür ve tabiat varlıklarının korunarak yaşatılması için yapı veya mahalleye varan ölçekte bir *urban conservation* uygulaması olabileceği gibi ekonomik mekânı canlandırmaya dönük bir *urban revitalization* şeklinde de karşımıza çıkabilir. Burada vurgulamak istenilen husus kentsel dönüş(tür)üm uygulamalarının alt başlıklarını tek tek tanımlayarak bir dönüşüm anlatısı geliştirmek değil, farklı adlandırmalarla mekâna yönelik müdahalelerin farklılaşıp istenen amaç doğrultusunda yapıyı çevreye biçim verildiğidir. Kentsel yenileme, kentsel rönesans, yenileme veya canlandırma gibi adlandırmalar da alan süreçlerle mekâna yönelik farklı amaçlar güden ve birbirinden ayrılan sonuçlar elde etmek isteyen uygulamalar eliyle yapıyı çevrenin dönüşmesi sadece savaş sonrası dönemlere de matuf değildir.

Günümüzde savaşa maruz kalan Suriye ve bir dış müdahale yaşayan; bir

parçası iltihak tehdidi altında olan Ukrayna kentlerine baktığımızda -her ne kadar savaş süreci sonlanmamışsa- da tıpkı II. Dünya Savaşı sonrasındaki Alman kentlerinin yaşadığı dönüş(tür)üm uygulamalarına başvurulması gerekeceği açıktır. Eski Halep yeniden bir örnek inşa edilmese de kamusal yapıların ya da kent kimliğinde belirleyici bir karakteristiğe sahip imaj öğelerinin (Kevin Lynch, Kent İmgesi) yenilenmesi, tahrip durumuna göre canlandırılması, yeniden inşası, yenilenmesi, mevcut haliyle korunarak gelecek kuşaklara savaşın ne menem bir şey olduğunu hatırlatacak denli aktarılması söz konusu olacaktır.

Her ne kadar yıkım oranı daha az olsa da Kharkiv gibi, Lviv ya da Kyiv(Kiev) gibi güçlü mimari estetik değeri haiz yapıların, sanat eseri değeri de taşıyan kent imgelerinin, eski kentin yer aldığı konut dokularının ve bu dokuda yer alan sivil mimarlık örneklerinin tıpkı Suriye kentlerinde -özellikle Şam ve Halep- olması bekleneneği gibi bura(lar)da da kentsel dönüş(tür)üm süreçlerine muhatap olması söz konusudur.

Sadece yapıyı çevrenin değil yollar-dan, iletişim altyapısına, temiz içme suyu hatlarından, kanalizasyon ağla-

rına kadar bütün bir kentsel altyapının yenilenmesi yaşanabilir bir kent için öncelikle altyapı sorunlarının çözülmesi gerekecektir. Gerekliği noktada niteliksiz yapı stoğu slum *clearencea* tabi tutulup kentin yaşanabilirliğini artıracak donatı alanlarının eklenmesi gerekecektir.

Bütün bunların yapılmasını sağlayacak olan bugün Türkiye’de bulunan 5 milyona yakın Suriyeli, özellikle Polonya başta olmak üzere Doğu Avrupa ülkelerine iltica eden 2 milyona yakın Ukraynalı mültecinin yurtlarına dönmesidir. Almanya’nın derin yıkıma uğradığı II. Dünya Savaşı sonrasında duyduğu Türk ve/ya yabancı işgücünü bu sıraladığım iki ülke ancak kendi öz kaynaklarından devşirebilir. Bu yüzden özellikle Türkiye’de eğitim gören Suriyeli mülteci gençlerin yeniden inşa sürecinde ülkelerine

dönerek mimar, restoratör (mimar), şehir plancısı, arkeolog, antropolog, sanat tarihçisi vb. olarak çalışmaları oldukça önemli bir işgücü potansiyeli ve öz kaynak niteliği/değeri taşımaktadır.

Suriye’ye kıyasla daha az yıkımın olduğu söylenebilecek Ukrayna örneğine bakıldığında; her ne kadar Ruslar müttefik devletlere bu cephede diz çöktürmek ya da “çıkarlarını korumak” adı altında bir işgal girişimi içinde bulunsalar da; savaş sonrasında ‘fethettikleri’ yerlerin kendilerine kalacak olması beklentisi yıkımın daha az olmasını beraberinde getirmiştir denebilir. Yıkımı az olsa da mimari değeri paha biçilemez, estetik değeri yüksek, kent silüetini belirleyen önemli yapıların zarar görecektir olması yüksek nitelikli işgücünün savaş sonrası yeniden inşa sürecinde

etkili rol oynamasını gerektirecektir. Bu da restoratörlerin, mimarların, sanat tarihçilerinin önemli vazifeler yükleneceği anlamına gelir.

Savaş sürecini kentsel mekânı yeniden düzenlemek için gereken -Tanrı'nın gönderdiği bir el- deprem vb. gibi bir doğal afetmişçesine görmek de -biraz acımasız olsa da- mümkündür. Çarpık kentleşme, düzensiz yapılaşma, gecekondulaşma vb. olumsuz kentleşme koşulları ile süreçlerinin ortadan kaldırılması için kendiliğinden gerçekleşmiş gibi görülebilirse eğer, bu durum mekânın yeniden inşası için bir fırsata da dönüşebilir. Mülkiyet sorunu çözüle(bile)cek olursa ya da büyük ölçekli bir kamulaştırmaya gidilebilirse kentsel donatı alanlarını daha gelişmiş yaşanabilir kentler seviyesine çıkarmak -yapılı çevreye kıyasla- nispeten daha mümkün ve kolay olacaktır. Bir *created city* yaratmak için savaş sonrası süreçlerin; ister yapılı çevrede yaşanan bir yıkımın üzerine yapılsın(-Hamburg, Köln vb.) isterse Ankara, Washington D.C. örneklerinde olduğu gibi bütüncül bir planla farklı bir alanda oluşturulsun; gerçek bir olanak sağladığı göz ardı edilmemelidir.

Sorunsuz ve yaşanabilir kentler ortaya koymak için deprem, sel, heyelan

gibi tahrip gücü yüksek doğal afetler yaşanması, savaş gibi istenmeyen durumların ortaya çıkması istenmese de 20. yüzyılın başında etkili olan "mekânı değiştir toplum değişsin" anlayışı doğrultusunda savaş sonrası süreçler toplumun da değişimi için birer manivela olarak görülebilir. Bu noktada Milli Mücadele sonrası Ankara'nın, Bolşevik Devrimi sonrası Moskova'nın başkent olma ve inşası süreçlerine bakılması yalnızca yıkım gören yapılı çevrede değil 'sıfırdan' inşa edilen kentler üzerinde de savaşın doğrudan olmasa da dolaylı bir etkisinin olduğunu bize gösterecektir.

What happens in the background of **WAR?**

Asif Saleheen

What is WAR

Armed confrontation, whether between nations, governments, society, or paramilitary organizations like mercenary forces, insurgents, or militias, is what we mean by the term “war.” In general, it is defined by regular or irregular armed troops and is marked by violence, aggressiveness, damage, and death. Weaponry refers to the behaviors and features common to all forms of battle and all conflicts. In a to-

tal war, military targets are not the only ones targeted, and civilians and other non-combatants might also suffer and die as a consequence.

According to some academics in war studies, war is a universal and ancestral component of human nature. In contrast, others claim that it is a product of particular socio-cultural, economic, or ecological conditions.

History of WAR

Approximately twenty-seven thousands years ago, a fight between Sumerian and Elamite armies was thought to have started in Mesopotamia, according to historical accounts. The Sumerians beat the Elamites, led by King Enembaragesi of Kish, in a battle that lasted many days. Even though we do not know what caused this war, some historians believe it resulted from groups becoming more competitive for limited resources as agriculture began to substitute traditional ways of sustenance such as hunting and gathering.

The Summer-Elamite Conflict was most likely merely the beginning of a near-constant series of warfare that would take place in the region after that. As the weapons and strategies of action have been more perfected throughout history, war has become simpler and easier to participate in. Given the long history of violence on our planet, there is nothing to get shocked that failed to find a solution to avoid it in the modern era, but its high time, that we should concern.

In Jebel Sahaba, a Mesolithic cemetery that dates back fourteen thousand years has been found to represent the earliest known evidence

of ancient warfare. An estimated 45 percent of the bones recovered there had signs of violent death. Military conflict has raged throughout the globe since the dawn of civilization around five thousand years ago. When gunpowder was invented, it ushered in modern combat and a dramatic increase in technological growth. According to Conway W. Henderson, it is estimated that 14,500 battles occurred between 3500 BC and the late twentieth century, causing 3.5 billion deaths and just 300 years of peace. When we consider the 100 deadliest acts of mass violence between 480 BC and 2002 A.D. (wars and other artificial disasters with at least 300,000 and up to 66 million victims) claimed approximately 455 million human lives in total between 480 BC and 2002 A.D., the lower figure may still be on the high side. Roughly 15.1 percent of all deaths and 400 million lives were attributed to primitive warfare. It is estimated that between 3500 BC and the late twentieth century, more than one billion six hundred forty million people were murdered by war (including fatalities from starvation and illness-induced by conflict) throughout the history and pre-history of humanity. On the other hand, an estimated one billion six hundred

forty million individuals died from infectious diseases during the twentieth century.

Who or what is the underlying cause of WAR?

There is seldom a single, clear-cut culprit when it comes to conflict and, finally, war. The conflict has numerous causes, many of which are intertwined and interdependent. Many theories have been put up over the years as to why WARs started, and some of the world's greatest philosophers have contributed their insights.

A high-level overview of the eight most significant causes of conflict will be presented here. The following list does not pretend to be comprehensive, but it attempts to identify the most common causes of war in the world today.

There are mainly eight reasons for war. Which are:

- *Economic reason* (**Anglo-Indian Wars (1766-1849), Finnish-Soviet War or "The Winter War" (1939-1940)**)
- *Territorial reasons* (**Mexican-American War (1846-1848), Serbo-Bulgarian War (1885-1886), Arab-Israeli War or "Six-Day War" (1967-1988)**)
- *Religious reason* **The Crusades (1095-1291), Thirty Years' War (1618-1648), Lebanese Civil War (1975-**

1990), Yugoslav Wars (1991-1995), Second Sudanese Civil War (1983-2005)

- *Revenge* **World War II (1939-1945), War on Terror (2003- Present)**

- *Nationalism* **Chichimeca War (1550-1590) World War I (1914-1918)**

- *Civil War* **American Civil War (1861-1865), Russian Civil War (1917-1923), Spanish Civil War (1936-1939), Korean War (1950-1953)**

- *Revolutionary War*, **Portuguese Restoration War (1640-1668), American Revolution (1775-1783), French Revolution (1789-1799), Haitian Revolution (1791-1804)**

- *Defensive War* **Iraqi Conflict (2003-Present) Syrian conflict (2011-Present)**

The writer can extend his ideas for this write-up by lighting up a broad idea about the abovementioned war. In the following paragraphs the writer would like to bring out the natural consequences that are taking place when a war is ongoing in the background.

In the present modern era, WAR is all about making money in different ways. After the WW2 era, different countries have implemented different techniques and engineered the wars only for their own profit. Policy makers have played a crucial role here.

Congressional investments in military contractors may provide more

severe conflicts of interest than investments in other businesses since the companies depend substantially on defense expenditures that Congress approves for their income.

As an example, we can talk about Lockheed Martin. Lockheed Martin's \$51 billion in revenue in 2018 comes primarily from sales to the federal government. They are referred to as "pure plays" since they mostly sell their goods to the government via appropriations passed by the House and Senate. (1)

An ethics expert at the Project on Government Oversight has told Sludge that "any investments connected to their legislative obligations should be withdrawn and any real or prospective conflicts of interest and ethical issues should be avoided," he said.

Nearly a third of the Appropriations Committee's Military Subcommittee members hold stock in the nation's primary defense companies. Each year's annual Defense budget bill includes a section titled "Procurement," which distributes funds for the Defense Government and defines what weapons systems and other commodities the department may buy from private companies.

F-35 Joint Strike Fighter aircraft and replacement components from Lo-

ckheed Martin were included in the 2020 Defense spending bill approved by the subcommittee. Lockheed Martin stockholder Sen. Roy Blunt (R-Mo.) is a subcommittee member. It also suggested \$1.1 billion for six Boeing P-8A Poseidon aircraft, a maritime patrol, and a reconnaissance jet. A combined \$750,000 worth of Boeing stock is owned by Dianne Feinstein (D-Calif.), Susan Collins (R-Maine), and Jerry Moran (R-Kansas). (2)

Fifty-one members of Congress and their spouses own between \$2.3 and \$5.8 million worth of stocks in companies among the top 30 defense contractors in the world. Members of Congress generally report the values of their investments in ranges, so it is not possible to know precisely how much their stocks are worth. (3)

With a wide margin, American corporations account for over 60 percent of the world's 100 biggest defense contractors' total weapons sales. In Afghanistan and Iraq, military contractors received over \$5 trillion, all of the nearly \$5 trillion spent on the wars. In Afghanistan, military contractors outnumbered troops three to one.

Academi (previously Blackwater), Lockheed Martin, DynCorp, Black & Veatch, and energy businesses like ExxonMobil, which supplied the army with gasoline, are just a few of

the many companies that have significantly benefited from Washington's lucrative contracts. (3)

As of the fourth fiscal quarter of 2020, the U.S. Department of Defense announced that over 27,000 contractors were supplying services in Afghanistan, Iraq, and Syria, the three major theaters where the contractor economy is most dominant.

Wherever there was a war, a vast NGO-centric business developed. It can be seen that an international service organization is conducting an operation on the donation of the company, which is killing a child with the weapon made by the company. As an example, we can say what NGOs did during the Afghan insurgency. About 150 local and international non-governmental organizati-

ons (NGOs) were banned for flouting reporting procedures. The Afghan government has ordered all NGOs to stop renting luxury homes, buying fancy cars, and paying foreign staff high salaries. The government of President Hamid Karzai is ranked the third most corrupt state in the world by Transparency International. The Afghan government has dissolved 149 NGOs, including four international ones, for failing to submit six-monthly reports to the government. Over 1,400 NGOs, up to 300 foreign, are registered with the Ministry, but no one knows how many are active.

WAR keeps the United Nations busy all day and night during wartime. It can at least show other people that they are busy doing something. The United Nations (U.N.) was founded in

1945 as an international umbrella organization with the primary goal of preventing conflict and sustaining peace. Throughout its existence, the U.N. has failed many times throughout the globe due to the veto power of five nations. Some of the most devastating evidence of the U.N.'s inefficiency is shown below. UNOSOM, the U.N. peacekeeping force established in December 1992 to help people stuck in civil conflict and starvation, has failed due to a lack of communication and frequent assaults on U.N. troops. Rwandan Hutus massacred 800,000 Tutsis and raped approximately 250,000 women in under three months while U.N. forces either abandoned or just observed the atrocities.

Serbs massacred 8,000 Muslim men and boys in Srebrenica, the largest mass murder in Europe. In 2009 and 2010, the International Criminal Court issued arrest warrants for Sudanese President Omar Hassan al Bashir on war crimes and genocide allegations. After four years, the U.N. agreed to deploy 26,000 soldiers to Darfur. More than one million Iraqis have perished in the fighting since the US-led invasion in 2003. Syrian refugees accounted for over one-third of the worldwide refugee population as of late December.

South Sudan's civil war has displaced 1.8 million and caused 2.5 million to leave. Nearly 5 million Sudanians are facing food insecurity. With a war-torn nation behind a blockade, the U.N. has failed to provide humanitarian assistance.

So, what exactly did the U.N. do there for the abovementioned incidents? Except for organizing some meetings in the UNHQ? Nothing.

It is feasible to divide a nation in which a war is taking place into three or four parts by forming small alliances inside the country in which the fight is taking place. Divide and conquer is the motto here. In that country, there is an opportunity to explore the art, literary, and scientific traditions developed through time.

Britain's museums have a sobering legacy from the eighteenth century when British forces pillaged cultural heritage and leveled entire cities in the name of national conquest. When Ethiopian Emperor Tewodros II was overthrown in 1868, British soldiers seized treasures such as the Magdala Treasures from his palace, which are currently held in various museums and libraries.

Museum directors in the United Kingdom once feared that their collections and the buildings erected

to house them would be looted and destroyed. The thought-provoking three-part exhibition 'Culture under Attack' at the Imperial War Museum in London (which runs until 5 January 2020) reminds us. To honor the museum's original mission of preserving First World War memorabilia, this show begins with a look at the events of that conflict. Starting with the paintings that the IWM evacuated when World War II broke out (in 'Art in Exile'), it narrates the tale of culture targeting throughout contemporary times, beginning and ending with the burnt book pieces recovered in Kosovo (in 'What Remains'). (The third part of this series focuses on the numerous uses of music.)

The threat of a full-scale Nazi invasion of the British Isles prompted museum curators across the United Kingdom to rush to secure their most prized possessions in 1939, as German troops invaded Poland. They hoped to protect them from German bombers that would soon drop their deadly cargo across Britain. The First World War created a pattern for rescuing precious artworks by moving them to slate mines, underground tube stations, and the country homes of wealthy trustees. Invading German soldiers set fire to the Belgian city of Leuven in August 1914 in reprisal for an alleged attack

by guerilla fighters, causing the town to proclaim a state of emergency in August 1914. They were invading German forces. The Germans' "barbaric" destruction of London's university library was shown in British propaganda posters and postcards. Suggestions were made that the Kaiser's men would follow suit if they crossed the English Channel.

War also lets people do whatever they want with the minerals in the war-prone country.

Natural resources play a significant role here. According to estimates, Afghanistan boasts a treasure trove of non-fuel natural resources worth more than \$1 trillion. Ruby, emerald, tourmaline, and lapis lazuli were some of the most famous jewels in the nation for millennia. These minerals are still being mined in small, artisanal operations worldwide, both legally and illegally. It is much more valuable to look at the country's natural resources of ferrous metals like iron and copper and rare earth elements like cobalt and chromium, and other metals like mercury and uranium.

Even while there is a seemingly endless supply of minerals, the state of our knowledge about them is still very much in the exploration stage. The existence of these resources will

not offer a jump-start to a new economy, even with an improved knowledge of how lucrative their exploitation may be. According to my research as a geologist, it will take at least seven to ten years before large-scale mining becomes a significant new source of money.

In the 19th and early 20th centuries, British and German geologists undertook the first modern mineral exploration in Afghanistan. As a result of their systematic investigation of the nation in the 1960s and 1970s, the Soviets produced a significant corpus of precise knowledge that served as the foundation for more modern studies of Russia.

At the end of the war, some movies were made about the war, and some books were written. The director gets the award, and the writer receives the money. Most of the people who died in the war are pictured on the covers of these movies or books. The war gets over, but business does not stop!

Conclusion

We all are the children of this very mother nature. The decision that has been taken to start the journey of humanity is the decision to create sympathy, empathy, affection, love, and care but nothing else. WAR itself is the most significant disease in

this world. The longest-running too. In this era of globalization, we need the exchange of technologies, culture, good gestures, love, and help. WAR has some immense effect on every future generation; no one knows about the end of these effects. In the name of WAR, we are just losing some young blood and creating some horror memories. The people who plan for WAR do not go for it; the people who do not want to fight are the people who are doing it! It's time to make the WAR a history. Imagine a world where there will be more kites than drones in the sky! Let's build a better world. Let's start it right now!

REFERENCE

1. Ohio-State.Edu. Retrieved May 23, 2022, from <http://web.cse.ohio-state.edu/~parthasarathy.2/674/public/reuters/reut2-012.sgm>

2. (N.d.). Congress.Gov. Retrieved May 23, 2022, from <https://www.congress.gov/congressional-report/107th-congress/house-report/806/1>

3. Donald Shaw, D. M. (2020, January 17). The members of congress who profit from war. The American Prospect. <https://prospect.org/power/the-members-of-congress-who-profit-from-war/>

EKONOMi

**Ukrayna-Rusya Savaşı'nın
Emtia, İtibari Para ve Kripto Paralara Etkisi**
İsmail Canöz

Savaşın Ticaretle İlişkisi Üzerine Bir Deneme
Ahmet Ankaralıoğlu

Savaş-Ekonomi İlişkisi: Oldukça Genel Bir Bakış
Cevdet Şahin

Savaşın Çevre Üzerindeki Etkileri
Tuncay Halis

Ukrayna-Rusya Savaşı'nın Emtia, İtibari Para ve Kripto Paralara Etkisi

İsmail Canöz

Sovyetler Birliği'nin Yıkılışından Sonra Ukrayna- Rusya Siyasi İlişkilerinin Kısa Bir Tarihçesi

Sovyetler Birliği'nin 26 Aralık 1991 tarihinde dağılmasıyla birlikte birçok ülke resmîyetle Sovyetler'den ayrılarak bağımsızlığını ilan etti. Ancak bu ülkelerde Sovyetler'in devamı olan Rusya'nın etkisi ve baskısı her zaman hissediliyordu. Bunlardan biri de Ukrayna idi. Kuruluşundan 2002 yılındaki seçimlere kadar Ukrayna'da ülke yönetimi, Komünist Parti tarafından yürütülüyordu. Bu da Sovyetlerden kalma bir Rus

yanlısı yönetim biçimini ifade ediyordu. Ancak 2002 seçimlerdeki mağlubiyetle birlikte, Batı destekli Yuşçenko yönetimi başladı ve bundan iki sene sonrası devlet başkanlığı seçiminde Rus yanlısı Yanukoviç'in karşısında aday oldu. 2004 yılında yapılan ilk seçim sonucunu Yanukoviç kazanmış gibi görünüyordu. Ancak birbirine çok yakın olan oy dağılımı ve seçimde hile olduğu iddiaları Ukrayna genelinde başlayan Yuşçenko yanlısı gösterilere dönüştü. Olaylar sonrası tekrarlanan seçimi bu kez Yuşçenko kazandı ve 2010 yılında

kendisi açısından hüsrarla sonuçlanacak bir seçime kadar görevini sürdürdü. Bu kez başkanlık sırası önceki seçimin kaybedeni Yanukoviç'de idi.

Tarihler 21 Kasım 2013'ü gösterdiğinde, dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Yanukoviç, "Avrupa Birliği ile Ortaklık Anlaşması ve Derin ve Kapsamlı Serbest Ticaret Anlaşması" hazırlıklarını askıya aldığı ilan etti. Duyuru, Avrupa Birliği ile daha güçlü bağları tercih eden Ukraynalılar tarafından protestolara yol açtı ve bu olaylar Şubat 2014'te Ukrayna hükümetinde bir değişiklikle sonuçlandı. Diğer taraftan, Rusya yanlısı Ukrayna vatandaşları da bu yeni Avrupa yanlısı yönetime karşı gösteriler düzenlediler. Rusya ile daha yakın ilişkiler kurma mücadelesi verenler ile Avrupa yanlıları arasındaki gerginlikler, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle daha da tırmandı. Bunun sonucunda AB ve ABD tarafından Rusya'ya çeşitli yaptırımlar uygulandı. İşgal sonrası, Ukrayna hükümeti ile Rusya yanlısı güçler arasında her an bozulabilir bir ateşkes anlaşması yapılsa da çatışma kesin bir şekilde çözüme kavuşmadı (Hoffmann & Neuenkirch, 2017).

Gergin ilerleyen iki ülke ilişkileri, 2019 Ukrayna cumhurbaşkanlığı seçiminde aday olan Zelenski'nin seçimi kazanmasıyla daha da gerildi. Zelenski

ile birlikte Ukrayna'nın yüzünü batıya çevirmesi, Putin tarafından hoş karşılanmadı. Putin'in Donbas'ta Rusya yanlısı Donetsk ve Lugansk'ın bağımsızlığını tanımasıyla beraber tüm dünyanın gözü bu bölgeye döndü. Bedel ödeme pahasına Zelenski AB ve NATO yanlısı politikalarından vazgeçmedi. Sınırında kontrol edemediği AB ve NATO yanlısı bir ülke istemeyen Rusya, buraya asker konuşlandırarak kontrolü sağlama girişimlerine başladı.

Savaşın Başlamasıyla Birlikte Küresel Ekonomi ve Piyasalarda Yaşanan Gelişmeler

Rusya, Ukrayna sınırına yakın askeri üslerini konuşlandırmasından birkaç ay sonra, 24 Şubat 2022'de Ukrayna'ya resmi olarak saldırdı. Halihazırda devam eden askerî harekât, küresel ekonomiyi ve özellikle küresel finans piyasalarını derinden sarstı. Bu saldırı sonucu yaşanan can kayıpları ve şehirlerin tahribatıyla birlikte, dünya gözünü Doğu Avrupa'ya çevirdi. Uyguladığı ölçüsüz güç sebebiyle Rusya'ya Batı ülkeleri tarafından çeşitli yaptırımlar uygulandı. Bu savaş, dünya borsalarındaki COVID-19 pandemisi kaynaklı mevcut belirsizliklere yeni belirsizlikler ekledi (Boungou & Yatié, 2022).

Rusya'nın dünya çapında önemli bir ham petrol, doğal gaz, altın ve kömür ihracatçısı olması belirsizlikleri arttıran en önemli faktörlerden biri oldu. Pandemi öncesi 2019 yılında, 123 milyar dolarlık ham petrol, 66,2 milyar dolarlık rafine petrol ürünleri, 24,55 milyar dolarlık doğal gaz ve 22,09 milyar dolarlık kömür ihracatı gerçekleştiren dünya devi bir ülkenin savaşa girmesiyle, küresel ekonomi ve finans piyasalarının çalkantıya uğramaması düşünülemez. Rusya, günde tahmini 10 milyon varil ve dünya toplamının %11'ine eşit bir pay ile dünyanın üçüncü büyük ham petrol üreticisi konumunda bulunuyor (Costola & Lorusso, 2022). Bunun yanı sıra, yüzölçümü bakımından dünyanın en büyük ülkesi ve dünyanın en kalabalık 10 ülkesinden biri olan Rusya aynı zamanda küresel ölçekte faaliyet gösteren firmalar için önemli bir pazardır (Berninger, Kiesel & Kolaric, 2022).

Buna paralel olarak, savaşın başlamasıyla oluşan politik baskılar ve kamuoyu çağrısı üzerine adı bilinen birçok batılı şirket, Rusya pazarından yatırımlarını çekme kararı aldı. Başta ABD olmak üzere, batılı devletler uluslararası para transferi sağlayan SWIFT sisteminden Rus bankalarının çıkarılmasını destekledi ve bu sistemin dışında tutulmasını sağladı. Birçok uluslararası spor müsaba-

kasından Rus sporcuları ve takımları ihraç edildi. Savaşın başlamasını takip eden günde ise Moskova Borsası, yaklaşık yüzde 33 değer kaybederek günü tamamladı ve ardından yaklaşık bir ay süre ile işlemler durduruldu. Ortaya çıkan kriz, küresel ticareti de olumsuz etkileyerek gıda ve enerji alanında da tedarik sorunları meydana getirdi. Dünya buğdayının yaklaşık yüzde 30'unu ve mısırın yüzde 80'ini karşılayan Rusya ve Ukrayna'nın savaş halinde olması, baş gösterecek bir küresel gıda krizinin de habercisiydi. Tüm bunların sonucu olarak hem enerji hem de gıda emtialarında fiyat artışları yaşandı.

Savaşın Başlamasıyla Birlikte Yatırımcılarda Artan Korku Hissiyatı

Rusya'nın dünya genelindeki önemli ekonomik karakteristikleri, savaş karşılığındaki yaptırımlarla ve küresel ekonomideki olumsuzluklarla harmanlandığında yatırımcılar, sermaye piyasalarında birçok risk ve belirsizlikle mücadele etmek zorunda kaldılar. Onlar için paralarının değerini koruma adına güvenli liman bulma arayışları bir kere daha başladı. Pandemi koşulları giderek yumuşasa da dünya ekonomisinde yarattığı yoğun tahribat üzerine bir de savaşla mücadele edilmesi, yatırımcıların korku hissiyatını giderek arttırdı.

Yatırımcı duyarlılığının öncü göstergesi olarak kabul edilen korku endeksi (VIX), teorik olarak sıfırdan başlayıp pozitif sonsuza kadar herhangi bir değere ulaşabilir, ancak negatif olamaz. Yüksek bir VIX, beklentilerin olumsuz olduğu ve gelecekteki risk projeksiyonlarının da yüksek olacağı anlamına gelir. VIX limiti için genel kabul gören kural, değerinin 12 ve altında olması durumunda piyasanın düşük oynaklık döneminde olduğudur. Değer 20'nin üzerinde ise piyasa normalüstü derecede yüksek bir oynaklık düzeyinde, 30'un üzerinde ise piyasalar aşırı yüksek bir oynaklık düzeyinde olduğu kabul edilir.

Figür 1 içerisinde yer alan VIX grafiği incelendiğinde, savaşın başlangıç tarihinden itibaren endeksin 35'lere doğru tırmandığı ve ardından yaklaşık 20-35 arası bir bantta hareket ettiği

görülmektedir. Bu durum savaşın yatırımcılar üzerinde yarattığı korku hissiyatının gözlemlenebilir bir delilidir.

Yatırımcıların Güvenli Liman Arayışlarında Emtia, İtibari Para ve Kripto Paraların Durumu

Üç farklı varlık sınıfından seçilen sekiz enstrümanın savaş döneminde korku hissi göstergesinden ne yönlü etkilendiğini araştırarak, yatırımcılar açısından bu savaş süresince hangi varlıkların riskten koruma kabiliyetine sahip olduğu ortaya konulabilir. Araştırmaya konu olan finansal araçlar; iki kripto para birimi, iki itibari para endeksi ve dört emtiadan oluşmaktadır. Aşağıdaki Figür 1, bunlarla ilgili 1 Aralık 2021'den başlayıp 5 Mayıs 2022'ye kadar olan grafikleri içermektedir.

Figür 1: Seçilen Enstrümanların Grafiksel Gösterimi

Bu yazı, küresel ekonomiyi Ukrayna-Rusya savaşında riskten korunma veya güvenli liman varlıkları olarak söz konusu finansal araçların rolünü yatırımcının korku hissi perspektifiyle ilişkilendirerek incelemektedir. Buradan hareketle, devam eden savaş boyunca küresel olarak yatırımcıların korku hissini temsil eden VIX endeksindeki şoklardan, bu varlıklardaki şoklar üzerindeki etkileri analiz ediliyor. Rusya saldırısından itibaren 70 günlük periyodu kapsayan analizde, VIX'in finansal varlıkların değeri üzerinde zamanla değişen bir nedensellik etkisine yol açıp açmadığı kritik ediliyor. Zamanla değişen bir nedensellik testi, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin zamanlar arası değişimine odaklanır. Figür 2'de yer alan ve VIX'ten finansal varlıklara doğru olan zamanla değişen nedensellik sonuçları, hangi varlıkların savaştan kaynaklanan korku hissiyatından etkilendiğine dair bulgular sunmaktadır.

Analiz sonuçlarına göre savaş ilanı ve çevresine odaklanıldığında, nedensellik ilişkisinin özellikle brent petrol ve dolar endeksinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum savaş ilanı sırasında dolar itibari para birimi ve brent petrol emtiasının riskten korunma kabiliyetini arttırdığının işaretidir. Nitekim geçmişte borsa çöküşü gibi öngörülemeyen ve beklenmedik olaylar karşısında yatırımcıların yatırımlarını riskli varlıklardan çekip güvenli varlıklara aktardıkları gözlemlenmiştir. Bu olaylarda özellikle dolar itibari para biriminin piyasa çalkantıları boyunca güvenli limanlar olarak hizmet ettiğine dair bazı kanıtlar vardır (Baur & Lucey, 2010; Fleming, Kirby & Ost diek, 1998; Grisse & Nitschka, 2015; Kaul & Sapp, 2006). Brent petrol tarafında ise enerji krizine dönüşen savaşın tırmandırdığı fiyatlar ile söz konusu emtia yükselmiştir. Savaşın sürmesi ile birlikte, aynı nedenden dolayı doğal gaz, altın, gümüş ve Euro endeks değerleri de yükselmiştir ve zamanla değişen nedensellik ilişkisi oluşmuştur. Ancak bu süreçte gümüş ve Euro'nun riskten koruma kabiliyeti diğerlerine göre daha kısıtlı kalmıştır. Rusya ve AB arasındaki coğrafi yakınlık ve ekonomik ilişkilerin gerilemesi Euro itibari para birimini daha az korumacı yapmıştır. Gümüş ise olağüstü ekonomik süreçlerde en fazla talep gören altına oranla daha düşük korumacı hareket etmiştir.

Bunların aksine, kripto paralardan en önemlileri olan Bitcoin ve Ethereum'un bu süreçte fiyat dinamiklerini sadece kendi ekosisteminin belirlediği ve artan korku hissiyatının bir nedensellik etkisi yaratmadığı çıkarımı yapılabilir.

Sonuç olarak, korku hissi yatırım seçimlerini büyük ölçüde etkilemekte-

Figür 2: Zamanla Değişen Nedensellik İlişkisi Bulguları

Not: Analize dair tüm ön testler yazar tarafından yapılmıştır.

dir. Bu nedenle, korku hissi özellikle ekonomik gerileme dönemlerinde varlık fiyatlarındaki oynaklığın itici bir faktörüdür. Dolayısıyla, finansal araçlar ve korku hissi arasındaki etkileşimi özümsemek, yatırımcılara ekonomik aşağı yönlü risklerle başa çıkmak için hem portföy yönetimi hem de risk yönetimi ipuçları verebilir. Ayrıca onlara geniş bir bilgi seti sağlayabilir. Özetlemek gerekirse, bu yazında devam eden savaş sırasında 70 gün boyunca finansal varlıkların korku duyarlılığına fiyat tepkilerini değerlendirilmiştir. Üç farklı varlık grubundan toplam sekiz finansal varlığın ilgili dönemde

yatırımcılar için güvenli liman olup olmadığı yorumlanmıştır. Bulgular, yatırımcıların olağanüstü olaylar karşısında aşağı yönlü riski kontrol etmek için daha bilinçli portföy kararları almalarına yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

Baur, D. G., & Lucey, B. M. (2010). Is gold a hedge or a safe haven? An analysis of stocks, bonds and gold. *Financial Review*, 45(2), 217-229.

Berninger, M., Kiesel, F., & Kolaric, S. (2022). Should I stay or should I go? Stock market reactions to companies' decisions in the wake of the Russia-Ukraine conflict. *Stock market reactions to companies' decisions in the wake of the Russia-Ukraine conflict* (April 20, 2022).

Boungou, W., & Yatié, A. (2022). The impact of the Ukraine–Russia war on world stock market returns. *Economics Letters*, 110516.

Costola, M., & Lorusso, M. (2022). Spillovers among energy commodities and the Russian stock market. *Journal of Commodity Markets*, 100249.

Fleming, J., Kirby, C., & Ost diek, B. (1998). Information and volatility linkages in the stock, bond, and money markets. *Journal of financial economics*, 49(1), 111-137.

Grisse, C., & Nitschka, T. (2015). On financial risk and the safe haven characteristics of Swiss franc exchange rates. *Journal of Empirical Finance*, 32, 153-164.

Hoffmann, M., & Neuenkirch, M. (2017). The pro-Russian conflict and its impact on stock returns in Russia and the Ukraine. *International Economics and Economic Policy*, 14(1), 61-73.

Kaul, A., & Sapp, S. (2006). Y2K fears and safe haven trading of the US dollar. *Journal of international money and finance*, 25(5), 760-779.

Savaşın Ticaretle İlişkisi Üzerine Bir Deneme

Ahmet Ankaralıoğlu

Savaş ve ticaret kavramları ilk bakışta insan hayatında yer alan ve birbirini ile hiç alakası olmayan gerçekler gibi gelir kulağa. Savaş gibi insanların acımasızca katledildiği; canları derdine düştüğü bir olgu içerisinde, ticaret gibi para kazanmak hedefli bir faaliyetin ne işi olur? İnsanlar ölürken akla ticaret mi gelir? Savaşın bilfiil içinde yer alan birisine ticaret desek; “Kasap et derdinde koyun can derdinde” dese şaşılacak bir cevapla karşılaşmış olmayız.

Halbuki savaşları çıkaran da, bitiren de, durduran da, engelleyen de hatta yöneten de ticarettir.

Öyleyse, ticarete biraz daha yakından bakalım. Ticarete temel kural; çıkarlarını gözetecek kazanç elde etmektir. Yani ticaretin amacı kar etmek, kazanmaktır. Ticareti, yani kazanmayı hangi yoldan seçtiğimiz kazancın helal veya haram olmasına yol açar.

Ticaretin amacı kazanmaktır. Peki; kazanmanın tek yolu ticaret midir? Burada maddi kazançtan söz ettiğimiz için evet; maddi kazanmanın en geçerli yolu ticarettir. Peygamber Efendimiz'in "Rızkın onda dokuzu ticarettir" hadis-i şerifi bunu doğrulayacak minvalde bir kılavuzdur. İstediklerini kazanan bir kişi, toplum ya da ülke asla konforunu bozmak istemez, savaşmaz. Yani ticareti iyi olan savaşmak istemez. Ancak hedeflediklerini istediği gibi kazanamayan; yani ticareti istediği gibi olmayan bir kişi, toplum ya da ülke daha iyisini elde etmek için gücü nispetinde savaşır. İşte ticaret, savaşları böyle çıkartır.

Günümüz dünyasında Amerika'nın Afganistan veya Irak'a savaş açmasının sebebi petrol, altın ve değerli taşlar gibi ticaretini geliştirip kazancını arttıracak ürünlerdir.

Tekrar etmekte fayda var: Savaşları bitiren, durduran, engelleyen hatta yöneten de ticarettir.

Yaşanan Rusya - Ukrayna savaşına karşı küresel güçlerin vermiş olduğu tepki bu iddiamızı destekler niteliktedir. Küresel güçler savaşı durdurmak ve bitirmek için önce yaptırımlar uygulayarak ticareti sonlandırmak yolunu seçmektedirler. Bu taktikleri,

Savaşları bitiren, durduran, engelleyen hatta yöneten de ticarettir.

Rusya gibi çok güçlü bir ülkeyi dahi ciddi anlamda sarsmış ve Kiev'e kadar gelen Rus güçlerinin geri çekilmesine neden olmuştur. Her ne kadar Rusya bizim hedeflerimiz zaten bunlardı, istediğimizi zaten aldık dese de gerçekler ortadadır. Ticaret Rusya'yı Ukrayna savaşında çok zor duruma düşürmüştür.

Rusya yerine daha zayıf bir ülke olsa savaş tamamen bitmiş olabilirdi. Hatta daha zayıf bir ülke ticari kaygılarından ötürü böyle bir savaşa hiç girmeyebilirdi.

Şimdiye kadar ticaret ile savaşı başlatan taraf arasındaki ilişkiyi değerlendirdik. Şimdi biraz da ticaret ile savaş açılan taraf arasını değerlendirelim.

Savaş açılan taraf; elindeki kazanç veya kazanç kaynakları alınmak istenen taraftır. Yani ticaretine göz dikiilen, elinden alınmak istenen taraftır. Savaş açılan tarafta o güne kadar alışılmadık ticaret kanalları ve şekilleri oluşabilir. Toplumun bir kısmı yüksek refah seviyesinde yaşarken; savaş dolayısıyla her şeyini kaybedip çok zor

duruma düşebilir. Öte yandan diğer bir kısmı bu farklı ticaret kanalları ile yüksek refah seviyesine ulaşabilir. Savaş açılan bölgeye komşu olan ülkelere çeşit çeşit ve yoğun şekilde talepler gelir ve ticaret beklenmeyen bir şekilde artar. Tıpkı daha önceden Covid virüsüne karşı verilen savaşta, maske taleplerinin patlaması gibi normal savaşlarda da gıda talebi, temizlik malzemeleri talebi hatta yatmak için kampet talebi hayal edilemeyecek seviyelere çıkıp firmalarda çok büyük ticaretler oluşmasına vesile olur.

Savaşın en acı ve üzüntü verici yanı insanların daha önce yuva bildikleri evlerinin, mahallelerinin hatta şehirlerinin harabeye dönüşmesidir. Ancak hiçbir savaş sonsuz değildir. Elbette bir gün bitecek ve o savaş bölgelerine yeniden şehirler inşa edilmeye başlanacaktır. İşte bu yeniden inşa süreci, ticaret için çok güzel bir pazar oluşturur.

Yani savaş yeni ticaret alanları doğurur ve çok büyük pazarlar oluşturur.

Tüm bunlardan anlıyoruz ki ticaret savaşın öznesi ve varoluş sebebidir.

Bir diğer önemli husus da ticari savaşlardır. Maalesef içinde bulunduğumuz günlerde, ticari savaşlarda

başarılı olan hiçbir Müslüman toplumu yoktur. Çünkü markalı ve katma değerli ürünleri üretmekte Müslüman coğrafyası başarılı olamamıştır. Dolayısıyla ticari savaşlarda hüsrana uğrayan taraf olmuştur. Aklımıza ilk gelen 5 adet ürün markası saysak, yabancı marka veya markalar sayarız. Yabancı birçok firma, ticari disiplini sayesinde marka olmayı başarmış, evimize, ofisimize hatta ceplerimize girmiştir. Biz bir tır dolusu X malını A dolara ihraç ederken, küçük bir çanta dolusu markalı ve katma değerli Y malını 100A dolara ithal etmekteyiz. Cari açık denilen canavar buradan doğmaktadır. Ürettiğimizden fazlasını tüketiyor ve kendi kendimize zarar veriyoruz. İşte bu zarar ticaret savaşlarını kaybettiğimizizin göstergesidir.

Son yıllarda ülkemizde birçok hamleler yapılmaktadır. Ancak yeterli değildir. Ticaret savaşlarını kazanmamızı sağlayacak, katma değerli üretim yapacak beyinlerin göçü tam olarak önlenememiştir. Üreticinin hala çözülmeyi bekleyen çok fazla sorunları vardır. En büyük temennimiz ülkemizin başı çekeceği bir şekilde Müslümanların tüm ticari savaşları kazanmasına vesile olacak atılımların bir an önce gerçekleşmesidir.

Savaş-Ekonomi İlişkisi: Oldukça Genel Bir Bakış

Cevdet Şahin

Savaşın, altyapıya zarar, çalışan nüfusta düşüş, enflasyon, kıtlık, belirsizlik, borçta artış ve normal ekonomik aktivitede aksama gibi ciddi ekonomik maliyetleri bulunmaktadır. Bu çalışmada savaşın ekonomiye olan etkileri ele alınmaktadır.

Bazı açılardan savaş, iş dünyası için talep, istihdam, yenilik ve kar yaratma açısından faydalı görünebilir, özellikle savaş baş-

ka ülkelerde olduğunda. 'Kırık pencere yanılgısının'¹ farkında olarak bombalar yapmak ve yıkılan şehirleri yeniden inşa etmek yerine, bu parayı eğitim veya sağlık hizmetlerini iyileştirmek için kullanabilirdik. Örneğin, bir New York Times haberine göre, Irak savaşının fırsat maliyetinin 2009 yılı sonunda 860 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir.

Savaş ve Enflasyon

Çoğu durumda, savaş enflasyona yol açabilir, bu da insanların tasarruflarının kaybolmasına, belirsizliğin artmasına ve finansal sisteme olan güvenin kaybolmasına yol açar. Örneğin, ABD iç savaşında Konfederasyon, savaşın maliyetini karşılamak için finansal olarak mücadele etti. Bu nedenle asker maaşlarını ödemek için para basmaya başladılar. Ama onlar para bastıkça paranın değeri kısa sürede düştü. Yüksek enflasyon, tasarruflarının değerinin silindiğini gördükleri için en çok orta gelirli tasarruf sahiplerini vurur.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD, ekonomi tam kapasiteye yakın çalıştığı için enflasyonda bir artış gör-

dü, yüksek hükümet harcamaları ve işçi sıkıntısı enflasyonist baskılar sıkıntılara sebep oldu. Savaş sırasında ekonomide, mal ve hizmet kıtlığı ve petrol gibi hammadde fiyatlarının artması nedeniyle maliyet enflasyonu yaşanabilir.

Bir ülke savaştan harap olursa ve mal üretme kapasitesi keskin bir şekilde azalır, hükümetler mal eksikliğini gidermek için umutsuzca para bastıkça hiperenflasyon koşulları yaratabilir. Örneğin, 1946'da harap bir ekonomiyle Macaristan ve Avusturya, rekor düzeyde yüksek hiperenflasyon oranlarını yaşadı.

Savaş ve Petrol Fiyatları

Savaş, çoğu zaman daha yüksek petrol fiyatlarına yol açabilir, çünkü bü-

yük çatışmalar arzı tehdit edebilir. Örneğin 1990 Körfez savaşı petrol fiyatlarının yükselmesine neden oldu. Fiyatlar Temmuz'daki varil başına 21 dolardan Ekim ortasındaki işgal sonrası 46 dolardaki zirveye yükseldi.

2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgali petrol ve gaz fiyatlarında artışa yol açtı ve bu da yakıt için küresel fiyatların yükselmesine yol açıyor. Rusya önemli bir petrol ve gaz tedarikçisi olduğundan, işgale yanıt olarak Rusya'ya uygulanan ekonomik yaptırımlar arzı azaltacak ve gaz fiyatları üzerinde yukarı yönlü baskı oluşturmaktadır.

Savaş ve Ulusal Borç

Savaş sırasında genellikle kamu sektörü borcunda hızlı bir artış oluşur. Hükümetler normalden çok daha fazla borç almaya isteklidir çünkü savaş çabalarına vatansever destekler bulunabilmektedir.

Örneğin, hem Birinci hem de İkinci Dünya Savaşları İngiltere için çok maliyetliydi. Her iki durumda da ulusal borç çok keskin bir şekilde arttı. Savaş sonrası dönemde, yeniden yapılanma ve refah devletinin yaratılması nedeniyle borç artmaya devam etti. İngiltere'nin ulusal borcu, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda %150'ye yükseldi, daha sonra 1950'lerin ba-

şında %240'a yükseldi. İngiltere, İkinci Dünya Savaşı sırasında ABD'den gelen kredilere güvendi ve bunları ödemek on yıllar aldı. İlk iki yıl savaşa müdahil olmayan ABD için, ulusal borç artışı o kadar belirgin değildi. ABD, ilk yıllarda İngiltere'ye silah ve teçhizat satarak kâr etti.

Savaşın Finansal Maliyeti

Savaş, iç talebe geçici bir destek sağlayabilse de savaşın maliyetini akılda tutmak önemlidir. Özellikle askeri harcamaların fırsat maliyeti, kaybedilen hayatların insani maliyeti, savaşın yıkımından sonra yeniden inşa etmenin maliyeti burada önemlidir. Ayrıca savaşın türüne, ne kadar uzun sürdüğüne, nerede ve nasıl yapıldığına da bağlıdır. Örneğin, ABD'nin savaşları hep dışarıda olmuştur. Bu savaşların iç talebin artmasına yol açtığı ve bazı imalat şirketlerinin çok başarılı olduğu ortaya çıktı. Asıl yıkım Asya ve Avrupa'da yaşandı.

İç Savaşın Maliyeti

İç savaşın ülkelerin ekonomik kalkınması üzerinde yıkıcı bir etkisi olabilir. İç savaş yaşayan ülkeler turizmde, dış yatırımda ve yerli yatırımda bir çöküş görürler. Daha kısa yaşam beklentisine ve GSYİH kaybına yol açabilir. "Afrika'nın kayıp milyarları" başlıklı bir rapor, Afrika'daki savaşın maliyetinin uluslararası yardım mik-

tarına eşit olduğunu tahmin ediyor. “Demokratik Kongo Cumhuriyeti” gibi bir ülke, yaklaşık 4 milyon insanın ölümüne neden olmasının yanı sıra, 9 milyar sterline veya gayri safi yurtiçi hasılasının %29’una mal olan özellikle zor bir savaş yaşadı. Raporda ayrıca devam eden savaşın ve artan silah bulunabilirliğinin silahlı şiddet ve organize suç oranlarında artışa yol açabileceği belirtiliyor.

Savaş Sonrası?

Savaş her zaman bir borç mirasına ve terhis edilmiş bir asker ordusuna yol açar. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, borç büyümenin önünde bir engel değildi ve rekor düzeyde en uzun ekonomik genişleme dönemlerinden biri yaşandı. Ancak, savaşın sonrası her zaman çok olumlu değildir. 1920’lerde, Birleşik Krallık uzun bir işsizlik dönemiyle mücadele etti - geri dönen askerler çok zayıf istihdam olanakları buldu. Ancak, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra ABD ve Avrupa tam istihdam yaşadı.

Alman ekonomisi, Birinci Dünya Savaşı’nın ardından ve tazminat ödemeleri talebiyle harap oldu. Tazminat ödemelerini karşılamakta zorlanan Almanya para basmaya başvurdu ve bu da hiperenflasyona yol açtı. 1920’lerin Alman hiperenflasyonu etrafındaki anlaşmazlık, siyasi aşırılık

ve gelecekteki savaşların tohumlarını ekti. Ancak, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra müttefikler aynı hatayı yapmadılar. ABD, Batı Avrupa’ya cömert yardımlarda bulundu ve yeniden inşaa sürecine yardımcı oldu.

Psikolojik Maliyetler

Savaşın ekonomik maliyetini – askeri maliyetini vb. tahmin etmek mümkündür. Bununla birlikte, savaşın psikolojik maliyetlerini - ölüm acısı, ıstırap, korku ve sakatlık - tahmin etmek daha zordur. Bir çatışma, askerlerin ve sivillerin hayatlarının geri kalanında derin travmalar bırakabilir. Son yıllarda, travma sonrası stres sendromu daha yaygın olarak kabul görüyor, ancak savaşın ilgililerinin ne kadar olumsuz etkilediğine dair bir maliyet koymak oldukça zordur.

Olası İşsizlik

Büyük savaşların sonunda, geri dönen askerlerin iş bulmakta zorlanmaları tehlikesi vardır. Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden sonra, büyük bir ekonomik çöküş yaşandı ve geri dönen askerler, savaş sırasında değiştirilen işleri bulmak için mücadele etti.

Sonuç

Savaşın ekonomik olarak faydalı olabileceği bir zaman vardı. Önemli ticaretten önceki merkantilist bir dö-

nemde, ekonomiyi iyileştirmenin bir yolu, diğer ülkelerden zenginlik ve toprak yağmalamaktır. Örneğin, Viking istilaları muhtemelen İskandinavya'daki Viking ekonomisinin zenginliğini artırdı. Bazı adamlar savaşta kaybedildi, ancak hayal edilemez bir servet, köle ve ganimet kazandılar. Savaşlar oldukça ucuzdu - silahlanma maliyeti yoktu ve ordu kendi kendine yeterli olabilirdi. Bu nedenle, akın eden ülkelerin ekonomik faydaları ekonomik maliyetlerinden daha büyük olabiliyordu.

Ancak, modern savaş çok farklıdır. İlk olarak, tüm teknolojisiyle bir orduyu çalıştırmak çok pahalıdır. Modern orduların yakıt, mühimmat ve yiyeceğe ihtiyacı var. İkincisi, dünyada artık giderek daha fazla ticarete bağımlı olan bir ulus zenginliği söz konusudur. Bir ülke yasadışı bir savaşta hareket ederse çok acı verici ekonomik yaptırımlarla karşı karşıya kalabilir.

Üçüncü bir nokta, milliyetçiliğin on dokuzuncu yüzyıldan beri daha güçlü bir güç olduğudur. İşgalci ordular, yabancı bir güç tarafından yönetilmeyi reddeden yerli halkın direnişiyle karşılaşabilir. 1909'da İngiliz yazar Norman Angell, "Büyük İllüzyon" adlı bir kitap yayınladı ve burada yirminci yüzyılda savaşın net bir ekonomik maliyete yol açacağına, oysa geçmiş-

te savaşın ekonomik kazanıma yol açabileceğine dikkat çekti. Elbette bu, 1909'da savaşların durduğu anlamına gelmez. Ülkeler, başka nedenlerle savaşa girmeye istekli olabilir. Ancak, en azından ekonomik açıdan bakıldığında, savaş genellikle kötü haberdır.

¹ Kırık Pencere Yanılgısı: Savaşa para harcadığımızda, bu talep yaratır, ancak aynı zamanda büyük bir fırsat maliyetini de temsil eder.

Savaşın Çevre Üzerindeki Etkileri

Tuncay Halis

Giriş

Doğal çevre, ilk taşın ilk mağara sakini tarafından atılmasından bu yana savaşın stratejik bir unsuru olmuştur. Örneğin, antik Roma ve Asur orduları, düşmanlarının tam teslimiyetini sağlamak için, ekili alanlarına tuz ekerek, toprağı tarım için kullanılmaz hale getirirlerdi.

Bununla birlikte tarih, çevreye duyarlı savaş konusunda da dersler vermektedir. Savaş konusunda “aşırı gitmeyin (Bakara:190)” uyarısında bu-

lunan Kuran gibi İncil de Tesniye 20:19’da savaşın doğa ve insanlar üzerindeki etkisini en aza indirmek için savaşçıyı koldan tutup çeker: “Bir şehirle cenk ederek onu almak için, çok günler onu muhasara edeceğin zaman, ağaçlarına balta vurarak onları harap etmeyeceksin; çünkü onlardan yiyebilirsin, ve onları kesmeyeceksin; çünkü kırım ağacı insan mıdır ki, senin tarafından muhasara olunsun?”

Savaş bugün elbette farklı şekilde yürütülmekte ve çok daha uzun süren yaygın çevresel etkileri bulunmaktadır. Teknoloji hızla değişmekte ve teknolojinin potansiyel etkileri çok daha farklılaşmaktadır. Modern kimyasal, biyolojik ve nükleer savaş eş görülmemiş bir çevresel tahribat yaratma potansiyeline sahiptir. Neyse ki şimdiye kadar böyle bir savaş yaşamadık. Öte yandan bu büyük tehdit, her geçen gün kendisini daha fazla hissettirmektedir.

Günümüzde savaş, bağımsız uluslar arasında nadiren meydana gelmektedir; bundan ziyade savaş daha sık olarak, bir ulus içindeki rakip gruplar arasında silahlı çatışmalar şeklinde patlak vermektedir. Bu yerelleşmiş iç savaşlar, genellikle uluslararası anlaşmaların ve hukuk organlarının erişiminin ötesindedir. İç çatışma bir egemenlik meselesi olarak görülmekte, bir iç sorun sayılmaktadır. Sonuç olarak, insan hakları ihlalleri gibi çevreye verilen zarar, dış kuruluşlar tarafından kontrol edilmeden gerçekleşmektedir.

Çatışmalar, silahlı çatışmalar ve açık savaş, bölgeye ve kullanılan silahlara göre büyük farklılıklar gösterse de, savaşın çevre üzerindeki etkileri genellikle aşağıdaki geniş kategorileri içerir.

1. Habitat Yıkımı ve Mülteciler

Belki de habitat tahribatının en ünlü örneği, Vietnam Savaşı sırasında ABD kuvvetlerinin ormanlara ve gerilla askerlerine koruma sağlayan mangrov bataklıklarına Agent Orange gibi herbisitleri püskürttüğü zaman meydana geldi. Tahminen 20 milyon galon herbisit kullanıldı, bu da kırsal kesimde yaklaşık 18.300 kilometrekare alanın büyük bir kısmını yok etti (Daley, 2019). Bazı bölgelerin on yıllarca toparlanmasının mümkün olmadığı söylenmektedir (Olson ve Morton, 2019:9).

Ek olarak, savaş insanların kitlesel hareketine neden olduğunda, bunun sonucunda çevre üzerindeki etkileri felaketle sonuçlanabilmektedir. Binlerce insan yeni bir alana yerleşmek zorunda kaldığında ormansızlaşma, kontrolsüz avlanma, toprak erozyonu ve toprak ile suyun insan atıklarıyla kirlenmesi meydana gelmektedir. 1994'teki Ruanda savaşı sırasında, ülkede bulunan Akagera Ulusal Parkı'nın büyük bir kısmı mültecilere açıldı; bu mülteci akınının bir sonucu olarak, Ruanda antilobu ve Afrika geyiği gibi yerel hayvan popülasyonlarının nesli tükendi.

2. İstilacı Türler

Askeri gemiler, kargo uçakları ve kamyonlar genellikle asker ve mühimmattan fazlasını taşımaktadır. Yerli olmayan bitkiler ve hayvanlar, bu süreçte yeni alanları işgal ederek yerli türleri yok edebilmektedirler. Pasifik Okyanusu'ndaki Laysan Adası bir zamanlar çok sayıda nadir bitki ve hayvana ev sahipliği yapıyordu, ancak İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki askeri hareketlerle birlikte, Laysan ispinozunu ve Laysan sutavüğünü neredeyse yok eden fareler ve yerel kuşların yaşam alanı için bağımlı olduğu yerli otların yerini alan istilacı bitkiler de geldi.

3. Altyapı Çöküşü

Bir askeri harekâta saldırının ilk ve en savunmasız hedefleri arasında düşmanın yolları, köprüleri, kamu hizmetleri ve diğer altyapıları yer almaktadır. Bunlar doğal çevrenin bir parçasını oluşturmaya da örneğin atık su arıtma tesislerinin tahribi bölgesel su kalitesini ciddi şekilde bozmaktadır. 1990'larda Hırvatistan'daki çatışmalar sırasında kimyasal üretim tesisleri bombalandı; kimyasal sızıntıları önleyecek arıtma tesisleri çalışmadığı için çatışma sona erene kadar toksinler kontrolsüz bir şekilde akarsulara karıştı.

4. Artırılmış Üretim

Savaştan doğrudan etkilenmeyen bölgelerde bile imalat, tarım ve savaş çabalarını destekleyen diğer sektörlerde artan üretim, doğal çevreye zarar verebilmektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında, Amerika Birleşik Devletleri'nin eski doğal bölgeleri buğday, pamuk ve diğer mahsuller için ekime açılırken, geniş ormanlar savaş zamanında ahşap ürünlere olan talebi karşılamak için kesilmişti. Liberya'da kereste, Sudan'da petrol ve Sierra Leone'de elmaslar askeri gruplar tarafından sömürülmektedir. Bunlar, silah satın almak için kullanılan bir gelir akışı sağlamaktadır. Çevre satılıp karşılığında savaş alınmaktadır.

5. Yakılmış Toprak Uygulamaları, Avlanma ve Kaçak Avlanma

Kendi topraklarınızın kendi elinizle yok edilmesi, trajik olsa da, savaş zamanında sıkça uygulanan bir uygulamadır. "Yakılmış toprak" terimi, başlangıçta düşmanı besleyebilecek ve barındırabilecek binaların ve ekinlerin yakılması için kullanılıyordu, ancak şimdi çevresel olarak yıkıcı herhangi bir strateji için de kullanılmaktadır. İkinci Çin-Japon Savaşı (1937-1945) sırasında işgalci Japon birliklerini engellemek için Çinli

yetkililer, Sarı Nehir’de bir hendek dinamitlediler, binlerce Japon askerini ve binlerce Çinli köylüyü boğdular ve aynı zamanda milyonlarca kilometrekarelik alanı sular altında bıraktılar.

Benzer şekilde, yürüyen bir orduyu beslemek genellikle yerel hayvanları, özellikle de daha düşük üreme oranlarına sahip olan büyük memelileri avlamayı gerektirmektedir. Sudan’da devam eden savaşta, askerler ve sivililer için et arayan kaçak avcılar, Demokratik Kongo Cumhuriyeti’ndeki sınırın hemen karşısındaki Garamba Ulusal Parkı’ndaki hayvan popülasyonları üzerinde trajik bir etki yarattı. Bir noktada, fillerin sayısı 22.000’den 5.000’e düştü ve sadece 15 beyaz gergedan hayatta kaldı.

6. Biyolojik, Kimyasal ve Nükleer Silahlar

Bu gelişmiş silahların üretimi, test edilmesi, nakliyesi ve kullanımı sava-

şın çevre üzerindeki belki de en yıkıcı etkileridir (Prăvălie, 2014:732). İkinci Dünya Savaşı’nın askeri analistleri, nükleer malzemelerin, kimyasal ve biyolojik silahların yayılması konusunda ciddi endişelere sahiptirler. Araştırmacılar, tükenmiş uranyum (DU) kullanımının özellikle tehlikeli bir askeri eğilim olduğuna dikkat çekmektedirler. DU, uranyum zenginleştirme sürecinin bir yan ürünüdür. Kurşundan neredeyse iki kat daha yoğundur, tank zırhını ve diğer savunmaları delme yeteneği nedeniyle silahlarda kullanılan değerli bir madde olarak kabul görmektedir. 1991’deki Körfez Savaşı’nda tahminen 320 ton DU kullanıldı; toprak kirliliğine ek olarak uzmanlar, askerlerin ve sivililerin tehlikeli bileşik seviyelerine maruz kalmış olabileceğinden endişe duymaktadırlar (Briner, 2006:132).

7. Çevre Sorunların Savaşa Yol Açması

Savaşın çevre üzerindeki etkileri açık olsa da, daha az net olan şey, çevresel hasarın kendisinin çatışmalara yol açmasıdır. Afrika, Ortadoğu ve Güneydoğu Asya gibi kaynaklar açısından fakir ülkelerdeki fraksiyonlar maddi kazanç sağlamak için iç savaş çıkarabilmektedirler. Daha da kötüsü, genellikle ABD tarafından finanse edilen bu gruplar, kendilerinin nasıl bir kısır döngüye sokulduklarını çoğu zaman anlayamamaktadırlar. Silahlı çatışma başladığında, askerler ve kuşatma altındaki halkların acil yiyecek, su ve barınak kaynakları bulmaları gerekmekte, bu nedenle düşüncelerini uzun vadeli sürdürülebilirliğe değil kısa vadeli çözümlere uyarlamaya zorlanmaktadırlar. Bu kısa vadeli çaresizlik, kısır bir çatışma döngüsüne yol açmaktadır: Acil ihtiyaçlarını sürdürülemez yollarla karşılayan insanlar, yoksunluk ve hayal kırıklığı oluşturmakta, bu da daha fazla çatışmaya yol açmaktadır.

Sonuç

Bazı uzmanlar askeri çatışmaların genellikle doğal çevreyi koruduğunu savunmaktadırlar. Her ne kadar savaş durumu söz konusu olmasa da, ülkemiz de dahil olmak üzere birçok ülkede en çok korunan bölgeler as-

keri bölgelerdir. Yine Kore’de doğal alanlar savaş sonrasında askerden arındırılmış bölgelerdir çünkü insan faaliyetinin dışındadır.

Araştırmacılar, Vietnam Savaşı sırasında muazzam miktarda herbisit kullanımına rağmen, barış zamanı ticareti ve Vietnam’ın refah arayışı nedeniyle, savaşın sona ermesinden bu yana o ülkede daha fazla orman kaybedildiğini kaydetmişlerdir. 1991’deki Kuveyt petrol yangınlarının neden olduğu kömür karası gökyüzü, savaşla ilgili çevresel hasarın çarpıcı görsel kanıtlarını sağlamıştı. Ancak bir ay süren bu petrol yangınları Amerika Birleşik Devletleri’nin bir günde yakıtı petrol miktarı kadardı.

Çevreye barış da zarar verebilir. Ancak bunun silahlı çatışma lehine bir argüman olmadığını hemen vurgulamakta yarar vardır. Savaş elbette çevre için iyi değildir lakin üretim ve tüketim alışkanlıkları çevreye en az savaş kadar zarar verebilmektedir. Savaş, bazen barışçıl insan faaliyetleri ve ticaretin çevreye verdiği zararı geciktirebilmekte, bir soluklanma sağlayabilmekte, ancak savaşın uzun vadeli etkileri, ticari geliştirme sırasında olanlardan çok farklı değildir.

Askeri planlama geliştikçe, özellikle bir silahlı çatışma sona erdikten son-

ra, başarılı bir savaşta çevrenin artık daha büyük bir rol oynadığı ortaya çıkmaktadır. Günün sonunda, bir alanı işgal etmeye çalışıyorsanız, onu mahvetmemek için güçlü bir nedeniniz bulunmaktadır. Tesniye'den ağaçların korunmasıyla ilgili yukarıda bahsedilen İncil alıntısı, belki de çağlar için iyi bir tavsiyedir. Ve bazı savaşçılar, çevreyi korumaktan onu yok etmekten daha fazlasının kazanılacağını öğrenmektedirler. Savaşın parçaladığı Mozambik'te, eski askeri savaşçılar, bir zamanlar yok etmeye çalıştıkları vahşi yaşamı ve doğal yaşam alanlarını koruyan park bekçileri olarak birlikte çalışmak üzere işe alınmışlardır. Doğal kaynaklar, çatışma sonrası toplumlarda iş ve fırsatlar sağlamada çok önemli olabilmektedir.

KAYNAKÇA

Daley, Jason. "Court Rules 'Blue Water' Vietnam Veterans Are Eligible for Agent Orange Benefits." *Smithsonian Magazine*.

Olson, Kenneth Ray, and Lois Wright Morton. "Long-Term Fate of Agent Orange and Dioxin TCDD Contaminated Soils and Sediments in Vietnam Hotspots." *Open Journal of Soil Science*, vol.9, 2019, doi:10.4236/ojss.2019.91001

Briner, Wayne E. "The Evolution of Depleted Uranium as an Environmental Risk Factor: Lessons from Other Metals." *IJERPH*, vol. 3, 2006, pp. 129-135., doi:10.3390/ijerph2006030016

Prävălie, Remus. "Nuclear Weapons Tests and Environmental Consequences: a Global Perspective." *AMBIO*, vol. 43, 2014, pp. 729-744., doi:10.1007/s13280-014-0491-1

İSDAM
DÜŞÜNCE
DERGİSİ

Yıl 2 | Sayı 3 | 2022